

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Hana Havlíková

Každodenní život za protektorátu

Analýza reflexí pamětníků – tehdejších studentů

Obchodní akademie v Plzni

Bakalářská práce

Praha 2009

Autor práce: **Hana Havlíková**

Vedoucí práce: doc. PhDr. Blanka Soukupová Csc.

Oponent práce:

Datum obhajoby: **LS 2009**

Hodnocení:

Prohlašuji, že jsem práci vypracoval/a samostatně s použitím uvedené literatury a souhlasím s jejím eventuálním zveřejněním v tištěné nebo elektronické podobě.

V Praze dne 23.6.2009

.....
podpis

Bibliografický záznam

Havlíková, Hana. 2009. *Každodenní život za protektorátu, analýza reflexí autobiografických vyprávění.*

Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií 61s. Vedoucí bakalářské práce doc. PhDr. Blanka Soukupová Csc.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí mé práce doc. PhDr. Blance Soukupové Csc. za velmi podnětné rady, které určily směr této práce. Chtěla bych také poděkovat všem pamětníkům, kteří se uvolili k účasti na výzkumu, a dovolili mi nahlédnout do svých životů.

Obsah

1. Úvod	7 - 13
Cíl	7
Vzorek	7 - 10
<i>Charakteristika informátorů</i>	<i>7 - 8</i>
<i>Archivní prameny</i>	<i>8 - 9</i>
Metoda/metodologie	10 - 13
<i>Kritéria výběru informátorů</i>	<i>12 - 12</i>
<i>Pozice výzkumníka</i>	<i>12 - 12</i>
<i>Prostředí výzkumu</i>	<i>12 - 12</i>
<i>Instrukce informátorů</i>	<i>12 - 13</i>
<i>Technika záznamu</i>	<i>13 - 13</i>
2. Kompilace na základě odborné historické literatury.....	14 - 28
<i>Stručný nástin dějin Obchodní akademie v Plzni na základě odborné literatury</i>	<i>26 - 28</i>
3. Analýza reflexe protektorátu studentů Obchodní Akademie	29 - 50
4. Závěr	51 - 54
Použitá literatura	55 - 56
Seznam příloh	57
Přílohy I - VI	58- 68

1. Úvod

Cíl

Cílem mé práce je analýza reflexe protektorátu Čechy a Morava zdola. Jedná se o současnou reflexi pamětníků, která není časově bezprostřední.

Téma života během protektorátu Čechy a Morava bylo již mnohokrát zpracováno. Stávající literatura se soustředí především na politické dějiny, ale každodenní život zůstává trochu mimo hlavní proud zájmu. Každodenním životem zde máme na mysli soubor těch typů jednání, které žijeme každý den. Jedná se o domácí život a všechny starosti s ním spojené, např. zábavu.

Období protektorátu bylo velmi exponovanou dobou. Ve své práci se zaměřuji na období protektorátu Čechy a Morava, ale branou do této éry mi je období po podpisu Mnichovské dohody a následně i doba druhé republiky.

Vzorek

Vzorek mého výzkumu je dvojí povahy. Prvním výzkumným vzorkem jsou data získaná od informátorů - studentů Obchodní akademie v Plzni. Celkem bylo pro účast na výzkumu osloveno jedenáct lidí, dva se rozhodli nezúčastnit se, jedna osoba zemřela ještě před začátkem výzkumu. Výzkumný vzorek zahrnuje celkově osm osob, studentů maturitního ročníku z roku 1942, z toho je pět žen a tři muži.

Druhým pramenem jsou prameny archivní povahy uložené v Archivu města Plzně. K výzkumu byly použity také materiály a záznamy Obchodní akademie v Plzni, kterou účastníci výzkumu navštěvovali. Prameny z požadovaných let 1938- 1942 jsou uloženy v Archivu města Plzně, kam je škola předává po uplynutí 50 let.

Charakteristika informátorů

V současné době je všem informátorům více než 86 let, všichni jsou v důchodu, kromě jednoho z mužů, který se angažuje ve vedení judistického oddílu a je zároveň aktivní v „Evropských seniorech“, nikdo ze zbylých sedmi informátorů se již nevěnuje žádné politické, sportovní či kulturní činnosti.

Tito lidé pocházejí z různých sociálních skupin, co se týče jejich výchozích rodin, jejich otcové byli různého politického zaměření, své životy prožili v odlišných prostředích. Generace narátorů prožila dětství během první republiky, všichni se narodili v rozmezí let 1920-1923 a jejich dospívání probíhalo v období druhé republiky a následně i protektorátu Čechy a Morava, a život informátorů byl určován hlavně studiem.

Při vzniku protektorátu bylo všem účastníkům výzkumu mezi 15- 17 lety. Tento věk se nazývá adolescence, v české psychologické terminologii také mládí. *„Počátek je spojován s plnou reprodukční zralostí, v jejím průběhu se obvykle ukončuje tělesný růst. Pro ukončení adolescence biologická kritéria již takovou*

váhu nemají - důležitější jsou kritéria psychologická (dosažení osobní autonomie), případně sociologická (role dospělého) a pedagogická (ukončení vzdělávání a získání profesní kvalifikace)¹.“ Z hlediska psychologie je tento věk specifický pro utváření vlastní identity a je také spojen s aktivním hledáním a orientací na nové zážitky a informace.ⁱ Důležité pro rozvoj jedince během kritického období dospívání je také jeho rodina a odolnost rodiny. Tou se myslí „*dynamická rovnováha mezi udržením funkcí rodiny při různých zátěžích a tensích a kapacitou jednotlivých členů vzájemně se podporovat, komunikovat a vyrovnávat se s obtížemi. Předpokladem bývá vytvoření identity rodiny, stylu života a pohledu na svět.*“² Odolnost rodiny měla v případě těchto narátorů silný vliv na formování jejich osobností, a odolnost musela být ještě o to větší, že byla ovlivňována mnoha rizikovými faktory, které během protektorátu zakusili. Jedná se o válečný nedostatek, sociální nejistotu a dlouhodobé působení traumatizujících událostí, které nemají ať subjektivní, nebo objektivní řešení.ⁱⁱ

Odlišnosti, popřípadě shodné body u informátorů bude možné pozorovat v několika stanovených kritériích. Shodným prvkem všech informátorů je, že jsou bez náboženského vyznání.

Z osmi informátorů zařadilo pět svou výchozí rodinu do nižší střední, až střední vrstvy, tři informátoři pocházeli z venkovských rodin, a dva z nich na vesnici žili i v době protektorátu, jeden s rodinou přesídlil do Plzně.

Politická orientace výchozích rodin je následující - čtyři informátoři hovořili o sympatiích k sociální demokracii, pouze dva preferují tuto politickou stranu také v současnosti. Dvě narátorky hovořily o náklonnosti k národním socialistům, v současné době jedna volí ODS, druhá nemá vyhraněný politický názor. Jedna informátorka věděla o sympatiích své rodiny k tělovýchovné organizaci Sokol, dnes se sama kloní k pravicově orientovaným stranám. Jeden informátor ví o sympatiích rodičů k živnostenské straně, nyní inklinuje k ODS, či KDU- ČSL.

Dva z pamětníků dosáhli vysokoškolského vzdělání, jeden vystudoval pedagogickou fakultu na Karlově Univerzitě, druhý Vysokou školu obchodní při ČVUT. Oba tito informátoři pocházeli z rodin sympatizantů sociální demokracie a oba dosáhli vyšší úrovně vzdělání než ostatní pamětníci. V současnosti každý volí jinou politickou stranu, jeden zůstal věrný tradici své rodiny a volí ČSSD, druhý inklinuje k ODS. Zbylých šest narátorů dosáhlo středoškolského vzdělání a není tedy možné najít v kritériích přílišnou provázanost, abychom s jistotou mohli konstatovat, že kupříkladu politická orientace výchozí rodiny měla přímý vliv na úroveň vzdělání nebo že dosažená výše vzdělání ovlivnila současnou politickou profilace informátorů.

Archivní prameny

¹ Helus, Zdeněk. (2003). Dítě v osobnostním pojetí, Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče. Praha: Portál s. r. o. s. 214

² Plaňava, Ivo. Pilát, Milan. (2002). Děti, mládež a rodiny v období transformace. Barrister&Principal, s. 10

Prameny obsahující informace o škole zahrnují přesné záznamy o profesorském sboru, jejich titul, datum a místo narození a adresu bydlištěⁱⁱⁱ, oběžník, týkající se zákazu přijímat židovské žáky ke studiu, jak vyplývá z výnosu Ministerstva školství a národní osvěty ze srpna 1940^{iv} či informační dopisy o výstavě „Žid, nepřítel lidstva“, pořádané v Plzni, kam bylo studentstvo školy pozváno za zvýhodněné vstupné. Tato výstava se konala v lednu 1940 a dopis byl zaslán řediteli školy samotnými pořadateli výstavy.^v Dále bylo možné nalézt inventář z roku 1942, kdy došlo k přestěhování školy do budovy německé Obchodní akademie. Přesto jsou některé záznamy torzovité, například informace o profesorech a studentech propuštěných ze školy či internovaných v koncentračních táborech kvůli svému neárijskému původu. Některé ze záznamů školy tohoto období také nejsou přístupné veřejnosti, jiné byly zničeny před koncem války.

Získané materiály posloužily k ucelené představě o tom, jak škola fungovala, jak vypadalo složení profesorského sboru. Informace shrnující historii školy představují celkový obraz Obchodní akademie.

Tato škola patřila mezi prestižní vzdělávací ústavy s dlouholetou tradicí, v rámci republiky. Učitelský sbor byl složen z významných pedagogů, mnoho z nich bylo pokládáno za velké kapacity a část z nich působila na Obchodní akademii téměř celý svůj profesní život. Jejich pedagogická činnost na škole byla přerušena protektorátní érou, kdy někteří byli přeřazeni na jiné školy, starší pedagogové byli posláni do nuceného důchodu, tři členové - jeden z nich ředitel školy - byli internováni v koncentračním táboře, ale válku všichni přežili a poté se na školu vrátili. Ředitel F. Mareš pak Obchodní akademii řídil do roku 1949, kdy odešel do řádného důchodu. Jeho působnost na škole trvala 19 let, s šestiletým přerušením, kdy byl zatčen, a správu školy místo něj převzal Vojtěch Měšťan.^{vi} Více informací o dějinách školy a jejích představitelích obsahuje kapitola „Plzeň za protektorátu – kompilace na základě odborné literatury“.

Přestože archivní prameny poskytují některé podstatné informace o dějinách školy, záznamy z požadované doby jsou poměrně kusé. K nalezení jsou rozsáhlé inventáře o majetku školy, sestavené při jejím přestěhování do jiné budovy, nicméně bližší informace, například výroční zprávy, almanachy či podrobné zprávy o studentském sboru nejsou dostupné. Stejně tak nebylo možné dopátrat se informací o průběhu studia či výčtu vyučovaných předmětů.

Informace či záznamy, které nebylo možné dohledat v archivu, byly doplněny o dobové fotografie z rodinných archivů jednotlivých informátorů a také jejich maturitní vysvědčení. Fotografie jsou k nahlédnutí v Příloze IV.

Částečné nedostatky byly nalezeny také při stanovování přesného počtu obyvatel z let 1939- 1945. Sčítání obyvatel bylo provedeno v letech 1921, 1930 a poté až v roce 1950. Plzeň byla při všech těchto sčítáních rozdělena do čtyř městských obvodů, s označením Plzeň 1- 4. Sčítání z roku 1930 ukazuje, že celkově Plzeň měla 126 796 obyvatel, což bylo o deset tisíc lidí více, než při předchozím sčítání v roce 1921. Údaje ze sčítání z roku 1950 uvádí, že Plzeň tehdy měla 119 413 obyvatel, což je o 7 383 lidí méně, než v roce 1930.^{vii} Tyto

statistické údaje byly nalezeny v Archivu města Plzně, uložené mezi ostatními materiály z let 1939 – 1942.

Metoda/metodologie

Pro daný výzkum byla zvolena metoda mikrosondy, metoda polostrukturovaných rozhovorů, metoda přímého zúčastněného pozorování a metoda komparace. Dopředu byl sestaven seznam otázek, kterých bylo nutné se při rozhovoru držet. Pokud se ovšem informátor dostatečně rozpovídal, a ve vzpomínkách na jedno téma se dostal i k dalšímu probíranému tématu, rozhovor nebyl přerušován. Baterie otázek je k nahlédnutí v Příloze I. Pro ucelenější představu o předchozím životě informátorů bylo důležité získat informace také o jejich dětství. Přehled otázek se dá rozdělit do dvou hlavních tematických okruhů. Prvním z nich je reflexe prožitků politických událostí té doby, například podpis Mnichovské dohody, ustavení protektorátu, politická situace v nově nastoleném režimu, povinné oslavy pořádané ve městě, totální nasazení, vzpomínky na německou armádu ve městě a následně i na osvobození.

Druhým tematickým okruhem je každodennost, kam spadají otázky na způsob vycházení rodiny s přiděly na lístkový systém, možnosti zábavy a sportu, fungování školy za protektorátu i osobní téma lásky. Na závěr byla všem informátorům položena otázka, zda se během svého života setkali s literaturou či filmem, vztahujícím se k této době. Tato otázka měla přiblížit, nakolik mohou být současné reflexe zkresleny dokumentárním, či fikčním materiálem, se kterým narátoři mohli přijít během svého života do styku.

Jako hlavní výzkumná metoda byla zvolena metoda polostrukturovaných rozhovorů, kdy je všem účastníkům předložen stejný seznam otázek, aby i následná analýza, komparace a vyhodnocení, bylo co nejpřesnější.

Otázky poskytují dostatečný prostor pro to, aby se informátor rozpovídal, nicméně u některých informátorů bylo nutné podněcovat otázkami jejich další vyprávění. Tato situace často nastala u ženských narátorek, které si nebyly jisté výpovědní hodnotou svých vzpomínek. Podněcování k vyprávění bylo prováděno pokládáním doplňujících otázek, připomínáním informací z doslechu. Vzhledem k tomu, že rozhovory s narátory se konaly v jejich domovech, metoda přímého zúčastněného pozorování poskytla také zajímavé poznatky. Ukázalo se, že nikdo z informátorů nemá v bytě vystavené například třídní fotografie či fotografie dokumentující tuto etapu. Přesto je mají uloženy v rodinných albech a byli ochotní nechat do nich nahlédnout. Výpovědní hodnota jejich domovů nenaznačuje, že by se k této době chtěli příliš vracet nebo si ji připomenout. Výjimkou jsou pouze rodinné fotografie. V knihovnách bylo možné nalézt především beletristickou tvorbu, kromě jednoho z mužských informátorů, který

má velké množství Benešových spisů a válečné literatury.

Po natočení všech rozhovorů bylo nutné provést analýzu každého z nich, kódování a kategorizaci informátorů, která je uvedena v Příloze II. Následně bylo možné přistoupit k metodám vyhodnocování. Hlavní použitou metodou byla metoda komparace. Pro správné uplatnění komparativní metody bylo využito knihy M. Hrocha „Úvod do studia dějepisu“.

Objektem komparace jsou reflexe bývalých studentů Obchodní akademie v Plzni z let 1938- 1942, sledovaným cílem byly shody, popřípadě rozdíly mezi účastníky výzkumu. Stanovení cíle je jedním z nejtěžších bodů, které Hroch zmiňuje a rozlišuje čtyři hlavní kategorie. Tato práce se koná k první zmíněné kategorii, která spočívá v „*elementárním určení shod a rozdílů mezi několika objekty komparace.*“³ Před začátkem samotné komparace bylo potřeba stanovit komparační kritéria. Těmito kritérii jsou genderové hledisko, politická orientace výchozí rodiny a současná politická profilace informátorů.

I když všichni narátoři hovořili o své současné politické profilaci, z jejich výpovědí vyplývá, že jejich politické smýšlení se spíše kloní k ideálům dřívějších stran, současná politická scéna je jim poměrně vzdálená, někteří ji i otevřeně kritizují. Především informátoři E a F se během hovoru zmínili o neutěšené politické situaci současnosti, kritizovali korupci v řadách českých politiků a bylo vidět, že nynější postupy politických stran jim jsou celkem cizí.

Nejvíce zajímavých poznatků přináší genderové hledisko, zbylá dvě kritéria bohužel u většiny narátorů nehrají při reflexi protektorátu tak významnou roli. Nejsilněji ovlivnila politická orientace rodičů informátora F, který je pokládán za nejvíce politicky znalého. Oba jeho rodiče byli aktivní sociální demokraté a mnohé z jejich názorů se přenesly také na jejich syna, což je možné pozorovat v některých jeho názorech, především na stav tehdejší politiky.

Rozdíly v genderovém kritériu se nejčastěji projevují při reflexi politických událostí.

Shodným bodem u všech informátorů je fakt, že zpočátku vnímali politickou situaci přes své rodiče. Výchozí rodina měla na vnímání této doby velký vliv a z reflexí vyplývá, že tehdejší situaci vnímali pod ochrannými křídly svých rodičů a nastalou atmosféru si uvědomovali přes jejich chování a pocity.

Posledním důležitým bodem při komparativní metodě je vyjasnění vztahu komparativního postupu k chronologii.^{viii} Toto určení má velký význam, protože metoda musí vždy přihlížet ke skutečnosti, že společnost i její charakter procházejí změnami a vývojovými tendencemi. Tento výzkum postupuje synchronně a to první variantou, která je zmíněná v „Úvodu do historie“. Tato první možnost synchronní komparace „*konfrontuje to, co se na určitém jasně vymezeném území událo dříve, s tím, co se událo později / nebo naopak / a stanovíme shody a rozdíly. V takovémto případě tedy komparativní metoda navazuje na metodu progresivní a retrospektivní.*“⁴ Synchronní komparace byla

³ Hroch, Miroslav a kol. (1983). Úvod do studia dějepisu- IV. Metody historikovy práce. Státní pedagogické nakladatelství. Praha. s. 83

⁴ Hroch, Miroslav. ... c. d. s. 85

zvolena, protože nejlépe odpovídá studovanému období. Přestože je tato komparace statictější než komparace asynchronní, pro zvolenou éru je vhodnější, vzhledem k tomu, že analyzuje objekty v konkrétním časovém úseku. U tohoto výzkumu je také potřeba brát v potaz, že, když analyzujeme objekty z hlediska jejich vzájemné souvislosti ať přímé, či nepřímé, mohly mít pozdější události vliv na současné vnímání protektorátu.

Kritéria výběru informátorů

Pro tento výzkum byli osloveni všichni žijící členové maturitního ročníku Obchodní akademie v Plzni z roku 1942. Klíčovou osobou při seznámení s touto skupinou byla moje babička, také studentka této třídy.

Pozice výzkumníka

Do kontaktu s dalšími členy třídy jsem se dostala jako studující vnučka jejich spolužačky na každoročním třídním srazu v Plzni. Tento fakt napomohl jejich ochotě ke spolupráci, ovšem ne všichni souhlasili s účastí ve výzkumu. Dvě dámy rovnou spolupráci odmítly. Po prostudování archivních pramenů bylo zjištěno, že jedna z nich byla dcerou profesora na Obchodní akademii, který byl internován v koncentračním táboře. Její neochota ke spolupráci mohla pramenit z faktu, že otevřený rozhovor by mohl rozjitřit bolestné vzpomínky. Všem, kteří se k účasti uvolili, bylo vysvětleno, čím se práce zabývá. Především několik dam bylo nutné přesvědčit, že v rozhovoru nebude rozhodující, zda se jim během protektorátu přihodily jisté zvláštní, či výjimečné události, ale že předmětem výzkumu jsou hlavně jejich osobní prožitky, zkušenosti a vzpomínky. Lidé ochotní ke spolupráci mi poskytli svá telefonní čísla pro domluvení osobních rozhovorů s každým z nich.

Prostředí výzkumu

Další setkání s každým z nich proběhlo po předchozí domluvě u nich doma. Osobně jsem domov informátorů pokládala za nejlepší místo k natáčení rozhovorů, nicméně volba místa byla ponechána na volbě každého narátora. Všichni upřednostnili možnost natáčet doma, což bylo výhodné i pro výzkum, protože jejich domov má sám o sobě výpovědní hodnotu. Ve svém domácím prostředí se narátor cítil jistější a projevoval se uvolněněji. Délka prvního natáčení trvala přibližně dvě hodiny, s některými z účastníků bylo nutné provést minimálně jeden návratný rozhovor a doplnit, popřípadě rozvinout určité zajímavé informace zjištěné při prvním natáčení. Samotné natáčení probíhalo v přátelské atmosféře.

Instrukce informátorů

Před začátkem bylo nutné provést instruktáž informátorů a bylo jim vysvětleno, k jakým účelům bude získaný materiál použit. Znovu jim byla zaručena naprostá anonymita. Všichni účastníci poskytli informovaný souhlas. Následně bylo potřeba uvolnit atmosféru natolik, aby informátoři dokázali

zapomenout na fakt, že jsou natáčeni. Mužští účastníci výzkumu byli poměrně uvolnění, s natáčením neměli problém, ale několik žen bylo nutné ujišťovat, že i jejich vzpomínky mají význam a že vše co, řeknou, má hodnotu. Jejich nejistota ovšem nemusela pramenit pouze z faktu, že pochybovaly o kvalitě svých vzpomínek, ale také z jejich osobnostních charakteristik. Po natáčení projevila většina účastníků zájem dostat kopii výtisku přepisu rozhovoru. Všichni, kteří měli zájem, dostali kopii s upozorněním, že toto není konečná úprava a že jejich výpovědi budou citovány a přepisy rozhovorů jsou zakódovány a uvedeny v Příloze VII.

Na většinu otázek odpovídali informátoři otevřeně, bez ostychu, pouze osobní téma lásky budilo v některých dotazovaných rozpaky, které bylo potřeba zažehnat několika doplňujícími otázkami, aby poznali, že nejde o to, zjistit, jaký měli milostný život. Až na jednoho z narátorů byla pro všechny dotazované nepříjemná otázka o židovské situaci během protektorátu. Většina z nich odpovídala stroze, částečně se stáhla, bylo jasně patrné, že je jim tato otázka nepříjemná, ale již při další otázce se uvolnili a rozhovor opět probíhal otevřeně.

Technika záznamu

Všechny rozhovory byly zaznamenány na diktafon a posléze zpracovány. Během rozhovorů bylo zajímavé dělat si poznámky o duševním rozpoložení pamětníků a při přepisu rozhovorů byla provedena komentovaná transkripce, při níž byly vlastní poznámky vloženy k místům, kde narátor projevoval neobvyklou reakci či duševní stav. Komentovaná transkripce byla provedena z toho důvodu, aby následná komparace byla co možná nejvěrohodnější.

ⁱ Plaňava, Ivo. Pilát, Milan. (2002). Děti, mládež a rodiny v období transformace. Barrister& Principal, s. 249

ⁱⁱ Plaňava, Ivo. Pilát, Milan. ... c. d. s. 14

ⁱⁱⁱ Obchodní akademie a Obchodní škola v Plzni 1886- 1945. Verzeichnis der Bediensteten, Kč. J. 940/41, s. 1- 4

^{iv} Obchodní akademie a Obchodní škola v Plzni 1886- 1945. č.99.761/40 – I/1, Archiv města Plzně

^v Obchodní akademie. ... c. d. č. 54/40, Archiv města Plzně

^{vi} Obchodní akademie. ... c. d. s. 1

^{vii} Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850- 1970. v Praze 1978. Federální statistický úřad na základě výsledků sčítání lidu z let 1850- 1970. Kraj Západočeský. s. 384

^{viii} Hroch, Miroslav a kol. ... c. d. s. 82

2. Plzeň za protektorátu- kompilace na základě odborné literatury

Protektorát Čechy a Morava představuje jedno z nejkritičtějších období v českých národních dějinách. O jeho zřízení bylo rozhodnuto v pozdních nočních hodinách 15. března 1939, kdy byl státní prezident JUDr. Emil Hácha pod pohrůzkou bombardování Prahy donucen odevzdat české a moravské území pod pomyslnou ochranu nacistického Německa. „*V daném okamžiku si nikdo z odpovědných ústavních a vládních činitelů Česko - Slovenska nedovedl představit jiné řešení, než to přijaté v Berlíně.*“^{viii} Nicméně Gebhart a Kuklík dále pokračují, že ústavní listina z roku 1920 nepřipouštěla, aby se prezident vzdal státní suverenity, a tento Háchův krok tedy byl překročením jeho pravomocí.^{viii} 16. března 1939 byl vydán Hitlerův výnos - na území českých zemí došlo ke zřízení protektorátu Čechy a Morava jako formálně autonomní součásti Velkoněmecké říše.^{viii}

Během příštích šesti let se Čechy a Morava staly výrobním a zbrojním střediskem pro válečné tažení třetí říše. České obyvatelstvo bylo vystaveno perzekuci. Pro Německo představovalo pouze levnou pracovní sílu a po očekávaném vítězství Německa mělo být české území naprosto vymazáno z mapy Evropy a plně začleněno do říše. Václav Kural poukazuje na to, že protektorát měl sice zpočátku znamenat jistou úroveň autonomie, ale ani jedna z forem autonomie, teritoriální, národní, ani personální, se v protektorátu neobjevila.^{viii} Při oznámení, že německá branná moc vstoupí do českých zemí, bylo slíbeno „*nebude-li odpor kladen, že bude Čechům povolena v rámci Velkoněmecké říše „die vollste (nejúplnější) Autonomie“- prý lepší, než měli „za Rakouska.*“^{viii} Stejný autor ovšem vnímá jako začátek tragických událostí podpis Mnichovské dohody. „*Tato dohoda měla důsledek ve dvoufázové anexi českých zemí. Nejprve došlo ke vzniku „druhé republiky“ s několikaměsíčním trváním a následným ustavením protektorátu, který Čechy a Moravu začlenil definitivně do „třetí říše.*“^{viii} Kural také dělí situaci před „Mnichovem“ a po něm, protože v předmnichovské době se Československo mohlo a chtělo bránit. Po podpisu Mnichovské dohody se situace změnila, protože hrozilo, že Československo povede izolovanou válku.^{viii} K válce nedošlo, Slovensko se přiklonilo na stranu Hitlerova Německa a české země se dostaly pod plnou kontrolu okupantů.

Dobu protektorátu nelze vnímat jako jednolitý celek. Během šesti let prošel protektorátní život několika fázemi. Podle členění P. Maršálka v knize „*Protektorát Čechy a Morava: Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939- 1945*“ lze vývoj protektorátního života rozdělit do tří etap. První etapa se datuje od jeho ustavení 15. března 1939 do nástupu Konstantina von Neuratha do funkce říšského protektora taktéž v roce 1939. Druhá fáze podle Maršálka trvala od jmenování von Neuratha až do roku 1943, kdy došlo k vyhlášení totální války. Poslední etapu můžeme datovat od roku 1943 až do kapitulace Německa ve dnech 8. a 9. května 1945.

První fáze protektorátního života se nesla v poněkud klidnějším duchu. Přestože země byla pod vojenskou správou a začalo docházet k postupným represím, stále se očekávalo, že život v zemi bude řízen českými úřady a země

bude alespoň částečně rozhodovat o svém osudu. „*Protektorát byl formou koloniálního zřízení, proklamovaná autonomie Čechů byla značně omezená a problematická, nadto byla postupně oklešťována a likvidována.*“^{viii} Tuto skutečnost dokládá také existence funkce říšského protektora, kterou nejdříve zastával Konstantin von Neurath, a to od 18. 3. 1939. V protektorátu měl říšský protektor dva hlavní úkoly. Prvním z nich bylo hájit německé zájmy a také fungovat jako hlava nacistické okupační správy.^{viii}

V této etapě docházelo k vývoji v zákonodárné a nařizovací pravomoci autonomních orgánů a podmaňování českého národa probíhalo prozatím méně násilnou formou než v dalších letech, stejně jako snaha vmanipulovat obyvatele do nacistických záměrů. Ihned po ustavení protektorátu došlo k rozpuštění česko-slovenské armády, čímž byl oslaben potenciální odpor v okupované zemi.

Ve druhé fázi protektorátního života můžeme zaznamenat jak represivní opatření vůči národu, snahu začlenit ho do německého prostoru nenásilnější formou, tak také snahu nacistů prezentovat se navenek světu jako ochránci Čechů. V září roku 1939 došlo k obnově nařízení k povinnému odběru plynových masek. Již 1. října 1939 byl zaveden systém odběrných lístků na potraviny. Tato regulace se týkala především másla, jedlých tuků, cukru, masa a masných výrobků, mléka, kávy, čaje, kávových náhražek, mouky, chleba a pečiva. Lístky k odběru potravin se skládaly z kmenového listu a ústřížků, které platily jen ve spojení s kmenovým listem a byly vydávány okresními a obecními úřady. V prosinci téhož roku došlo k rozšíření lístkového systému také o povinnost vydávat jídlo na příděl i ve veřejných stravovacích zařízeních. „*Tento systém rozděloval obyvatelstvo do tří skupin. První skupinou byl obyčejný spotřebitel, druhou byl těžce pracující a nakonec velmi těžce pracující. Nižší příděly byly určeny pro děti do 6 let a děti od 6 do 10 let.*“^{viii} Zpočátku situace nebyla ještě natolik kritická, a mezi lidmi se dokonce tradovaly vtipy na účet tohoto opatření. Důsledkem menších přídělů potravin byl rozmach černého trhu, ve kterém hrál podle odborné literatury nejdůležitější úlohu český a moravský venkov. Jak ale zdůrazňuje Jan Gebhart v knize „*Dramatické i všední dny protektorátu*“, sehrával ovšem černý trh podvojnou roli. „*První byla pochopitelně pozitivní, protože vesnice zlepšovala zásobovací situaci města, ale zároveň zde byla i negativní úloha, protože na obou stranách se rozmohly spekulativní tendence, které evokovaly „keřasování“ z první světové války*“^{viii}. Na jaře roku 1941 se „šmelina“ rozrostla do takových rozměrů, že bylo zřízeno zvláštní hospodářské policejní komando a potraviny zabavené šmelinářům a pokoutním obchodníkům byly tehdy už na Heidrichův příkaz rozděleny do podnikových stravoven.^{viii} Nástup Reinharda Heydricha do českých zemí byl zlomovým bodem této éry. Konstantina von Neuratha vystřídal ve funkci po Neurathově odvolání v září 1941. Důvodem k jeho nástupu mohla podle odborné literatury být rostoucí aktivita odboje, nespokojenost s Neurathovou politikou, a možná také politicky dvojnásobný postoj protektorátní vlády.^{viii}

Kromě výše zmíněných represivních opatření byla potenciální rezistence českého obyvatelstva oslabena také zavedením velice nevýhodného kurzu české koruny k říšské marce, a to v poměru 1:10. „*Tento kurs byl zaveden i*

v zahraničním obchodu, což vedlo k tomu, že jen Škodovy závody přišly zhruba o miliardu na svých pohledávkách.^{viii}

Již v tomto období začalo docházet k protizidovským opatřením a změnám ve školství. Podle vládního nařízení ze 4. července 1939 o právním postavení Židů ve veřejném životě bylo stanoveno, že nesmějí být učiteli ani jinými zaměstnanci na školách. Také zápis „neárijských“ žáků, kteří se v roce 1939 hlásili do českých škol s jiným vyučovacím jazykem se povolil jen do 4 % celkového počtu žáků příslušného ročníku. O rok později, ve školním roce 1940- 1941 muselo školy opustit cca 9000 židovských žáků.^{viii} Většina opatření týkajících se českého školství měla sledovat nacistický cíl - snižovat úroveň vzdělanosti české mládeže. Na to ukazuje kromě jiného, také jazykové nařízení zavedené v polovině srpna 1939. Toto nařízení dávalo němčině přednost před češtinou^{viii} a o rok později bylo určeno, že na české střední školy může být přijato 10 093 žáků, což byl počet odpovídající předchozímu školnímu roku.^{viii} Toto nařízení souviselo s tím, že počty uchazečů na střední školy rostly a v zájmu Německa naopak bylo, jak jsme již uvedli, snižovat vzdělanost české mládeže. Snižování počtu studentů probíhalo také tím, že např. od školního roku 1942- 1943 byly zrušeny postupné a opravné zkoušky a každý si musel zažádat o povolení nacistického školního inspektora.^{viii}

Ještě před atentátem na Heydricha došlo k dalšímu opatření, které se tentokrát týkalo omezení knižní produkce. Mezi lidmi i nadále zůstávaly už dříve vydané knihy. Oblast kultury je další zajímavou stránkou protektorátního života, během války se kultura stala útočištěm a zároveň posilou pro českou společnost a národ projevil především zvýšený zájem o historismus, který se projevoval například národní poutí na Říp či ke svatému Vavřinečkovi u Domažlic.^{viii} „*I přes mnohá omezení, jako například cenzura tisku, rozhlasu, ediční činnosti, filmové produkce, vyřazování děl českých i zahraničních autorů z knihoven, i přímé zakazy vydávání literatury, postupem času i promítání filmů a provozování divadel, lidé stále hledali v oblasti kultury zábavu a někdy také povzbuzení*“^{viii}. V oblasti literatury se lidé vraceli k dílům, která poukazovala na naši národní minulost, tradice naší kultury i jazyka. Populární byla také filmová tvorba, a přestože převážnou část promítaných filmů, tvořila německá produkce, na plátna se někdy dostala i česká díla, která přes veškeré germanizační tendence a cenzuru posilovala národní citění. V těchto filmech zaznívaly četné narážky a jinotaje pochopitelné jen pro českého diváka. Protipólem těchto filmů byly nejrůznější komedie a dobrodružné filmy, které člověku poskytovali možnost utéct na chvíli od reality protektorátního života. Podobné tendence jako ve filmové tvorbě se projevovaly také v divadle, výtvarném umění a hudbě.

Filmová produkce měla dvojí význam - jednak odváděla pozornost lidí od všedního života a zároveň měla mezi médii výsostné postavení. Film pokrýval značnou část kulturních potřeb všech vrstev obyvatelstva a nacisté této funkci připisovali prvořadý význam - mohli diváky podle svého záměru ovládnout a manipulovat je.^{viii} Film, především ten německý se stal důležitým nástrojem propagandy. Kromě německé produkce zde byl i český film, jehož situace byla

podstatně horší. Na českou produkci byla uplatňována cenzura a národu měla posloužit alespoň díla méně hodnotná.^{viii}

Situace se dramaticky zhoršila v roce 1942 po atentátu na Reinharda Heydricha. Po tomto útoku došlo k obratu ve vývoji protektorátního života, začalo docházet k masovým popravám a represe nabraly na intenzitě. Ihned po atentátu bylo K. H. Frankem vyhlášeno opět stanné právo a popravy dosahovaly téměř masových rozměrů. *„Nacisty rozpoutaný dosud nevídaný teror a perzekuce spěly ke svému vrcholu. Celkem bylo v Čechách na základě rozhodnutí stanných soudů do 10. června 1942 popraveno 222 osob a na Moravě 96 osob.“*^{viii}

Druhou etapu lze tedy rozdělit do dvou částí, oproti předchozí fázi se tato etapa nesla v mnohem dramatičtějším a krutějším duchu. V obou etapách protektorátu je ovšem možné zaznamenat také snahu Němců prezentovat se před západními mocnostmi jako ochránci naší země.

První z těchto částí byla stále ve znamení obsazování českého a moravského území a stupňování restriktivních opatření. Začalo docházet k nucenému vystěhování židovského obyvatelstva a jejich následným transportům do Terezína. Došlo také ke zřízení dvojího občanství a dvojí správy - říšské pro německé občany a zemské pro ostatní občany Čech a Moravy^{viii}. Postupně byly protektorátní orgány zatlačovány do pozadí, což dosvědčují i nejasnosti v soudní autonomii. Německému právu podléhali říšští občané, ale také Češi, kteří přestoupili německé trestní právo, přestoupili protektorátní právo v německé zájmové oblasti, nebo byli žalováni německou osobou. Německé soudy také mohly opravit výnosy českých soudů, pokud proti nim byla vznesena námitka ze strany říšského protektora.^{viii}

Do prvních dvou fází protektorátu je také možné zařadit největší aktivitu odbojových skupin působících na našem území. K hlavním existujícím odbojovým skupinám patřil Petiční výbor Věrní zůstaneme (PVVZ), organizace složená ze sympatizantů levice ze sociální demokracie a národních socialistů. Dále nesmíme opomenout zmínit Obranu národa (ON), na jejímž založení a fungování se podíleli příslušníci československé armády, z nichž někteří byli bývalí profesionální zpravodajci, kteří se také podíleli na zpravodajské činnosti a přispěli k navázání přímého radiotelegrafického spojení s Londýnem a poté i Paříží. Tato organizace si brzy vybudovala strukturu po celém moravském území. Při výčtu odbojových složek na našem území není možné opomenout ilegální KSČ, které se dařilo aktivizovat obyvatelstvo především po zapojení Sovětského svazu do války. Důležitou organizací bylo také Ústřední vedení odboje domácího (ÚVOD) a v neposlední řadě také Politické ústředí. Během prvních let protektorátu se ilegální organizace soustředily na vydávání ilegálních tiskovin, které využívaly k větší aktivizaci obyvatel. Tyto tiskoviny stály v protikladu k oficiálnímu tisku, ovládanému okupanty. K nejznámějším tiskovinám patřil Český kurýr, poprvé vydaný 10. listopadu 1939. Tyto noviny nebyly přímo vázány na žádnou odbojovou organizaci, proto jejich informace nemusely být natolik zatížené určitou politickou orientací. Svůj časopis

vydávala také ilegální KSČ. Další ilegální tiskovinou byl časopis „V boj“, úzce spolupracující s Obranou národa, PVVZ a Politickým ústředím. V boj je možné pokládat za nejvýznamnější list českého a moravského odboje, jeho náklad dosahoval až 7000 výtisků a měl i své venkovské obměny. Dále se ilegální organizace soustředily na pomoc pronásledovaným i jejich rodinám, organizování přechodů do zahraničí, tedy především na ty činnosti, ke kterým měly prozatím předpoklady.^{viii} Stejně jako nemůžeme mluvit o masové podpoře odbojových akcí, nemůžeme si ani představit, že by všichni občané podporovali partyzánské skupiny nebo hromadně četli ilegální tiskoviny. Život většiny lidí plynul, až na zásahy ze strany okupantů, v zajetých kolejích. Toto tvrzení podporuje kniha „Dějiny zemí Koruny české II.“, kde autoři uvádějí, že již na začátku existence protektorátu se česká společnost začala štěpit do tří proudů, vzájemně se od sebe lišících vztahem k okupantům. Nejširší základnu měl široký střední proud, kam spadala většina obyvatelstva. Lidé sice s režimem nesouhlasili, nicméně v zájmu zachování života své nesouhlasné projevy nedávali najevo. Druhou skupinu představovali ti, kdo s Němci spolupracovali a třetím proudem byla již zmíněná rezistence - aktivní bojovníci. Pasivitu většinového obyvatelstva také podporuje tvrzení Václava Kurala, který tvrdí, že fakt, že k okupaci došlo kvůli neochotě a strachu velmocí, z nichž dvě byly s ČSR spřátelené, měl velký vliv na vůli Čechů k vojenské obraně a dodatečně měla tato zrada vliv také na vůli obyvatel otevřeně vystupovat vůči okupantovi.^{viii}

Třetí fáze navázala mírou represí na předchozí dobu. Tato etapa trvala od vyhlášení totální války, což obnášelo kromě jiného postupující úspěchy spojeneckých armád a zvyšující se intenzitu náletů. Nacistické Německo bylo pod velkým tlakem, což se projevovalo v tvrdém přístupu vůči českému obyvatelstvu, který se kromě jiného projevil také v uzavření všech českých divadel 19. 1. 1944. Z pohledu českého obyvatelstva by se tato doba dala popsát jako čekání na osvobození, z pohledu okupantů jako zoufalý zápas o udržení získaného území a často také fanatická víra v konečné vítězství německé třetí říše. Při husté koncentraci náletů v posledních měsících války se okupační moc snažila bránit ničením objektů sloužících bojovým účelům, ale zbrojní závody měly být „jen“ ochromeny. Tato akce se nazývala „ARLZ“-Auflockerung, Raümung, Lähmung, Zerstörung (v českém překladu - útlum, vyklizení, ochromení, zničení).^{viii} Protektorát Čechy a Morava zanikl 9. května 1945 s kapitulací Německa, ovšem v Praze se vedly boje až do 11. května.

Přestože se situace v Plzni v určitých bodech odlišovala, lze vývoj v tomto městě zařadit do celoprotektorátního vývoje. Plzeň měla mezi protektorátními městy spolu s Prahou výsostně postavení. Byla jedním z nejdůležitějších průmyslových center v rámci protektorátu Čechy a Morava. Její výjimečnost spočívala jednak ve výhodné strategické poloze města, jednak ve velké kumulaci průmyslové výroby, především Škodových závodů.

Své postavení ve městě si NSDAP upevňovala především tím, že do svých řad a do předních funkcí v plzeňské správě města dosazovala české rodáky, nejlépe „Plzeňáky“. Tito lidé znali chod města, rozuměli více mentalitě místních obyvatel

a zároveň mohli lépe prosazovat nacistické zájmy. Mohli nenásilnější formou vmanipulovat lidi do aktivit pořádaných hitlerovským Německem, a to především ve městech jako byla Plzeň, která se nacházela v centru nacistického zájmu.

Nyní je na místě se podívat, jak probíhala protektorátní léta ve studovaném městě Plzni, zda se způsob, jakým nacistická správa řídila město, lišil od chodu zbytku protektorátního území.

Ihned po ustavení protektorátu dorazily do Plzně vojenské oddíly 46. divize generála Waldenfelse. Přišly přes Bory a po Karlovarské silnici od Košutky už po 6. hodině, zbytek vojska dorazil od Skvrňan. Kolem 9. hodiny přijely do města i vojenské povozy. *„V Plzni okamžitě začaly hlídkovat ozbrojené stráže a generál Waldenfels informoval velitele plzeňské divize generála Klouda o převzetí správy nad městem“*^{viii}. Německé velitelství bylo zřízeno v hotelu Smitka a na plzeňské radnici. Nacisté sídlili v Husově ulici, kde byl i krajský sekretariát NSDAP. Pro ubytování německé armády byly kromě jiného zabírány i školy a ten samý den byly na veřejných budovách vyvěšeny vlajky s hákovým křížem. Při jejich vztyčování a nošení museli kolemjdoucí lidé zůstat stát a smeknout. *„I do Plzně se dostaly oddíly SA, ke kterým se okamžitě přihlásilo 150 mužů německé národnosti žijících v Plzni, dále také pracovníci gestapa a příslušníci SS“*^{viii}.

První fáze znamenala především symbolické a politické obsazování Plzně. Německá okupační moc se usazovala ve městě, dosazovala své sympatizanty do důležitých funkcí v městské správě, obsazovala významné podniky a zároveň si upevňovala své postavení organizací propagačních akcí. I přes nejrůznější zaváděná opatření byla první etapa ve znamení klidnějšího způsobu života. Další dvě etapy probíhaly podobně jako v ostatních městech, ovšem s tím rozdílem, že obyvatelé Plzně, pracující v průmyslových podnicích, bylo nutné přimět k práci všemožnými způsoby, ať pořádáním kulturních akcí, které měly pozvednout pracovní morálku v jednotlivých závodech, či nuceným dozorem na pracovištích v důležitých podnicích.

Již před ustavením protektorátu se Plzeň nacházela ve složité situaci, protože město leželo přímo na hraniční čáře. *„Po podpisu Mnichovské dohody byly v plzeňské oblasti německou armádou obsazeny Dobřany, Robčice, Šlovice, Litice, Lhota u Dobřan, Zbůch, Nýřany, Kozolupy, město Touškov, Malesice, Chotíkov a další, které od nynějška patřily do pohraničního území“*^{viii}.

Plzeň byla stejně jako zbytek země zcela pod vlivem Hitlerovy třetí říše, nicméně v něčem vynikala. Jak jsme již zmínili, *„město mělo velmi důležité strategické postavení, kvůli kterému sídlila ve městě dosti silná vojenská posádka v čele s generálporučíkem Peterem Herrmanem“*^{viii}.

Mezi čelní představitele plzeňské správy, kteří sympatizovali s okupačním režimem a sloužili mu, patřil například Alois Sedláček, bývalý policista a předseda oddílu SK Rapid Plzeň, který se stal příslušníkem gestapa. Do řad gestapa se přidal i bývalý boxer Václav Sýkora. Do roku 1941 byl šéfem města

Petr Němejce, jehož poté vystřídal Dr. Walter Sturm. „V listopadu 1940 se novým starostou města stal ústřední ředitel městských úřadů, chebský právník Karel Wild“^{viii}. Vedoucím kulturního oddělení se stal Reinhard Pozorny a policejním ředitelem a poté i velitelem Luftschutz major Paul Schiefelbein. Pro režim byli lidé, kteří ať ve svém vlastním zájmu, nebo v rámci toho, že nacistické ideologii věřili, a tedy kolaborovali, velmi výhodní.

Jak již bylo naznačeno, Plzeň byla v centru nacistického hledáčku také díky tomu, že ve městě byla silná koncentrace průmyslu, mluvíme hlavně o Škodových závodech, kde pracovalo 36 000 lidí, které bylo nutné donutit k práci. Nejlepší pozici mezi zaměstnanci měli pracovníci Škodových závodů, kteří dostávali nejrůznější dary, v závodní jídelně bylo vždy více jídla, a to i v posledních letech války. Byly pro ně pořádány Pestré večery, což byly kulturní programy, spojené s občerstvením, aby byli dělníci více motivováni k lepším pracovním výkonům bez odmlouvání. Tím, že se Škodovka dostala pod správu německého koncernu *Reichswerke Hermann Göring*, zvýšil se německý zbrojní arzenál o 25% a Němci také investovali velké sumy peněz na rozšíření zbrojní produkce. „Po roce 1938 byla velká kapitálová část francouzského koncernu *Schneider et Cie* prodána československým bankám a 32% se stalo majetkem Československé zbrojovky Brno. Tyto závody se pak spojily ve společnost, německy označovanou jako *Waffen Union Škoda-Brünn*“^{viii}, která po 15. březnu spadla pod výše zmíněný německý koncern. „V Plzni tvořila základ zbrojní produkce děla, vyráběla se zde protiletadlová děla s ráží 128 a 37 mm, dále polní děla, kanón vz 37 ráže 88 mm, nebo děla ráže 127 mm, která se používala pro výzbroj lodí a ponorek. Ještě společně s ČKD se Škodovka také podílela na dodávkách samohybných děl a stíhačů tanků *Hetzer*“^{viii}. Nejdůležitější zbrojní zakázky spadaly do tzv. Vůdcových programů, kam ve Škodových závodech patřila protiletadlová a útočná děla, děla pro ponorky a výroba munice. V takto důležitých závodech dohlíželi na plynulý chod výroby nacisty dosazení kontroloři, tzv. *Werkschutz*, což byla uniformovaná stráž s rozsáhlými pravomocemi, jejichž funkce byla i zastrášující. Jejich přítomnost na pracovištích vyvolávala v lidech respekt a strach. Psychologicky působila tato stráž jako výstraha pro ty, kdo by nepracovali tak, jak od nich nastolený režim očekával, případně by chtěli práci jakkoliv sabotovat. Ve Škodovce, jako jednom z nejdůležitějších podniků působila *Werkschutz* nejvíce. Tato uniformovaná stráž představovala druhý způsob, jak donutit dělníky k většímu pracovnímu nasazení. Oproti pořádání zábavných sobotních večerů ve Škodových závodech představovala druhou stranu mince.

Heydrich vycházel nejvíce vstříc dělníkům ve zbrojovkách, především v otázkách zásobování. To ovšem budilo značnou nevoli, jednak u inteligence, která dělníky vinila z prodejnosti tak také u dělníků v jiných typech podniků.^{viii} V nejdůležitějších podnicích také probíhaly „podnikové nástupy“ vedené Národní odborovou ústřednou zaměstnaneckou (NOÚZ), kdy řečníci přesvědčovali dělníky o nutnosti práce pro říši a nebezpečnosti jakéhokoliv hazardu. Tyto podnikové nástupy měly sloužit nacistickému záměru „odpolitizování“ obyvatelstva.

Nacisté kromě jiného ovládli i plzeňské pivovary, přičemž náměstkem se stal sudetský Němec Robert Müller.

Propagandisticky laděné akce pořádané v Plzni, jako jedné z hlavních dopravních křižovatek sousedících s Německem, měly napomoci nacistickému záměru prezentovat se před ostatními zeměmi jako ochránci české země. Jen v prvním roce fungování protektorátu se v Plzni konaly takové akce tři. První z nich proběhla ještě v březnu, 21. 3. 1939. „*Byla to národně socialistická péče veřejného stravování zdarma pro strádající občany Plzně, která nesla název Eintopfessen*“^{viii}. Měla navodit pocit, že Němci poskytují českému národu nejen ochranu, ale také jídlo, kterého byl údajně nedostatek. Vzhledem k tomu, že první Eintopfessen proběhlo ještě před zavedením odběrných lístků na potraviny, jednalo se zde hlavně o propagandu, protože v této době české obchody ještě disponovaly dostatkem zboží. Jen o měsíc později, 20. dubna 1939, se konaly velkolepé oslavy k příležitosti 50. narozenin Adolfa Hitlera, řízené NSDAP. Na náměstí v centru Plzně proběhla k této příležitosti vojenská přehlídka. Na oslavě promluvil generál Waldenfels. Jak již bylo řečeno, Plzeň byla kromě Prahy jedním z měst, kde se nacisté snažili nejvíce prezentovat světu, jak poklidně plyne život v protektorátu a jak je český národ spokojen pod ochranou třetí říše. „*K tomuto účelu měla posloužit návštěva 27 berlínských zpravodajů zahraničního tisku, kteří si měli sami ověřit, jak to zde skutečně vypadá. Novináři přijeli 22. září 1939 a kromě jiných měst navštívili samozřejmě také Plzeň*“^{viii}. Tuto návštěvu ovšem nelze pokládat za objektivní. Dobový ilegální tisk poukazoval na fakt, že novináři nemohli vidět, jak se ve skutečnosti v protektorátu žije, protože jejich návštěva spočívala především v setkáních s oficiálními představiteli režimu. V pozdějších letech sice podobně laděné akce také probíhaly, nicméně s postupujícími úspěchy západních spojenců ubývalo oslav a přibývalo restriktivních opatření.

Z hlediska konfrontace okupačních sil a odbojových organizací se vždy stalo problematickým některé důležité datum, například výročí ustavení protektorátu, či den vyhlášení samostatného Československého státu. Tyto dny vždy budily rozruch na obou stranách a většinová společnost stála mezi nimi. Převážná část lidí měla na vybranou, mohla se přiklonit buď na jednu, či na druhou stranu, nebo zůstat v šedé zóně, což také většina dělala. Přestože významná výročí způsobovala neklid, nelze říci, že se hromadně zapojovalo veškeré obyvatelstvo. I přes fakt, že velká část obyvatelstva zůstávala mimo dění, se akce a demonstrace nejrůznějšího druhu konaly. Na první výročí podpisu Mnichovské dohody vyzval československý odboj k bojkotu tramvajové dopravy. I když se tato výzva týkala především Prahy, našla svou odezvu i mimo hlavní město. Stejně tak problematickým se stal 28. říjen. V roce 1939 se na tento den chystaly velké národní oslavy, ale i okupanti měli pohotovost a jednotky SS a gestapa byly připraveny zasáhnout. V Plzni pochodovaly tisíce lidí kolem Masarykova pomníku na dnešním Masarykově náměstí. Tento pomník byl na příkaz gestapa 25. června 1940 odstraněn. I přes úspěchy, které zaznamenávaly nejrůznější akce pořádané odbojovými organizacemi, není pochyb o tom, že převážná část obyvatelstva zůstávala v pozadí, snažila se

nezapojovat do projevů odporu a neprojevat své názory, protože nikdo nemohl vědět, jak by takovéto projevy mohly skončit. Většina lidí se v zájmu zachování své existence starala sama o sebe.

Na Plzeňsku působily pobočky Ústředního vedení odboje domácího, některé partyzánské skupiny a západočeská odnož Obrany národa. Přesto tato organizace patřila k jednomu z prvních rozbitých a odboj na Plzeňské byl značně oslaben.

Na rok 1940 připadalo první výročí ustavení protektorátu a okupační moc chystala velkolepé oslavy, jejichž ústředním bodem byla nacistická vojenská přehlídka. Do konce roku 1941 se odehrály ještě tři další propagandistické akce. První z nich byla pořádaná k oslavě druhého výročí ustavení protektorátu. Na náměstí v Plzni se konala vojenská přehlídka. Jen o pár dní později, 23. března, se konala oslava německé branné moci, tzv. *Tag der Wehrmacht*, neboli Den Wehrmachtu, při níž byl na náměstí vystaven letoun Junkers-34, hrál orchestr a stejně jako při dřívějších oslavách se podávalo Eintopfessen. Ve dnech 6. a 7. září 1941 se konaly tzv. *Německé národní dny*, což byl sjezd západočeských Němců. Hlavním hostem byl Konrad Henlein a „*po městě byly rozestaveny obrovské mapy znázorňující aktuální situaci na bojištích po Evropě*“^{viii}. Svou aktivitu projevovaly také odbojové složky. Do zářijových dnů můžeme zařadit odbojem organizovaný bojkot protektorátního tisku. Akce proběhla ve dnech 14. až 21. září 1941 a zaznamenala velký úspěch. „*Zpráva určená pro nacistické vedení informovala o tom, že jen v Plzni se v jedné prodejně, kde se běžně prodalo 180 výtisků českých novin, 17. září prodalo pouze 5 výtisků*“^{viii}. Odboj zaznamenával v této době největší úspěchy. V pozdějších letech už neměl takové možnosti, velká část českého odboje byla brzy rozprášena. Faktické úspěchy odboje musíme ovšem vnímat velice střídmě, většinou se nejednalo o masové demonstrace, přesto se v rámci schopností odbojových skupin bezpochyby jednalo o úspěchy.

Za vlády Heydricha se v Plzni ve dnech 28. a 29. března 1942 opět konaly *Tag der Wehrmacht*, stejně jako o rok dříve. „*Před kavárnou Slavie byl opět umístěn letoun Junkers-34 a v kasárnách na Borech se lidé mohli podívat na vystavené zbraně*“^{viii}. Heydrich jako krutý a prakticky neomezený vládce v protektorátu Čechy a Morava praktikoval metodu cukru a biče. Do doby Heydrichova vládnutí v českých zemích spadá i třetí výročí ustavení protektorátu. „*V tento den se žádné oslavy nekonaly, byl normální pracovní den, jen v divadle se hrála Prodaná nevěsta a v kině Elektra ve Škroupově ulici v Plzni se konalo shromáždění ke Dni padlých hrdinů*“^{viii}. Skutečnost, že se v divadle v tento den hrála česká divadelní hra, je poněkud zarážející. Můžeme spekulovat, zda mělo představení pozvednout upadající národní hrdost a dodat lidem nových sil.

Po atentátu na Heydricha, 27. května 1942, se začala praktikovat pouze metoda biče. Naplno se rozjel nacistický teror a začalo se hromadně popravovat. V Plzni se popravy odehrávaly na vojenské střelnici v Lobzích a v pískovém lomů za vejprnickým hřbitovem. K odsouzení atentátu se v Plzni konalo zinscenované shromáždění, na které bylo „nahnáno“ 60 000 lidí. Shromáždění

proběhlo 16. června 1942, veřejný projev měl ministr Emanuel Moravec. Jako poctu Heydrichovi bylo o rok později 19 českých a moravských měst, mezi nimi samozřejmě i Plzeň, nuceno přejmenovat některou ze svých ulic jeho jménem. V Plzni nesla Heydrichovo jméno Klatovská třída a celá slavnostní akce se odehrávala před Městským divadlem.

V druhé fázi protektorátu také začalo docházet k násilnému vystěhování Židů a jejich následným transportům do Terezína a poté i vyhlazovacích táborů. V období protektorátu žilo v Plzni 3 200 Židů. Norimberské zákony platily již od 28. července 1939, ale plánované vystěhování Židů se začalo realizovat až v roce 1942. Předtím měli Židé zakázaný vstup například na veřejná koupaliště, „v Plzni pro ně byl vyhrazen Třemošenský rybník, kterému se dodnes říká Židovský“^{viii}. Týkalo se jich nařízení o omezeném cestování tramvají, zákaz provozování všech druhů podnikatelských a živnostenských aktivit, zákaz čtení tiskovin a od září 1940 se mohli ubytovat jen v jediném hotelu v Plzni, v hotelu Merkur v Nádražní ulici. Při bližším pohledu na mapu Plzně je možné vidět, že tato ulice je poměrně blízko náměstí Republiky, centrálnímu náměstí v Plzni. Vede nás to proto k zamyšlení, že je poměrně zvláštní nechat příslušníky rasy, která byla pokládána za podřadnou, ubytovávat se v hotelu umístěném nedaleko centra města. Dalo by se čekat, že se nacisté budou snažit odsunout židovské obyvatele do nejzazší periferie Plzně, případně i mimo ni. Deportace začaly 9. 1. 1942, ještě za Heydrichova života a k tomu, aby Židé zcela zmizeli z města, stačilo 18 dní. „Plzeňští Židé se vešli do tří transportů, které směřovaly do Majdanku a Treblinky.“^{viii} Z vyhlazovacích táborů se jich vrátilo pouze 116. Podle Gebharta a Kuklíka se ale „většina obyvatelstva vůči perzekuci Židů chovala spíše pasivně a obávala se, aby případnými projevy solidarity nevystavovala sebe a své rodiny nebezpečí.“^{viii}

V pozdních letech druhé fáze protektorátu se v Plzni konaly ještě dvě propagandistické akce nacistického Německa, ale již v této době probíhaly nálety spojeneckých armád na české území. Plzeň se pro své strategické postavení stala nejvíce bombardovaným městem v rámci protektorátu. Bomby začaly na Plzeň dopadat již v roce 1942 a do konce války na ni bylo provedeno dvanáct náletů. Jedna z nacisty pořádaných akcí se konala 18. května 1943. Byla to tryzna na Ústředním hřbitově v Plzni za oběti náletu z 14. května, při kterém zahynulo 26 lidí. V tomto roce se ještě konaly týdenní slavnosti NSDAP. Oslavy probíhaly od 5. září 1943, městem pochodovaly oddíly Hitlerjugend a zakončeny byly velkou přehlídkou na náměstí. Toto byla poslední zaznamenaná nacistická akce v Plzni.

Už jsme nastínili, že v poslední fázi protektorátního období začaly na Plzeň dopadat bomby. V letech 1942 a 1943 byly na Plzeň zaměřeny čtyři nálety. „První pokus byl proveden v noci z 25. na 26. dubna 1942, ale bomby zasáhly jen pole mezi Božkovem a vlakovou stanicí Plzeň-Koterov“^{viii}. Další pokus byl proveden v noci na 5. května, ale ani tento nebyl úspěšný. „Němci se snažili chránit důležité cíle, jako například Škodovy závody, maskovací nátěry, přísným nočním zatemněním, jen okraje domů a chodníky byly natřeny bílou barvou a lidé museli nosit knoflíky, které za tmy svítily, aby do sebe nevráželi.“^{viii}

Rozsáhlejší byl nálet z noci 17. dubna 1943, který místo původního cíle, Škodových závodů, zasáhl německé Dobřany. 14. května dopadlo na Plzeň 280 bomb a poprvé byly poškozeny jak Škodovka, tak samo město. Při tomto náletu zahynulo 26 lidí. Po tomto náletu bylo potřeba zastavit výrobu na šest dní a důsledkem bylo také přerušení dodávek energie v západních Čechách.^{viii} I přestože vláda odsuzovala nálety na „pokojná města“, podle literatury lidé poznali, že útoky jsou směřovány hlavně na zbrojařské podniky.

V konečné fázi protektorátu, od vyhlášení totální války v roce 1943 až do jara 1945, kdy vývoj už šel ke květnovému povstání, se situace v Plzni změnila. Nekonal se žádné masově organizované akce, vystěhování Židů z města bylo dokončeno a město se jen snažilo přežít nálety spojeneckých vojsk, kterých do konce války proběhlo ještě osm. První nálet v roce 1944 se udal již 22. února, ale zasažena byla jen bolevecká zkušební střelnice Škodových závodů a Škodovka se stala cílem 16. října. Při tomto náletu bylo zničeno 74 objektů, 26 lidí zemřelo a 61 bylo zraněno. Další nálety na město se uskutečnily krátce před Vánoce, 16. a 20. prosince 1944. Při posledním náletu v tomto roce byl nejvíc postižen komplex plzeňského pivovaru, především Prazdroje, kde tehdy zahynulo 18 lidí. Do květnového povstání zbývalo ještě pět měsíců a během této doby spojenci uskutečnili ještě tři další masivní nálety. První z nich, provedený z 16. na 17. dubna 1945 zdevastoval plzeňské hlavní nádraží. 18. dubna proběhl další. 25. dubna došlo k poslednímu náletu, přičemž cílem měla být opět Škodovka jako poslední funkční nacistická zbrojovka. *„Na Plzeň tehdy mířilo 276 letounů, ale naprosto ojediněle byl nálet oznámen předem stanicí BBC. To ovšem poskytlo dostatek času obsluze protiletadlových kanónů, aby se proti nepříteli připravila“*^{viii}. Bomby tehdy zničily 339 domů, zemřelo 67 lidí a zraněno jich bylo 66. 70% Škodových závodů bylo zničeno, ale i přesto protektorátní hospodářství utrpělo menší ztráty než to říšské. Po tomto katastrofálním náletu se život ve městě téměř zastavil, ale pomalu se schylovalo k povstání a 5. květnu.

Osvobození Československa mělo charakteristický ráz. Území protektorátu Čechy a Morava bylo součástí americko - sovětské dohody, která stanovila demarkační linii od západního okraje Karlových Varů, jižně napříč pohraničním územím k Plzni a pak dále jihovýchodním směrem až k hranici s Rakouskem několik mil západně od Českých Budějovic. Za tuto linii už americká armáda nesměla postoupit. Američané linii dodrželi, a to i přesto, že někdy bylo nutné čekat na setkání se sovětskými vojsky 2 až 3 dny. *„Do území osvobozeného Američany patřily nejzápadnější, západní a jihozápadní Čechy. Tato zóna zahrnovala Plzeň a pokračovala ještě devět mil severovýchodním směrem k místu vzdálenému necelých čtyřicet mil od Prahy.“*^{viii} Plzeň byla osvobozena jednotkami, které vedl dnes již legendární generál George S. Patton. Situaci v květnových a červnových dnech, kdy se v osvobozených územích ujímaly správy opět české instituce, charakterizoval obnovovaný chod výroby a dalších složek společenského života. *„Americká armáda, která zůstala na osvobozeném území půl roku, pomáhala v prvních poválečných dnech svými dopravními*

prostředky zajišťovat zásobování.^{viii} Problémem pro obnovu normálního chodu ale stále byla demarkační linie.

Celkově tedy můžeme protektorátní život v Plzni shrnout do tří hlavních etap, odpovídajících etapám pomnichovského vývoje v rámci celé země. V první fázi je možné zaznamenat aktivitu na obou stranách, jak na straně okupantů, tak na straně odbojových organizací. Obě proti sobě stojící strany se pokoušely naklonit si obyvatelstvo na svou stranu. Větší úspěch zaznamenávaly akce domácího odboje. Jak vyplývá z odborné literatury, první roky po ustavení protektorátu už sice přinesly pro českou populaci mnohá omezení, nicméně by se dalo říci, že život ještě stále plynul v poklidnějších vodách. Situaci změnil stejně na zbytku území nástup Reinharda Heydricha a o několik měsíců později také atentát na něj.

Druhá etapa už byla ve znamení většího útlaku. Snaha začlenit obyvatele Plzně do německého soukolí nenásilnější formou byla zapomenuta a existoval jen aplikovaný teror a nucená účast na akcích organizovaných Němci. *„Po atentátu na Heydricha a následné heydrichiádě se mezi lidmi rozhostila atmosféra strachu. I když na místa popravených odbojářů přišli další, ilegální hnutí už se nepodařilo obnovit v takové míře jako předtím.*“^{viii} Popsaná situace platila ve všech sférách života, lidé byli ochromeni strachem. Do této doby patří i vysídlení židovského obyvatelstva. V tomto období začaly spojenecké nálety, které pokračovaly v poslední fázi v mnohem masivnějších rozměrech. Poslední roky nacistické nadvlády lze popsat už jen jako čekání na osvobození.

Protektorátní život v Plzni byl svým průběhem velmi podobný jako na zbytku českého území, ovšem město se lišilo v několika bodech. Částečně se dá říci, že v prvních letech protektorátu bylo město oproti jiným zvýhodněno především kvůli průmyslové výrobě a potřebě přimět lidi k práci. I s postupujícím časem, kdy se perzekuce stupňovaly, mělo mnoho zaměstnanců v plzeňských podnicích výhody, o kterých se lidem v jiných městech mohlo téměř jen zdát, což dokládají větší přiděly jídla pro zaměstnance Škodovky i v letech, kdy už začínal být akutní nedostatek jídla. Plzeň si mezi protektorátními městy drží i nepříliš veselé prvenství, pro svou průmyslovou důležitost byla nejvíce bombardovaným městem. Město bylo na konci války naprosto zdecimováno. Přestože se spojenecká letadla snažila zasáhnout hlavně velké a pro nacisty důležité továrny, bomby zničily celé město. Výjimečnost Plzně tkvěla také v tom, že jako jedno z mála velkých měst byla osvobozena americkou armádou. Přestože Plzeň byla četnými nálety téměř zničena a město se jen pomalu vracelo zpět do normálního života, dá se říci, že konec války byl pro Plzeň lepší než pro jiná města, byla osvobozena jako jedno z prvních měst, a to klidnějším způsobem než například Praha. Tento vývoj lze přikládat faktu, že Plzeň byla osvobozena americkou armádou. Pro německé vojáky, bylo přijatelnější vzdát se americkým jednotkám než padnout do ruského zajetí, které pro ně znamenalo utrpení, mučení a v krajním případě i smrt. Němečtí vojáci žijící během dní osvobození v Plzni se proto klidně vzdávali Američanům a nedošlo k tak krvavým bojům, jako například v Praze, kde se Němci snažili

dlouho vzdorovat. Plzeň tedy měla oproti jiným městům několik zvláštností, některé by se snad daly s určitým nadhledem nazvat výhodami.

Stručný nástin dějin Obchodní akademie v Plzni na základě odborné literatury a archivních materiálů

Předchůdkyně dnešní školy existovala již od roku 1886, kdy byla v Plzni zřízena první česká dvouletá obchodní škola, která se o deset let později změnila v tříletou vyšší obchodní školu, jejíž název zněl Obchodní škola královského města Plzně.

Před začátkem samotné stavby Obchodní akademie jednala městská rada několik let o možném místě výstavby. V roce 1909 byl předložen návrh, aby celé náměstí Radeckého bylo věnováno veřejným budovám, jako byla Obchodní akademie, měšťanská škola a dívčí lyceum a na zbylém území se měl zřídit veřejný sad. Návrh, jak by měla budova Obchodní akademie vypadat, představili architekti A. Čenský a L. Skřivánek. V roce 1912 stavba začala a již v roce 1913 byla budova slavnostně otevřena.^{viii}

K zahájení provozu školy tak, jak funguje dodnes, došlo v roce 1913, a to i ve stejné budově, ve které v současnosti sídlí, na Náměstí T. G. Masaryka 13, nedaleko centra města. Než škola natrvalo zakotvila v této budově, vystřídala čtyři různá místa v Plzni. Již od počátku své existence byla Obchodní akademie prestižní školou a počet jejích žáků byl již v prvním školním roce 338. Na obchodní škole, která k ní patřila, bylo 170 žáků.^{viii} Tato obchodní škola byla rozdělena na chlapeckou a dívčí. Z dostupných pramenů vyplývá, že nejvíce studentů měla škola po první světové válce, kdy ve školním roce 1920/21 navštěvovalo školu 591 studentů, dívčí obchodní školu 345 žákyň a chlapeckou 93 žáků.^{viii}

V roce 1931 došlo ke splynutí obchodní školy dívčí a chlapecké v jednu koedukovanou, která nesla název Obchodní škola v Plzni a o tři roky později se přejmenovala na Veřejnou obchodní školu v Plzni. Obě školy spadaly pod stejnou správu, k jejímu rozdělení došlo pouze mezi roky 1939 - 1945. Škola se velice rychle rozvíjela, a to nejen počtem žactva, ale také nabídkou kurzů a rozrůstajícím se, velice kvalitním pedagogickým sborem. V prvním roce fungování školy měl učitelský sbor celkem 31 členů, z toho 24 jich pracovalo interně a 4 výpomocně. Ve školním roce 1935/36 působilo ve škole již 57 členů.^{viii} O studium na Obchodní akademii byl obrovský zájem, mnoho uchazečů nebylo, i přes své vynikající výsledky, přijato. Někteří řešili situaci tím, že začali studovat na obchodní škole, patřící k Obchodní akademii, a pokud se na akademii uvolnilo místo, mohli přestoupit a studovat tam.

Rok 1936 znamenal 50. výročí založení školy a k této příležitosti byl vydán sborník. V kritických letech 1939 - 1945 došlo k úpravám osnov. Mnoho žáků, stejně jako profesorů, bylo totálně nasazeno, o čemž svědčí i fakt, že většina účastníků výzkumu byla totálně nasazena, přinejmenším v podnicích přímo v Plzni, v horších případech byli zatčeni, vězněni, nebo posláni do koncentračních táborů. Bohužel informace k těmto případům jsou poměrně

kusé.

Odborná literatura ukazuje, jak již od samotného vzniku protektorátu bylo školství postihováno restriktivními opatřeními. V mládeži měl být oslaben pocit příslušnosti k národu, čemuž měla napomoci deformace nebo úplně přerušení výkladu světových dějin, posléze také zeměpisu, který měl být vyučován z názorového hlediska třetí říše.^{viii} Ve velmi složité situaci byli také učitelé, od kterých se žádalo, aby popřeli všechno, co až dosud zastávali a předávali žákům, protože se od nich, víc než od kohokoliv jiného, očekávalo, že budou aktivně vstěpovat studentům myšlenky nacistické třetí říše.

Velice uznávanou osobností této školy byl její dlouholetý ředitel František Mareš, který ji řídil od roku 1930. V roce 1939 byl zatčen a správa školy byla svěřena Vojtěchu Měšťanovi. Ředitelem obchodní školy se stal Václav Pilous, který dříve působil jako ředitel obchodní školy na Slovensku, v Trnavě. Kromě ředitele Františka Mareše patřili mezi významné osobnosti školy také JUDr. František Košťál, Zdeněk Černý, PhDr. Emil Felix, který byl třídním profesorem informátorů, Adolf Zeman, Dr. Josef Rous a další.

25. července 1942 byla svolána porada ředitelů Obchodní akademie, Veřejné obchodní školy a jiných místních škol, kde řediteli bylo sděleno, že prostory Obchodní akademie jsou potřeba pro německé účely. V tomto roce došlo k přestěhování školy do budovy Vyšší německé obchodní školy, která sídlila v dnešní Nerudově ulici, a Obchodní akademie byla přejmenována na Vyšší obchodní školu. Budova na Náměstí T. G. Masaryka byla upravena pro potřeby nacistů a třídy byly přeměněny v kanceláře.

Stejně jako tomu bylo na všech obchodních školách v rámci protektorátu, byla i na Obchodní akademii zastavena v roce 1944 výuka. Profesori ze školy dostali přidělenou práci, odpovídající jejich věku. Starší profesori zůstali učit na pokračovací škole, mladší pracovali manuálně. Na konci války obsadili školu němečtí uprchlíci a německé vojsko, po jejich vyhnání se zde na čas usadila americká armáda. V roce 1945 se Obchodní akademii vrátila původní budova i její jméno a žákům, kteří byli poškozeni uzavřením školy, byla umožněna zvláštní úprava dokončení studia. V tomto roce se také vrátili z koncentračních táborů někteří členové učitelského sboru, především někdejší ředitel František Mareš, který se ihned po svém návratu opět ujal vedení školy a zůstal zde až do doby, než odešel do důchodu v září 1949. Kromě něj zmiňují záznamy v archivu ještě profesora K. Škábu a ing. J. Hokeše.^{viii}

3. Analýza reflexe protektorátu studentů Obchodní akademie v Plzni

Éra protektorátu Čechy a Morava patří mezi nejexponovanější období v českých národních dějinách. Během těchto šesti let byl český národ vystaven mnoha perzekucím, byla ohrožena sama jeho existence. Tato část analyzuje, jak tuto etapu vnímají a v současnosti reflektují bývalí studenti Obchodní akademie v Plzni, kteří během protektorátu prožili svou adolescenci a mladší dospělost.

Vstupem do analýzy reflexí protektorátu může být vzpomínka jednoho z informátorů, který si spojil jeho ustavení s počasím toho dne: „...bylo mrazivý počasí, že padal sníh a mrzlo a že i to počasí bylo nevládný, stejně jako ten protektorát...“^{viii} Co se týče reflexí na pomnichovskou dobu, nezanechala mnoho vzpomínek ani u mužů, ani u žen. Období druhé republiky u většiny informátorů jakoby splývá s dobou protektorátu. Toto je jeden z mála bodů, kde se, narátory shodují bez rozdílu pohlaví, sociální pozice rodiny či politické příslušnosti. Výjimkou je pouze jeden informátor, jehož rodina byla velice politicky angažovaná a otec se účastnil obrany hranic v roce 1938. Pro většinu z nich představuje dnes podpis Mnichovské dohody a následná druhá republika pouze plynulý přechod do období protektorátu. Měsíce mezi podpisem Mnichovské dohody a vznikem protektorátu informátorům téměř splývají, přesto se o „Mnichovu“ vyjadřují jako o zradě, nicméně není možné s jistotou říci, zda je toto stanovisko ovlivněno časem nebo skutečně tehdejší dobou. Nezaznamenávají změny v chodu města ani nerozlišují svůj život během druhé republiky a protektorátu. Pro příklad výpověď informátorky A: „*Tak Mnichovskou dohodu jsme normálně vnímali jako začátek války, protože čeští vojáci nastupovali na hranice a vypadalo to, že bude začátek války. Tím spíš, že nás úplně prodali- bez nás o nás, že jo...*“^{viii} Z této výpovědi plyne, že pro informátorku už nebyl rozdíl mezi druhou republikou a protektorátem. Stejně tak informátor E, žijící v pohraničním území, příliš nerozlišoval mezi těmito dvěma obdobími: „*Přišlo to pak tak, že to bylo zabraný, Zbůch byl poslední a potom to další byly Líny, tam pak byly hranice mezi Zbůchem a Líny, tam pak končily ty Sudety a tam dál ty Líny, to bylo Československo, a pak toho 15. března to zabrali celý.*“^{viii} V podobném duchu se nesou výpovědi i zbylých informátorů, až na zmíněného informátora F, který je vzdáleným příbuzným prezidenta Edvarda Beneše a jeho rodina měla blízké styky s jeho bratrem Vojtěchem Benešem. Tento informátor si uvědomoval, že situace po podpisu Mnichovské dohody a po vzniku protektorátu se lišila. Částečně lze toto povědomí přičíst jednak faktu, že jeho otec se v tehdejší politice velmi dobře orientoval, a zároveň faktu, že se otec účastnil obrany hranic v roce 1938, což mohlo vést k tomu, že danou dobu prožíval ještě silněji než jiní lidé, a tím ovlivnil svého syna, narátora F.

I když tedy zbylým dvěma mužským informátorům pomnichovská doba

částečně splývá s protektorátním životem, přesto je možné z výpovědí usoudit, že muži se v politické situaci orientovali a orientují lépe než ženy, a pokud ne, přisuzují svým výpovědím alespoň větší váhu než ženy, nepůsobí tak nejistým dojmem.

Větší zájem mužů o politiky vyplývá také z toho, jak je většina ženských informátorek schopna do současnosti reflektovat vzpomínky svých otců na tehdejší dobu. Všechny informátorky reflektují politické dění přes vnímání svých otců, většinou ani jejich matky se politicky příliš neangažovali, a pokud sympatizovaly s určitou politickou stranou, byla to stejná strana, kterou preferoval i jejich muž. Pro představu toho, jak dívky vnímaly například ustavení protektorátu Čechy a Morava, uvádím několik citací. *„To už byla větší síla, pamatuju si, že když se to rodiče dozvěděli, tak maminka se pokřičovala a táta řekl: „To nám ta svoboda moc dlouho nevydržela.“^{viii} „Myslím, že pro rodiče, teda spíš pro tatínka, protože si nepamatuju, že by maminka o tom někdy nějak moc mluvila, to už zas taková změna nebyla. Myslím, že jemu už bylo skoro jedno, jestli jsme byli zrazení po Mnichovu, nebo v protektorátu. Teda on to asi takhle snadno nevnímal, ale mě to připadalo, že ho to už zas tak nevezalo.“^{viii}* Tento výrok jasně ukazuje, že informátorka G na danou situaci neměla svůj vyhraněný názor, ale dodnes si vybavuje reakci otce i slova, která tehdy pronesl. Jako další důkaz uvádím citaci z rozhovoru s informátorkou H, ze které vyplývá, že její otec byl politicky uvědomělý: *„A z té doby si pamatuju, hlavně takovou ponurou atmosféru, lidi se mi zdáli dost znechucený a náš tatínek nebyl výjimkou. Vím, že si jednou četl nahlas noviny, kde se psalo o tom, že i ve zmenšené republice se bude žít líp, a on nad tím jenom kroutil hlavou a řekl, že je to blbost, že by se moc divil, kdyby tohle skopčákům stačilo.“^{viii}* Pokračování výpovědi informátorky potvrzuje totéž, co předchází, fakt, že dívky se o politiku příliš nezajímaly. *„Asi ani netušil, jak velkou bude mít za čas pravdu, možná to ani sám nečekal. Ale mě, sestru ani maminku do tohohle vůbec nezatahoval, s náma děvčatama o tom vůbec nemluvil...“^{viii}* I z této části plyne, že rozhodující úlohu v rodině měl otec, který byl také nejvíce politicky informovaný, což ovšem mohlo pramenit také z faktu, že otcové byli živitelé rodin, byli více ve styku s ostatními lidmi, zatímco matky zůstávaly většinou v domácnosti a neměly tolik příležitostí promluvit si o dění s jinými lidmi mimo rodinu. I když jsou si ženské informátorky schopné ještě do současnosti vybavit, jak jejich rodiče, především otcové reagovali na nastalou situaci, z výpovědí lze jen minimálně vyčíst, že by politická příslušnost jejich rodičů měla vliv na jejich vnímání té doby. Podobně to platí také u mužských informátorů, až na jednu výjimku, kterou je informátor F, jehož rodiče byli velice aktivními sociálními demokraty a měli také kontakty s prvorepublikovými politiky. Výpovědi naznačují, že otcové informátorů, především informátorek C a H, se v politice také orientovali, byli politicky uvědomělí, přesto se nezdá, že by jejich sympatie k určité straně ovlivnily způsob, jakým na situaci nahlíželi. Z předchozích úryvků také vyplývá, že i když má část informátorů problém s časovým zařazením Mnichovské dohody, je možné z výpovědí vyčíst, že někteří tušili, že podpisem Mnichovské dohody situace neskončí a nároky Hitlerovského Německa se budou stupňovat.

Při zkoumání genderových rozdílů ve výpovědích mužů a žen je možné si všimnout, že ženy nereflektují tak silně politickou situaci, a naopak v jejich světe se objevují spíše emoce. To dokládají ty části rozhovorů, kdy byly ženy dotazovány na určité datum, například podpis Mnichovské dohody, ustavení protektorátu, či osvobození Plzně. Některé informátorky byly schopné určit přibližné datum, většinou určily správně rok, ale mnohé z nich přiznávají, že si nejsou jisté, snaží se situaci opsat svými pocity a jednoznačné odpovědi se vyhýbají. Jako příklad uvádím úryvky z rozhovoru s informátorkou A, kdy byla dotázána na časové zařazení nejprve Mnichovské dohody a následně na časové zařazení vzniku protektorátu: „*Bylo to v polovině března, buď 15. nebo 19. března 1939. No vzali jsme to špatně, jako že nás prodali a že bude válka.*“^{viii} Tento úryvek se má vztahovat k podpisu Mnichovské dohody. „*Byl stanovený v roce 1939, bylo to rozhodně chvíli po Mnichovské dohodě, a myslím, že nás Němci obsadili 15. března 1939.*“^{viii} Pro dataci události, mezi nimiž byla půlroční prodleva, uvádí naprosto stejné datum. Stejně tak informátorka G je v odpovědích na stejné otázky velmi nejistá. „*Mám pocit, že dohodu podepsali koncem roku 1938, mám dojem, že v říjnu, nebo listopadu. Jojo, myslím, že v listopadu.*“ „*Protektorát začal v roce 39, v březnu, ale den už si nepamatuju.*“^{viii} Informátorka H uvádí: „*...podepsali jí [dlouze přemýšlí] 30. září 38. Teda myslím...*“ a „*A k jeho ustavení došlo o rok později, v roce 1939, teda ne úplně, myslím, že Němci sem napochodovali už v březnu, 15. nebo 16.*“^{viii} Informátorka C: „*To Vám asi neřeknu přesně, teda myslím to datum. Rok byl 1938, ale měsíc a den... měsíc byl duben, mám pocit a den to nevím vůbec.*“ „*Protektorát, protektorát... ten mam dojem vzniknul o rok pozdějc než Mnichov.*“^{viii} Jak je vidět, z odpovědí informátorek číší nejistota ohledně datace, často se snažily případné chyby omlouvat. Naopak jsou velice schopné vybavit si dobovou atmosféru, mají dodnes v živé paměti pocity či situace, které nastaly, a větší váhu u nich má emoční stránka vzpomínek.

U mužů jsou odpovědi jednoznačnější, ačkoliv již dříve zmíněný informátor F, jehož rodina měla více informací o politické situaci než ostatní dotazovaní, také nebyl schopen určit datum podpisu Mnichovské dohody, i přestože se jeho otec aktivně účastnil obrany hranic. Informátor přiznal, že neví, na rozdíl od žen se nesnažil ani o přibližnou dataci. U otázky na vznik protektorátu už je jeho odpověď přesná, bez pochybností: „*... ani sme si třeba nedovedli představit, co všechno přijde, to je taky pravda, až teprve když sem oni unikli toho 15. března, přešli ty bývalý sudetský hranice...*“^{viii} Toto datum narátor bezděčně začlenil do svého vyprávění, nemusel o něm přemýšlet, což dokazuje výše zmíněnou myšlenku, že doba pomnichovská a doba druhé republiky nezanechala v informátorech příliš mnoho vzpomínek. Často pro ně znamenala, jen plynulý přechod do období protektorátu, proto je pro mnoho z nich těžké časově určit podpis Mnichovské dohody. Zbylí dva mužští informátoři působí v otázkách datace, a politiky vůbec, jistěji. Přestože jejich odpovědi nejsou vždy přesné, není z jejich výpovědí cítit tolik nejistoty jako z vyprávění žen o politice. Informátor E žijící v pohraničí vypověděl na stejné otázky jako předchozí, toto: „*...Mnichovská dohoda ta byla v září 38.*“ „*Já se*

jenom pamatuju, dyž toho 15. března, dyž to zabrali, tak sem musel chodit do tů obchodní akademie, to sem se tam ještě dostal...“^{viii}

Informátor B vypověděl toto: „Mnichovskou dohodu podepsali v roce 1938. Sem tam se objevily zprávy, že v pohraničí se dostávají do sporů Češi a Němci, který předtím vedle sebe žili docela bez problémů celý léta.“ „Časově ho zařadit? Pokud si to dobře pamatuju, tak to tady vypuklo v půlce března 39, takže nějakýho 15?“^{viii} I když je tento úryvek z výpovědi zakončen otázkou, informátor působil sebejistým dojmem, o svém tvrzení nepochyboval, nesnažil se jakkoli omlouvat, v případě, že by se mýlil. Přesto z následných rozhovorů vyplynulo, že všichni pamětníci mají alespoň částečnou periodizaci protektorátu, což může mít vliv s jejich pozdějším vzděláváním, a informacemi, se kterými přišli během dalšího života do styku.

Genderové rozdíly ve vzpomínkách je možné zaznamenat také v tom, jak muži a ženy refletovaly samotnou dobu protektorátu. Když měli tuto dobu popsat, ženy spíše refletovaly nesvobodu, nemožnost účastnit se kulturních akcí, muži naopak spíše líčili nesvobodu politickou. Muži vzpomínají na zatýkání, nucené nasazování Čechů na práce do Německa. Informátor B, jehož otec byl živnostník, si uvědomuje, že během protektorátu nevyužívalo tolik lidí služeb jeho otce, ševce. Ženy reflektují skutečnost, že je doba ochudila o možnost kulturního vyžití, z některých jejich výpovědí je možné vycítit, že se dodnes cítí ochuzené o možnost navštěvovat například taneční kurzy, jak ukazuje následující úryvek: „...během tů doby se nic moc nemohlo, všechno se postupem času zavíralo a zakazovalo. Třeba sem vůbec nechodila do tanečních, pak ani žádný kino, filmy se pouštěly jenom ty, který dovolili Němci, dokonce i tancovat se pak zakázalo.“^{viii} V podobném duchu vyprávěla také informátorka A: „Pořád víc a víc věcí se nesmělo. Nesmělo se tancovat, nesmělo se potom ani do kina, taneční, nesmělo se potom ani maturovat, nesměli jsme se ani vyfotit na maturitní tablo. Všechno bylo zrušený...“^{viii} Zajímavé vybočení z této linie poskytuje svědectví informátorky D, která nereflektovala nemožnost zábavy, ale dobu popsala jako ponížení národa a vzpomínala, jak se změnil kontakty s lidmi, kteří se po ustavení protektorátu začali veřejně hlásit k německému. Tato vzpomínka je velmi zajímavá, hlavně proto, že nikdo jiný z informátorů se o této skutečnosti nezmínil. Její první vzpomínka na vznik protektorátu je také spojena se zážitkem vojenské techniky, když při cestě do školy spatřila dvě německá děla. „... na to nezapomenu... já sem začala chodit do tů Obchodní akademie a jednou ráno jsme jeli tramvají, tenkrát byla zastávka „Pod divadlem“, no a tam sme všichni vystoupili a na silnici, v tom jízdním pruhu stály dvě děla. Jedno bylo namířeno na tuten chodník [rukama naznačuje, kam mířila děla] na lidi a druhý směrem k synagoze.“^{viii}

Genderové rozdíly můžeme zaznamenat také ve vzpomínkách na vysokou politiku. Na dotaz, zda tehdy byla nějaká politická situace, ženy odpovídají velmi neurčitě, obecně. V jejich odpovědích je možné nalézt shodný bod, a to, že ony se o politiku příliš nezajímaly a že byly příliš mladé, aby tuto skutečnost vnímaly či jakkoliv prožívaly. Shodují se v názoru, že tehdy žádná politická situace nebyla, jedinou úřadující stranou byla NSDAP. Mužští informátoři jsou

schopni vybavit si více detailů, i přestože v jejich reflexích jsou určité faktické chyby. Informátor E vypověděl: *„Národní souručenství, no ale to vlastně, i když se říkalo Národní souručenství, ono to bylo nějak fašisticky zaměřený, že jo. Ačkoliv se to jmenovalo Národní souručenství, tak nebyly nakloněný národu, dřív to bylo fašistický.“*^{viii} Informátor F si byl zase schopen vybavit existenci organizace Kuratorium pro výchovu mládeže v Čechách a na Moravě. Tyto detaily ve výpovědích ženských narátorek chybí.

I přes patrné rozdíly ve výpovědích mužů a žen, které lze přičítat především genderovému hledisku, nikoliv výchozí politické orientaci, u všech informátorů můžeme zaznamenat jisté vědomí časové posloupnosti událostí. Všichni narátoři ve vzpomínkách více či méně reflektují, že situace během protektorátu se postupem času zhoršovala, nejvíce si toto uvědomují po atentátu na Reinharda Heydricha a následně před koncem války, kdy hovoří o naprostém útlaku. Nejsilněji se řazení událostí projevuje u nejvíce politicky informovaného účastníka výzkumu, informátora F, který jako jediný refletoval fakt, že zpočátku byla českému národu zaručena určitá autonomie: *„Tak my sme si to neuvědomovali, ono to bylo v tý smlouvě, jak tenkrát podepsal ten Hácha, bylo to, že nám nechávají poměrně volnost, nebylo to takový tvrdý, jak se potom stalo, když tady byl Reinhard Heydrich a tahleta garnitura tvrdých nacistů, tak teprve se to začalo utahovat.“*^{viii} I když tedy informátoři přímo nehovořili o jednotlivých etapách protektorátního života, tak jak je například líčí odborná literatura, vědomí o stupňujícím se útlaku je možné ve výpovědích nalézt.

Zvláštním faktem je, že větší část účastníků výzkumu vůbec nereflektuje existenci manifestací loajality pořádaných ve městě, a to i přesto, že Plzeň, jako jedno z nejdůležitějších měst v rámci protektorátu Čechy a Morava, bylo centrem mnoha propagandisticky laděných akcí, zejména v prvních letech jeho existence. Jen pár informátorů si částečně vybavilo, že ve městě se některé akce konaly, ale pouze jeden z informátorů byl na jedné akci přítomen, jeho zážitek je velice silný: *„Nejvíc si pamatuju, že potom co zastřelili Heydricha se konala nějaká obří demonstrace, nebo ne demonstrace, ale prostě taková nahraná fraška, na kterou nás nahnali hrozný množství. Já tam byl tehdy s rodičema a pamatuju si, že celou dobu mně maminka hrozně pevně svírala ruku a vůbec se nepohnula, jako kdyby měla strach, že když se pohne, tak se jí něco stane. Bylo to docela děsivý, proto si to tak pamatuju.“*^{viii} Zarážející je, že existenci těchto masových manifestací ve svých vzpomínkách vůbec nereflektuje informátor F, který byl z tak politicky uvědomělé rodiny. Pokud účastníci existenci manifestací vůbec reflektují, jedná se právě většinou o uctění památky Reinharda Heydricha, ale akce pořádané v prvních několika letech protektorátu, popisované odbornou literaturou, jako například Dny Wehrmachtu, nebo Eintopfessen, se ve vzpomínkách vůbec neobjevují. Na vnímání této stránky protektorátního života tedy nemělo vliv ani jedno ze stanovených kritérií, u většiny narátorů se jedná o zcela zapomenuté téma.

Velmi silně se v reflexích informátorů projevují vzpomínky na německou armádu v Plzni a na různá setkání s oddíly Hitlerjugend. V těchto reflexích se projevuje národně uvědomělý postoj, a to především v tom, že nejsilnější

vzpomínky mají narátoři na hodnocení českého národa Němci. Silně reflektují svá setkání s německými vojáky, popřípadě s oddíly Hitlerjugend. Všichni si vzpomínají na nepříjemné pocity, které v nich tato setkání vyvolávala, mnozí hovoří nejen o respektu, ale také o strachu. Jedním příkladem může být informátorka D a její vzpomínka na německou armádu v Plzni: „...to se jich každéj stranil, takhle Vám to řeknu. Ale když jsem je potkala, tak to ve mně vyvolávalo dojem strachu, trošku odporu, no nebylo to nic příjemnýho. Když jsem je potkala, tak sem radši koukala přejít na druhou stranu...a, nebo ty Hitlerjugend, to bylo stejný, to sem taky radši přešla na druhej chodník. Ty sem taky potkávala, ty mladíky nadšený, ty se chovali povýšeně, jako, že my sme někdo, a vy ste plebs.“^{viii} V podobném duchu hovořila také informátorka C: „Jak můžete vzpomínat na lidi, který Vám vlezli do země a chovali se tady jako doma a přitom na Vás ještě koukaj zvrchu...no nic moc, já z nich měla hrůzu. Všechno to byli docela velký chlapy a působili zle... Lepší asi bylo se jim vyhýbat.“^{viii} O strachu z německých vojáků se vyjadřují především ženské narátorky a, i když se informátoři shodují v negativní reflexi německé populace během protektorátu, dva informátoři zapojili i morální stanovisko a hovořili o tom, že ne všechny je možné odsuzovat. Informátor E vypověděl: „ Strach sem neměl, ale vnímal sem, že tady nemají co dělat... No já myslím, že to je individuální věc, každéj nebyl stejnej. Oni vlastně museli jít, jestli chtěli, nebo nechtěli... kdo nechtěl, tak se musel taky rozloučit se životem. Já si myslím, že lidi sou takoví a takoví.“^{viii} Ve stejném duchu hovořil i informátor F: „ Ale on taky každéj Němec nebyl takovej gauner, dyť oni museli, já je neobhajuju, ale dyť tam byli stovky Němců, který nechtěli bojovat... Když ten kvér nevzali do ruky, tak je zastřelili.“^{viii} Zvláštní svědectví v tomto smyslu podal informátor B, který hovořil o určitém obdivu k uniformě, i když si uvědomoval, že tito lidé zabrali zemi: „ Je to asi divný, ale mě se ty jejich uniformy docela líbily, teda jako ne přímo ty uniformy, ale prostě působili na mě tak hrozně důstojně, i když je to asi divný, že se mi líbili vojáci, který nám okupovali zemi. Já sem samozřejmě věděl, že kdybychom jim dali sebemenší důvod, tak by se s náma vůbec nemazlili, ale prostě vypadali tak nějak mužně.“^{viii} Avšak tento informátor si také uvědomoval nadřazenou pozici Němců a jejich negativní hodnocení Čechů, jak plyne z další části jeho vyprávění: „...ale to, že se dívali tak tvrdě, jako bysme byli pól to jo... právě dyž sem na ně občas takhle pokukoval, tak sem měl pocit, že si mě přeměřujou pohledem...“^{viii}

Jako velice citlivé téma se ukázala otázka ohledně židovského obyvatelstva v Plzni a jejich následného nuceného vystěhování. U většiny informátorů představují Židé a jejich osud potlačené téma, většina z nich hovoří o tom, že neměla s židovskou menšinou žádné kontakty ani ve škole, ani v místě bydliště a jejich reflexe jsou v tomto ohledu poměrně ploché. U části informátorů, kteří se s židovskou menšinou setkali se objevilo zdůraznění toho, že Židé byli jiní a tato jinakost byla i fyziognomická. Toto je ovšem v rozporu s tím, jak odborná literatura popisuje snahu židovského obyvatelstva začlenit se do českého národa. Informátor B vypověděl: ...ale jo, občas sem je potkával v Plzni, ale mě

tenkrát připadali takový jiný, jako že k nám moc nepatřili. Co vim, tak to většinou byli bohatší lidi a s těma já sem do styku moc nepřicházel.“^{viii} Tento postoj můžeme částečně pokládat za zvláštní, z hlediska politické orientace otce tohoto narátora. Jeho otec byl živnostníkem, ševcem, který se hlásil k živnostenské straně, a je poměrně nezvyklé, že by jejich rodina nikdy nepřišla do styku s Židy, protože mnoho z nich mělo také své vlastní živnosti. Dalo by se říci, že politická orientace otce se u narátora projevuje, ovšem v poněkud opačném smyslu, než by se dalo očekávat.

O odlišnosti Židů hovořila také informátorka C: „...sice sem je osobně neznala, ale od vidění jo, a přece jenom Žida ste poznala, teda mě aspoň přišlo, že jo, že vypadaj jinak než my. Ne obličejem nebo tak, ale trochu jinak se oblíkali a ... vlastně nevím, jak to popsat, ale byli jiný.“^{viii} I když se u této informátorky neprojevuje její současná, ani výchozí politická profilace, její výpověď o odlišnosti může být zajímavým svědectvím o něčem zcela jiném, o možném ovlivnění jejího názoru například literaturou, či filmy, se kterými přišla během života do styku. Otázkou je, zda na vnímání odlišnosti židovské menšiny mohla mít vliv také nacistická snaha prezentovat Židy jako zcela jiné.

Z neutrálních reflexí na židovskou populaci silně vyčnívá svědectví informátora F, který byl jako jediný v přímém kontaktu s židovskou rodinou. Proto je možná jeho svědectví tak sugestivní a jeho povědomí o židovské situaci větší než u zbylých informátorů. Otec informátora, znalí politické situace, nabádal rodinu, aby opustila zemi, ale jak sám informátor vzpomíná: „A on mu tenkrát řekl: „Pane Beneš, to já neopustim. To já sem zdědil po rodičích, to já tady nemůžu takhle nechat.“ Takhle mu to řekl. No samozřejmě, že je potom všechny zlikvidovali v Osvětimi a já... [v očích má slzy]... když si na tu malou holčičku vzpomenu, tak jak sme chodívali z toho Terezína na ty práce na dráhu, nebo na toho „richarda“ a tam chodily v tom roce 44 ty maminky s dětma na nákladní nádraží, kde je vagónovali do těch dobytčáků... neviděl sem je, ale uměl sem si to představit... [při tomto vyprávění pláče].^{viii} Silný emotivní prožitek tohoto narátora pramení také z toho, že byl sám později internován v koncentračním táboře Terezín, takže si uměl živěji představit, čím museli Židé projít.

Ještě jedna informátorka přiznala, že měla o dění povědomí. Přestože neměla přímé kontakty s Židy, byla schopná si vzpomenout i na jiná protizidovská opatření než na pouhé nošení hvězdy na oblečení. Byla schopná si vybavit i skutečnost, že Židé měli zakázaný vstup na veřejný rybník a byl jim vyhrazen Třemošenský rybník, jak je možné se dozvědět i z odborné literatury. Dle jejího soudu se všeobecně vědělo, kam jsou Židé odváženi, což zcela odporuje tomu, jak se vyjádřili ostatní informátoři. „No to víte, že jo, to sme tenkrát skoro všichni věděli, buď že jdou do nějakýho hroznýho prostředí, nebo že zemrou. Určitě se to tušilo, to víte, že jo.“^{viii} Je ovšem nutné zamyslet se nad tím, zda toto tvrzení není ovlivněno celoživotními zkušenostmi a faktem, že otázka židovského utrpení za druhé světové války byla velice frekventovaným tématem, a je tedy možné, že vnímání protizidovských opatření je u ní hodnoceno až pod dojmem dneška.

Ústředním bodem života informátorů byla škola, protože v letech 1938 až 1942 navštěvovali Obchodní akademii v Plzni. Škola tvořila nedílnou a velice důležitou část jejich životů a ze všech jejich výpovědí plyne, jak velkou úctu a respekt měli ke škole jako celku, i jednotlivým profesorům. Všichni shodně vypověděli, že během jejich studií nezaznamenali při výuce sebemenší náznak kolaborace ze strany profesorského sboru. Pokud se v jejich výuce objevilo něco, co odpovídalo ideám nacistického Německa, přičítají to školním stanovám, nikoli iniciativě samotných učitelů. Informátorka A vypověděla: „...vesměs tam byli sami staří profesori, kteří věděli, že nás nesmějí moc agitovat, protože by to mělo nějaký důsledek. Myslím, že ta výuka tam byla vynikající a že by ti profesori tam byli nějak Němci, nebo spolupracovali s Němcema, to jsem nepociťovala.“^{viii} Podobně hovořili také informátoři B, F a informátorka G. Všichni shodně vzpomínali na korektnost učitelů a jejich případnou neutralitu ve výuce přikládali starosti o jejich práci a existenční zabezpečení rodiny.

Dva narátoři vzpomínali také na průběh maturitních zkoušek v roce 1942. Informátorka D dnes reflektuje vzpomínky s úsměvem: „No a on mi něco řekl, a mě se to nelíbilo, tak sme se trošičku pohádali, já sem stála na svém, a on stál taky na svém, ale dobře to dopadlo.“ [opět se směje]^{viii} Tato narátorka měla u maturitních zkoušek německého přisedícího stejně jako informátor F. Oba shodně reflektují jeho negativní přístup k nim. Informátor F si vzpomněl, že zaznění jeho jména, které je shodné jako příjmení bývalého prezidenta, přisedící okamžitě zaujal negativní postoj. Ten se následně promítl i do známky, informátor dostal z daného předmětu čtyřku, ačkoliv předchozí roky údajně prospíval na výbornou. Toto nás přivádí k zajímavému tématu. Všichni informátoři se vyjádřili v tom smyslu, že jejich znalosti němčiny byli vynikající. Jedna z informátorek se vyjádřila, že při setkání s německým úředníkem byla její němčina tak perfektní, že úředník ani nepoznal, že je Češka. Toto ovšem značně koresponduje s tím jak se o znalosti německého jazyka píše v odborné literatuře. Literatura hovoří o tom, že většina lidí měla k němčině odpor a jejich znalosti tohoto jazyka nebyly příliš dobré, i přes neustálou snahu germanizovat český národ. Fakt, že pamětníci hovoří o svých jazykových schopnostech je tedy buď zkreslen odstupem času, nebo skutečně museli německý jazyk ovládat, aby mohli dokončit studium na škole.

Zásadní téma otevírá také vzpomínka narátora E, který reflektoval nevraživost některých studentů vůči učitelce němčiny, čímž naráží na otázku národní hrdosti studentů. Jak vzpomíná, tato nevraživost netrvala pouze po dobu jejich studia na obchodní akademii, ale také na třídních srazech po mnoha letech nebyli někteří studenti ochotni zapomenout této profesorce, že vyučovala němčinu. Přesto se ve vzpomínkách tohoto narátora neobjevuje, že by tak tato učitelka činila z přesvědčení a informátor se dokonce staví na její obranu: „Ale já sem to vnímal tak, že když to vyučovala, tak nás to chtěla naučit, a ne, že by proto byla... takže někteří jí to zazlívali.“^{viii}

Ve vzpomínkách na školní léta je možné najít určité rozdíly v reflexích mužů a žen. Ženy si vybavují způsob výuky, muži si byli schopni více

vzpomenout na osudy některých profesorů, odstraněných například z důvodu jejich neárijského původu, více polemizují nad tím, jak mohla politika ovlivnit chod školy. Jiné z uplatňovaných kritérií není možné zaznamenat, nezdá se, že by se politická orientace rodičů či současná politická orientace informátorů jakkoliv odrážela v jejich vnímání obchodní akademie a jejího chodu.

Poněkud zvláště působí skutečnost, že nikdo z účastníků výzkumu si nevybavuje zatčení či odstranění některých profesorů. Z materiálu v archivu jasně vyplývá, že kromě původního ředitele školy F. Mareše byli odstraněni také někteří profesori, jeden z nich byl dokonce otcem jejich spolužačky, a přesto nikdo z informátorů tuto situaci nerefletoval. Všichni si vybavují atmosféru, školu vesměs vnímají jako útočiště a tehdejší atmosféra protektorátu se projevovala velmi decentně. Situace ve škole by se dala popsat, jako jakási hra. Učitelé museli splňovat požadavky nacistických osnov a studenti to věděli.

Další velkou kapitolou jsou každodenní starosti, například lístkový systém a způsob, jak s ním vycházet, možnosti zábavy ve městě, sport a také láska. U tohoto tématu se zřetelně projevují genderové rozdíly, ovšem zbylá dvě hlediska zůstávají stranou. U těchto každodenních starostí je složité zjistit, zda politické smýšlení rodičů či současné politické smýšlení informátorů mohlo ovlivnit jejich pohled na jejich nazírání.

Oblast stravování a způsob hospodaření s lístkovým systémem více reflektují ženy, muži hovoří spíše obecně. Ženy si dodnes pamatují, jakými způsoby si rodina přilepšovala, jaké náhražkové potraviny jejich matky vyráběly, i další možné „figly“. To, že se ženy více zajímaly o tuto problematiku, pramení ze silného genderového rozdělení rolí mezi pohlavími.

Ženy „nedělaly politiku“ a čas věnovaly především péči o domácnost a stravu rodiny. I narátorky byly vychovávány svými matkami v tomto duchu, účastnily se domácích prací a přípravy jídel pro rodinu, je u nich mnohem silnější reflexe každodennosti protektorátu. Silnější je tato reflexe ještě u lidí, kteří neměli žádné kontakty na venkově a jejich rodina musela vyjít s množstvím jídla vyměřeným lístkovým systémem. I pokud rodina měla možnost získat jídlo navíc od příbuzných či známých z venkova, ukazuje se, že na ženách zanechala tato část každodenního života větší dojem než na mužské části informátorů. Výborný příklad, jak detailně si na problémy s lístkovým systémem vzpomíná, poskytuje informátorka A: *„Takže můj tatínek třeba pro brambory, nebo pro litr mlíka jel do Olšan, které byly od Plzně 60 kilometrů, a pak přinesl litr a půl láhev, takovou placatou, kterou si na to speciálně udělal, a půl bochníku chleba, a jel 120 kilometrů, 60 tam a 60 nazpátek. ...Až když jsem se seznámila blíž s Karlem, tak Uldrichovi měli částečně zázemí ve Strážově, protože tam oba žili. Babička tam měla sourozence, tak nám pak prostřednictvím těch Uldrichových sem tam něco nechali. Třeba nám nechali dvacet kilo pšenice a my jsme si jí doma šrotovali. Tatínek s kolegy vyrobili načerno v práci takový šrotovník, kam jsme do toho sypali to zrní a klikou točili a dělali jsme takovou, teď se tomu asi říká špalda, a pak jsme to trošku prosívali a z toho maminka vařila mouku...“^{viii}* Informátorka, která měla problémy s určením datace

Mnichovské dohody, si přesně vybavuje, jaký přístroj její otec vyrobil, aby si rodina mohla přilepšit občasnými příděly z venkova. Informátorka C poskytuje zajímavé svědectví, protože už v době svého dospívání zaregistrovala, že příděly jídla na lístkový systém se lišily podle typu práce občana. Největší příděly dostávali lidé spadající do kategorie „velmi těžce pracující“ a naopak nejmenší příděly dostávali „obyčejní spotřebitelé“. Z výpovědi informátorky C jasně plyne, že o rozdílech v přídělech potravin věděla, možná o nich i mluvila s někým ze svého okolí. *„My byli doma jenom tři, otec, maminka a já, navíc já jako holka jsem moc nejedla, ale přece jenom táta byl docela těžce pracující, a taky chlap, takže potřeboval jíst hodně. ...I když zase musím říct, že některý lidi na tom byli ještě hůř než my, protože otec pracoval u ČD, takže patřil mezi... když to tak řeknu... takový ty líp živený pracovníky. Třeba spolužáci, kterých rodiče pracovali jako úředníci, nebo tak, prostě ne manuálně, tak toho jídla měli ještě míň než my, a třeba když jich bylo v rodině víc, no to musela bejt hrůza.“*^{viii} Tato informátorka nejen že věděla o rozličném množství přidělovaném jednotlivým rodinám, ale patří také do kategorie informátorů, kteří neměli možnost získat jakékoliv přilepšení od příbuzných či známých z venkova. Snad proto také pozorovala, jaké množství jídla měli k dispozici jiní v jejím okolí.

V kontrastu k předchozím narátorkám můžeme postavit výpověď informátora B, jehož rodina měla možnost si částečně přilepšit: *„Ale zase musím říct, že naše rodina na tom ještě nebyla tak strašně, protože jak sme předtím bydleli v Horšovském Týně, tak rodiče tam ještě měli nějaký známý, který na tom byli docela dobře, a občas sme od nich něco dostali, třeba mlíko, nebo kus masa. Přivezli to, když k nám občas přijeli na návštěvu za rodičema, ale nepředstavujte si, že u nás byli třeba každý víkend, spíš jen jednou za čtvrt roku, nebo i dýl, takže těch věcí na přilepšenou zas tak moc taky nebylo.“*^{viii} Informace sice ukazují, že rodina měla kontakty na venkově, nicméně vyprávění narátora je poměrně kusé, bližší informace neví, a jak sám uvedl na začátek vyprávění: *„Já se teda o to moc nezajímal, přece jenom sem byl kluk, a v tý době to nebylo jako dneska, že by se kluci zajímali o nějaký věci z domácnosti.“*^{viii} Tato věta jasně vypovídá, že z genderového hlediska byla ženám vyhrazena péče o chod domácnosti, zatímco muži se měli starat o obživu rodiny. Podobně strohé informace podává také informátor F: *„My sme měli na venkově příbuzný, takže ono se s tím jako dalo vyjít. No takhle, dalo se s tím vyjít v tom smyslu, že chleba ste měli, nějaký ten margarín, trochu toho mlíka, ale toho bylo málo, samozřejmě nějaký ty věci pro děti, jako cukr, to neexistovalo, to byly nějaký ty drobný přídělíčky, ale to já už to taky všechno přesně nevím.“*^{viii} I zde je vidět, že narátor ví o přídělech jídla pouze to, co bylo očividně zřejmé, přídavky získávala rodina také od známých, kteří je přivezli, když rodinu navštívili v Plzni, nicméně bližší informace nemá, stejně jako informátor B. Oba můžeme zařadit do skupiny mužů, z čehož vyplývá, že se o záležitosti kuchyně nestarali. Navíc oba měli styky s venkovem, což ještě snižuje jejich zájem o danou problematiku.

Naproti tomu ty informátorky, které prožili celý svůj život v Plzni a na vesnici nikoho neměly, pociťovali nedostatek mnohem intenzivněji. Příkladem je informátorka G: *„Tohle se nedalo nijak řešit. Prostě ste dostala určitej počet*

lístků na určitý věci, a jak s tím vystačíte, byl Váš problém. Některý lidi měli aspoň známý na vesnici, který jim aspoň sem tam mohli nějak přilepšit, ale my sme nikoho takého neměli a těžko ste mohli počítat s tím, že Vám někdo jen tak ze solidarity vypomůže, to ne, protože všeho bylo málo, tak se každá rodina starala sama o sebe, to je přece pochopitelný.^{“viii} Její vyprávění také poukazuje na skutečnost, že i když lidé byli všichni ve stejné svízelné situaci, neexistovala přílišná solidarita, snad jen v rámci bližšího či širšího příbuzenstva. Každá rodina se starala převážně o své vlastní zájmy a vlastní přežití. Přesto existoval také jiný způsob, jak získat jídlo od sedláků, jak dosvědčila informátorka D. Sama popisuje rodinnou situaci jako přijatelnou, přesto jediná líčí i možnost koupě potravin, a ne jen jejich bezplatné získání. „Myslím, že na tom byli lidi i hůř, například moje teta, chudák, oni měli málo, tak jednou zajela do nějaký vesnice, a tady na nádraží pak byly kontroly, a oni jí to všechno vzali...takže měla jednak finanční ztrátu, protože to tam draho zaplatila, a domů nepřivezla nic.“^{viii} Společně s informátorkou A obě shodně líčí existenci kontrol na nádražích, která zabavovala lidem jídlo, ale pouze informátorka D zmiňuje možnost nakoupit si jídlo na venkově, i když velmi obecně. V tomto bodě se její výpověď shoduje s odbornou literaturou, především s J. Gebhartem a J. Kuklíkem, kteří ve své knize Dramatické i všední dny protektorátu popisují, jak venkov přispíval k vylepšení stravovací situace města. Nicméně ceny postupně vzrůstaly, a jak naznačuje i sama narátorka, dotyčná osoba zaplatila za jídlo značný obnos. Přesto je zajímavé pozastavit se nad skutečností, že i když informátorka vypovídá, že dotyčná byla její teta, nezmiňuje, že by jí oni jako rodina jakkoliv vypomohli, i když uvedla, že toho její rodina měla málo. Toto částečně koresponduje s výpovědí informátorky G, která hovořila o nepříliš velké solidaritě lidí v otázce jídla. Přesto to může částečně zpochybnit domněnku, že lidé si vypomáhali v rámci širšího příbuzenstva, i když to nelze tvrdit s jistotou. Jak uvedla informátorka A, po jejím seznámení s budoucím manželem, jehož rodina měla zázemí i na venkově, dostávali od těchto známých jídlo na přilepšenou. Proti sobě tak stojí dvě zcela odlišné vzpomínky. I když informátorka D neuvedla přímo, že by své tetě nevypomohli, z jejího vyprávění to vyplývá. Na druhou stranu informátorka A nebyla v té době s rodinou svého přítele ještě přímo spřízněná, a přesto od nich dostávala materiální pomoc. Nepřímo tak z reflexí vyplývá, že každá nukleární rodina držela hlavně při sobě a pomoc širšímu příbuzenstvu nebyla tak častá a samozřejmá, jak bychom mohli očekávat. Takovýto postup by se dal očekávat v případě, že rodina sama měla málo jídla, ale právě to, že někteří příbuzní si nevypomohli, jen dokazuje, jak byla situace obtížná, a rodiny evidentně mysleli „na zadní vrátka“, snažily se zajistit alespoň minimum jídla pro vlastní potřebu, kdyby se situace ještě zhoršila.

Ukazuje se tedy, že běžnějším způsobem jak přilepšit rodinnému jídelníčku bylo jídlo koupit, i když ceny rostly, nebo ho získat směnným obchodem, jak naznačují reflexe některých informátorů. Většina těchto směnných obchodů probíhala mezi matkami informátorů, které výměnou za jídlo šily. I přestože se ukazuje, že šily pro známé rodiny, nelze to pokládat za přátelskou výpomoc, ale

jednalo se o směnný vztah „něco za něco“. Dalším běžným způsobem, jak si zpestřit jídelniček, byla domácí výroba potravin, o čemž opět vypovídá informátorka D: *„Takže nemůžu říct, že jsme nějak příliš trpěli. Ovšem některý věci nebyly, třeba cukroví se dělalo z vloček... Maminka ale taky pekla, teda pekla to, co bylo, nebyly to žádný dorty, ale pečivo, slušný, chutný to bylo...“*^{viii}

Dalším každodenním tématem byla možnost zábavy a sportu. Dva informátoři žili mimo Plzeň, proto bylo zajímavé sledovat, zda se vzpomínky na kulturní vyžití odlišovaly od vzpomínek těch informátorů, kteří žili v Plzni. Otázky ohledně tohoto tématu ukazují odlišnosti, ovšem není možné z výpovědi usoudit na prosté zobecnění, že ženy je reflektují více než muži, a už vůbec nelze reflexe přikládat ovlivnění politickými názory, ať rodiny, nebo nynějšími. Spíše to souvisí s osobnostními charakteristikami jednotlivých narátorů a s jejich zájmem o zábavu nebo sport. Pokud někdo nejevil zájem o návštěvu tanečních kurzů, kaváren nebo sportovních aktivit už za první republiky, nelze předpokládat, že se o ně zajímal za protektorátu.

Převážná část informátorů se shoduje v názoru, že možnost zábavy byla téměř nulová, vypovídají, že se nic nesmělo a přisuzují to nastalé nesvobodě. Příkladem je rozhovor s informátorkou A: *„Nic nebylo, nic neexistovalo. Žádný kavárny, žádný taneční, nic. Existovalo akorát kino, a těch bylo víc, aspoň pět, nebo šest kin- Alfa, Eden, Nebe. Určitě se nehrálo každý den, ale určitě se hrálo v neděli, protože v sobotu se pracovalo. A večer se nikam nesmělo chodit, takže...“*^{viii} Podobně líčí i nemožnost organizovaně sportovat: *„A jinak nic, Sokol byl zakázaný a jiný cvičení nebylo. Výlety společně vůbec ne. To když se dva, nebo tři společně dohodli, že se půdou někam projít... To vůbec, to byla taková nesvoboda, že si to člověk uvědomuje až teď, že my jsme nemohli vůbec nic, a když, tak jenom potajmu.“*^{viii} V podobném duchu vypovídají i další informátorky a informátoři. Výjimkou je informátorka D, která vypověděla i o možnosti podnikat organizovaně výlety s Klubem českých turistů. Zbylí narátoři tuto možnost vyloučili, především s odkazem na možné nebezpečí. Naopak informátorka D tuto možnost popisuje jako velice příjemné zpestření všedních dní: *„Ale tam jak tatínek pracoval, tak tam byl takovej ten kolektiv těch turistů, tak s těma sme dycky jezdili na nějaký výlety. Nejdřív si pamatuju, že sme byli na Troskách, ale většinou ne moc daleko, třeba tady na Kozel, tam jsme taky byli, no a ten vždycky, ten vedoucí udělal nějaký program, a podle toho se šlo.“*^{viii} Tato informátorka také vzpomínala na možnost sportu, ale teprve během rozhovoru si uvědomila některá omezení, například neexistenci Sokola: *„Noo... počkejte, asi jo, protože potom už bylo po válce a to už ne. Akorát už v roce 38 byl sokolskej slet v Praze a to sem eště cvičila jako dorostenka, no a pak už sem nechodila.“*^{viii}

Podobné vybočení představuje také výpověď informátora F, který aktivně provozoval judo. Jeho vyprávění nabízí jiný náhled na možnost sportovního vyžití: *„Tady v Plzni, chodili jsme do Rosije, to už dneska neexistuje, to byla škola, a tam sme chodili cvičit. Pak sme chodili taky na různý místa, napřed*

než jsme chodili do tý Rosije, tak sme chodili do bytu k jednomu z těch kluků, ten nám umožnil, abychom mohli trochu trénovat takový ty základní věci, no prostě sme to střídali, kde nás nechali, nebo kde ty Němci to pak nezabrali pro sebe.“^{viii} Při otázce na pořádání výletů odpověděl takto: „... takže abychom si trochu přivydělali, jednak sme museli platit to nájemný, i když oni tenkrát moc nechtěli, jezdili sme dělat ukázky do hospod, třeba do Vejprnic. Tak se dělali ukázky, napsali kluci takovej plakátek a vyvěsili to, tak ty lidi se přišli podívat a každej co tam dal do toho klobouku, jak se říká...“^{viii} Jeho výpověď ukazuje jiný způsob sportovního vyžití. S informátorkou D se shodují v tvrzení, že pokud někam cestovali, nebylo to příliš daleko od Plzně. Zmíněné Vejprnice se nacházejí v okrese Plzeň- sever a zámek Kozel patří pod okres Plzeň- jih. Tito dva narátoři podávají částečně odlišné svědectví než ostatní. Zbylí dva mužští informátoři, co se týče sportu vypovídali pouze o možnosti zahrát si s přáteli fotbal někde blízko místa bydliště. Částečně to může souviset se skutečností, že ani jeden z nich nežil přímo v Plzni a jejich kontakt se spolužáky mimo školu byl omezen.

Jako jedinou možnou zábavu uvádějí informátoři tu, kterou si sami zorganizovali, a to tajně. Zajímavě k této možnosti hovořila informátorka A, která se několikrát zúčastnila tajné taneční zábavy: „Jediná zábava byla potajmu, že by se v nějaký malý místnosti, my jsme měli v Plzni, jmenovalo se to „Na Dvojce“. Tenkrát za první republiky se tam cvičilo a tam byla taková místnost a tam známý kluci hráli, taková parta známých hudebníků a tam jsme si dělali čaje. Ale to bylo všechno načerno.“^{viii} Jak vyplynulo z dalších rozhovorů, několikrát se této zábavy zúčastnila také informátorka C, které ovšem rodiče tento druh zábavy zakázali. O tom, že existovala možnost tajné zábavy, se zmiňuje ještě jedna z ženských informátorek, nicméně o přímé účasti nikoho dalšího už v rozhovorech není zmínka. To opět může souviset jednak s postojem rodičů vůči této formě zábavy, a samozřejmě také s povahou každého z účastníků výzkumu. Informátorka A se těchto tajných tanečních a hudebních zábav účastnila především proto, že jí byl tanec velmi blízký, jak naznačuje její vyprávění. Přesto, že si uvědomovala riziko, které mohlo hrozit při možném odhalení, chtěla si alespoň částečně vynahradit to, o co byla ochuzena například oproti svým starším známým, kteří ještě mohli navštěvovat taneční kurzy. Zajímavé je, že ačkoliv se informátorka C těchto tajných tanečních zábav také několikrát zúčastnila, její vzpomínky jsou spíše mlhavé, těžko si vybavovala i místo konání. Dalo by se očekávat, že téměř jediná možnost kulturního vyžití s přáteli, navíc tajná, a tedy nebezpečná, zanechá u dotazované hluboké vzpomínky.

Jak již bylo uvedeno, posuzovat reflexe na toto téma s ohledem na politickou příslušnost rodičů či na současnou vlastní politickou příslušnost je dosti obtížné. Při vzpomínání na zábavu se spíše projevuje pohled tehdejších mladistvých, nijak nezabarvený politikou. Přesto nám genderové hledisko umožňuje pozorovat jistý velmi zajímavý trend.

Většina žen při otázkách na možnost zábavy či sportu odpověděla, že rodiče ji nechtěli příliš pouštět ven ze strachu o její bezpečí. Informátorka G vypověděla: „... rodiče byli docela přísný a dost mě hlídali a v tý době to nebylo

tak běžný jako dneska, aby děti odmlouvaly rodičům, takže sem bez jejich vědomí nikam nechodila.^{viii} Podobně vypovídá i informátorka H: *„A ani rodiče mě pak už moc nepouštěli ven, takže od nějakýho 40 roku sem už žádnéj sport pořádně nedělala.*^{viii} Také informátorka C zmiňuje strach rodičů o její život: *„Tam pár kluků hrálo a u toho sme pili čaj. Jenže rodiče mě tam samozřejmě nechtěli pouštět.*^{viii} Mužští narátoři se o tomto strachu svých rodičů nezmiňují, čímž ovšem není možné tvrdit, že by ho rodiče chlapců necítili. Je jisté, že rodiče mužských narátorů se také báli o životy svých dětí, přesto u žen byl tento pocit ohrožení jistě silnější, což opět souvisí s genderovým rozlišením pohlaví a jemu prisuzované síly a schopnosti se bránit. U ženských informátorek hrála rodina ještě o to důležitější roli, že dívkám určovala možnost zábavy. Tento fakt můžeme postavit do kontrastu s výpovědí informátora E, který žil v období protektorátu v pohraničí, a přes poměrně obtížnou dopravu jezdil do Plzně se svým bratrem za zábavou: *„...člověk musel mít propustku. Do kina sme chodili do Edenu, to je na Petrohradu, a do divadla do toho Tylova... Kavárnu, tak to sem byl tenkrát s bratrem, jak je Slovan, tam byl dřív Valdek, ale ne vevnitř, zvenku byla taková terasa, tak tam.*^{viii} Zbůch, kde tento informátor žil, je vzdálen od Plzně 15 kilometrů. Přestože bylo nutné dojíždět vlakem, narátor se o strachu rodičů pouštět jeho a bratra vůbec nezmiňuje.

Poněkud citlivým se ukázalo při rozhovorech téma lásky. Všichni informátoři byli zpočátku velmi opatrní, ale po opadnutí prvotního ostychu se jejich vzpomínky příliš nelišily. Toto téma je dosti osobní, možná i z toho důvodu působily jejich reflexe částečně jako poučení. Všichni se shodují, že během jejich mládí probíhalo vše slušněji, než to probíhá, dle jejich názoru dnes. Shodně hovoří spíše o přátelství než o lásce, dívky navíc opět zdůrazňovaly, že byly v těchto záležitostech pod dohledem rodičů. Informátorka C uvádí: *„...ale v tomhle věku to bylo spíš takový nevinný, i když tenkrát jsem si myslela, že je to určitě velká láska... Tenkrát to bylo jiný, lidi se spolu dlouho vidali, než se vzali, protože rozvádět se potom, to ne...*^{viii} Podobně vzpomínaly i narátorky G a H: *„Jenže nepředstavujte si to jako dneska, tenkrát to všechno nebylo tak rychlý jako dneska, byly to spíš takový kamarádství, nebo platonický lásky. Navíc ono to ani nešlo jinak než platonicky, protože, jak už sem řekla, rodiče mě dost hlídali a navíc, ani nebylo kam moc chodit, jak to bylo všechno zavřený.*^{viii} *„...ale tenkrát to bylo trochu jinak... bylo to takový spíš dětský... A navíc, já se hned po maturitě přestěhovala do Prahy, takže tam sem byla sama, bez rodičů, sice u známý, ale i tak to bylo jiný. A přece jenom sem byla slušně vychovaná holka, takže abych chodila po ještě cizím městě s klukem, nebo pánem, kterýho sem pořádně neznala... no to ne... to bylo nepřipustný.*^{viii} Informátorka se ihned po dostudování přestěhovala do Prahy, a byla tedy mimo přímý vliv rodičů, nicméně se i nadále držela své přísné výchovy, a být viděna s cizím mužem pro ni představovalo nemyslitelnou variantu. Toto ukazuje, v jakém duchu byly dívky vychovávány, a výpovědi, hovořící o platoničnosti mají tedy jistě své kořeny ve způsobu výchovy a jsou nepochybně pravdivé, i když při samotném natáčení mohly působit jako snaha o odosobnění odpovědi a částečně jako poučení pro mladší generaci.

Také muži hovoří o této platoničnosti v lásce, i když ji nepřičítají starosti o svou počestnost, na rozdíl od dívek, ale spíš nemožnosti podnikat s děvčaty různé aktivity. Informátor B uvedl: „...ale pak dyž už mi bylo nějakých sedmnáct, osmnáct, sem chodil s jednou slečnou, která taky bydlela v Chrástu a shodou okolností jezdila se mnou do Plzně do školy. Vlastně to bylo takové spíš kamarádství, protože sme se viděli vlastně každéj den a pak to nějak přerostlo v chození, ale spíš jenom takový platonický. Ono taky nebylo moc co dělat, že jo, takže tak maximálně kino, nebo se jít projít tam u nás v okolí a držet se za ruku.“^{viii} Zbylí dva mužští informátoři se o možnosti chodit na schůzky během protektorátu příliš nezmiňují. Jeden hovořil o své plachosti vůči dívkám, druhý musel živit rodinu, protože jeho otec byl internován v koncentračním táboře, a později i sám informátor byl poslán do Terezína. Možnost schůzek a četnost lásek tedy souvisela kromě jiného, podobně jako forma zábavy, s osobnostními charakteristikami jednotlivých dotazovaných. Stejně jako si mládí bylo schopné najít únikové způsoby zábavy, bylo také schopné najít místo ke schůzkám, jak naznačuje výpověď informátorky D: „Třeba sme se šli projít, neb byly studentský majálesy. Dalo se, ono si to mládí našlo příležitost [trochu se usmívá]. Mladej člověk to zas tak moc nevnímal, že to třeba nebylo úplně správný chodit takhle po městě, ono nám to moc nepřišlo.“^{viii}

Nejsilněji prožívaným momentem celého protektorátu je shodně pro všechny informátory osvobození země. Reflexe na toto téma vyvolávají u většiny pamětníků příjemné vzpomínky, hovoří o velké úlevě, pocitu bezpečí a naděje ve svobodnou budoucnost. Situaci, podle jejich slov, nekazila ani skutečnost, že město bylo téměř rozbombardováno při náletech. Nikdo z informátorů kupodivu neuvádí, že by po osvobození docházelo k útokům na německé obyvatelstvo města a ani jeden z nich se nezmiňuje o odsunu Němců. Je možné, že tato etapa se z jejich paměti vytěsnila, podobně jako odsun židovského obyvatelstva. Informátor F vystupuje svým svědectvím z řady optimistických vzpomínek na osvobození. Jeho reflexe je silně ovlivněna tím, že v době, kdy byla Plzeň osvobozena, se on i jeho matka vrátili z koncentračního tábora a ještě nevěděli, zda internaci v koncentračním táboře přežil jejich otec. Pro informátora F měly tedy první dny svobody zcela jiný nádech než pro ostatní narátory, kteří takovou zkušenost neměli. Pro ilustraci uvádím citaci z jeho výpovědi: „No já sem to prožíval... táta ještě doma nebyl, maminka přišla z toho koncentráku v úplně žalostným stavu, takže jsem to prožíval těžko v rodině. Takovýchle věci byly pro člověka dost složitý, o tátovi sme vůbec nevěděli, ty zprávy nebyly. Já sem si to osvobození v pravým smyslu neužil...“^{viii}

Ve vzpomínkách na osvobození se shodně objevuje pocit úlevy a naděje, že budoucnost již prožijí ve svobodné zemi, o to hůře dodnes vnímají vpád sovětských vojsk a následný vývoj v Československu. Druhým dechem tedy dodávají, jak se situace o pár měsíců později změnila. Z jejich vzpomínek je možné vyčíst jisté rozčarování. Ani jednou nezazněla sebemenší obhajoba postupu Ruska, podobně jako někteří obhajovali Němce. Reflexe osvobození jsou bezprostředně spojeny se vzpomínkami na americkou armádu. Ta na ně

působila sympaticky, informátoři ji staví do kontrastu oproti ruským vojákům, které líčí jako neupravené, hrubé, v některých vyvolávali sovětští vojáci až strach. Naopak na Američany všichni vzpomínají s vřelostí, jejich chování popisují jako milé a nevtíravé. Z jejich současných reflexí na obě armády lze usoudit na demokratickou příslušnost informátorů. Kdyby byli informátoři dotázáni krátce po osvobození města, možná by jejich výpovědi byly mírnější a ovlivněné nastalou euforií, ovšem po čtyřiceti letech zkušeností s komunistickým režimem, je bezpochyby možné předpokládat, že tyto události měly také velký vliv na jejich smýšlení o sovětské armádě. Opět to dobře dokládá informátorka A: „*Někteří byli taky docela milí, ale takový prostounký, ušmudlaný, primitivní, byli to taky mladý lidi, možná, že byli hodní, ale pořád byli takoví hrozní primitivové. A v tý primitivnosti mohli zajít až k hrubosti a až třeba k násilí. Ne, že bych jim tu hrubost nějak vyčítala, ale to se nám nikomu nelíbilo. Jejich nejčastější slovo bylo „davaj“ a davaj cokoliv... Člověk se jich až tak bál...*“^{viii} V reflexích se silně odráží protiklad mezi americkou a ruskou armádou, a to nejen v oblečení a množství zásob, ale také v chování, které dodnes zanechalo v lidech hluboký dojem. Američané ve všech účastnících vyvolávali sympatie, pocity nevtíravosti, přesto přátelskosti a i jejich zacházení s Němci popisují jako humánní. Naproti tomu popis ruské armády je zcela opačný, informátoři je líčí jako neurvalé, hrubé, někdy až kruté. I v tomto ohledu ale projevují určité pochopení toho, proč se tak Rusové chovali. Jsou schopni to logicky přičíst jejich nedostatečným zásobám. Reflexe ruské armády je třeba brát s rezervou, protože přímé osvobození Rusi tito lidé nezažili. Přesto role osvobození ruskou armádou ustupuje do pozadí v zájmu jednotlivých vzpomínek, jak to dokládá výpověď informátorky A. Dojmy z hrubého chování ruských vojáků zcela vytlačují skutečnost, že Rusové také byli osvoboditeli, jejich role je pod dojmem nepříjemných zážitků zcela opomíjena.

U většiny pamětníků bylo při přímém pozorování zjištěno, že doba osvobození byla velkým zážitkem, který na ně působil velmi příjemným dojmem a zároveň rozčarováním, když byli o svobodu během několika měsíců opět připraveni. Velice silný dojem zanechal na pamětnících také podpis Mnichovské dohody. I přestože někteří nejsou schopni časového zařazení, je jasné, že „Mnichov“ pro ně byl zlomovým momentem, kdy se rozhodlo o osudu národa na dalších šest let, a to že mnohým splývá se začátkem protektorátu, toho může být důkazem.

Zajímavé je, že část informátorů zaujímá vůči německé armádě a také některým osobám vysoké politiky morální stanovisko. To je možné pozorovat především u narátora F, který jako nejvíce politicky informovaný, měl větší povědomí o tom, jak složitá situace byla, především pro některé české politiky.

Již dříve se ukázalo, že i když k německé armádě pamětníci zaujímají negativní postoj, lidově řečeno „neházejí je všechny do jednoho pytle“ a jsou si vědomi, že mnoho řadových vojáků bylo nuceno do armády vstoupit, nejen z existenčních důvodů, ale také ze strachu o vlastní život. Někteří se podobně staví na obranu bývalých prezidentů, Beneše a Háchy. Je možné spekulovat, do

jaké míry je morální hledisko ovlivněno současným pohledem a literaturou, se kterou přišli během života do styku.

Velmi morální hledisko se uplatňuje u informátora F, jehož otec byl aktivním sociálním demokratem a jak již zaznělo v úvodu, byl vzdáleným příbuzným prezidenta Edvarda Beneše a jeho rodina se blízce stýkala s jeho bratrem, Vojtěchem Benešem. Jeho smýšlení o tehdejší politické situaci je výrazně ovlivněno názory Vojtěcha Beneše a jak sám narátor přiznal, studoval některé Benešovy spisy. Přesto není možné říci, že se shodují ve všech názorech, ale tento informátor se staví, jak na obranu prezidenta Edvarda Beneše, tak na částečnou obranu prezidenta Emila Háchy. „...a táta mi to pak vyprávěl a říkal, že ten Vojta říkal- ten brácha to měl hrozně složitý. On byl teda informován od těch Angličanů, že nám nepomůžou, že nebyli připravený, to byl hlavní důvod, ta jejich nepřiprava, i když Francouzi měli maginotku, tak přece jenom vojensky, oni nikdy nebyli žádný velký hrdinové, bohužel to tak je. A holt si řekli, že košile je lepší než kabát, a dokonce bylo řečeno, ať se v tom vykoupáme. To ten Vojta říkal, že tomu Benešovi takhle nepřímo řekli. Dyť ty lidi neměli tenkrát žádnou jinou možnost, takže tohle vim od toho Vojty, že to ten Eda takhle odnesl a pak to strašně špatně psychicky nesl.“^{viii} Podobně se jeho morální hledisko projevuje také v tom, že jako jeden z mála informátorů neobviňuje za celou situaci pouze prezidenta Háchu, jak je možné zaznamenat u mnoha dalších. Při srovnávání postavení Edvarda Beneše a Emila Háchy uvádí, že Edvard Beneš měl situaci částečně lepší v tom, že sídlil v té době v Londýně, zatímco na E. Háchu zbyla povinnost řídit zemi zde. Druhým dechem ovšem dodává, že ho nijak nechce bránit, že jistě učinil mnoho špatných rozhodnutí, nicméně připouští, že Hácha nebyl v jednoduché pozici a nelze ho proto zcela odsoudit: „Takže se to velmi těžce neslo, ale je i pravda druhá, ono se to vytýká těm našim bejvalejm prezidentům, Beneš a pak ten Hácha to taky odnesl chudák, i když já si říkám, že on za to nemohl, on do toho byl donucený, ale já ho neobdivuju. On to teda vzal na sebe, ale zas tak hloupej soudce nebyl, to ať mi nikdo neříká a ono se to dneska snadno odsuzuje.“^{viii} Je zřetelné, že narátor je schopen vnímat „obě strany mince“, a ne pouze Emila Háchu odsoudit, ale snad díky své větší politické informovanosti, vidí i širší souvislosti celé problematiky. Proti této jeho výpovědi můžeme postavit rozhovor s informátorem E, jehož rodiče také sympatizovali se sociální demokracií, ale přesto hlavní vinu přičítá Háchovi. „My sme to nepřijímali. Tenkrát to byl prezidentem Hácha, tak sme říkali - Hácha, to je Hitlerův šváb.“^{viii} I přes fakt, že rodiče obou těchto mužských informátorů sympatizovali se sociální demokracií, názory narátora F je možné přičíst bližším stykům s politikou, zatímco názor informátora E na prezidenta Háchu, odpovídají pozdějším názorům prezidenta Beneše a sociální demokracie, ovšem bez většího zájmu o zjištění politického pozadí ustavení protektorátu.

Podobně jako informátor F, si svízelnou situaci prezidenta Háchy uvědomovala také informátorka H, která ale především tlumočila postoj svého otce. I když nebyla schopná přesně určit, k jaké straně se její otec klonil, ví, že mu byla blízká organizace Sokol, a jak naznačují její předchozí reflexe, byl otec

velmi politicky vzdělaný, což plyne i ze vzpomínek na jeho přístup k Háchovi: „... ale můj táta byl kupodivu jeden z těch, co neodsuzovali Háchu. Myslím, že tušil, že ho do toho Němci vmanévrovali, ale to se tenkrát moc nenosilo. Většina lidí Háchu nesnášela a mysleli si, že za všechno může on.“^{viii}

Morální hledisko narátora F se projevuje také při jeho hodnocení atentátu na Reinharda Heydricha. Většina lidí tento útok vnímala jako hrdinský čin, který byl sice draze vykoupen, nicméně ho příliš nezpochybňují, zatímco narátor F se na celou situaci díval i z druhé strany, což opět souvisí s jeho větší politickou obeznameností: „*Ono se to dneska dost jednoduše říká, ale oni tenkrát museli něco udělat, třeba ten Heydrich, dneska řada lidí, když s nima mluvíte, tak říkají - pročpak to museli dělat, dyť to odnesli stovky lidí, nejen ty rodinný příslušníci těch parašutistů, to je pravda, odnesla to i řada dalších lidí, vypálení těch Lidic a Jevíčko. ...jak mi to vyprávěl ten Vojta - musíte něco udělat, abychom viděli, že opravdu bojujete za tu vaši svobodu, tak ono to i asi pro toho Beneše bylo těžký, jistě, není to jenom jeho otázka, to byla otázka armády, ale asi nemohl dělat nic jinýho než si říct, že musíme něco udělat.*“^{viii} Jako jediný měl tento informátor styky také s židovskou rodinou a o jejich osudu věděl více než ostatní pamětníci. I přesto se jeho dnešní pohled na věc zdá poněkud zmírněný, jeho hodnocení, stejně jako hodnocení ostatních informátorů se s největší pravděpodobností zmírnilo po roce 1989. I tak ale patřilo toto téma k nejcitlivějším, téměř bez rozdílu se účastníci zdáli nejistí, jejich chování bylo omluvné a svou neinformovanost vnímali skoro jako vinu. Je tedy jasné, že toto téma pro ně představuje velmi nepříjemnou část jejich životů, která je částečně stále živá. Morálním problémem je pro informátory podpis Mnichovské dohody, při reflexích často použili pojem „zrada“ a je jasné, že toto okleštění českého území zanechalo v pamětnících jistou hořkost nad postupem západních mocností.

Rok 1989 znamenal jistě také změnu ve vnímání města a způsobu jakým bylo osvobozeno. Lidé si více uvědomují svou výjimečnost, to že bylo osvobozeno americkou armádou, naplňuje obyvatele hrdostí a od roku 1989 se tento fakt také více připomíná. Každý rok se ve městě konají velké oslavy, na kterých jsou vystaveny americké tanky a džípy. V současné době se oslav účastí pouze informátor F, zbylí narátoři nejeví o účast zájem, s ohledem na svůj pokročilý věk, nebo zdravotní stav. Dá se říci, že rok 1989 znamenal určitý posun a změnu ve vnímání židovské otázky i výjimečného postavení Plzně.

4. Závěr

Z hlediska vývoje českého národa je doba protektorátu Čechy a Morava klíčová. Protektorát se stal předmětem jak odborného, tak uměleckého zpracování již mnohokrát. Existuje ale ještě jeden protektorát a ten žije ve vzpomínkách pamětníků.

Analýza reflexí je nutná, protože tato generace pamětníků je s největší pravděpodobností poslední, která může o protektorátu něco vypovědět.

Tato reflexe je specifická, protože se jedná o reflexe atmosféry. Informátoři reflektují ponurou atmosféru, která ve společnosti převládala, globálně hodnotí tuto dobu negativně a uvědomují si větší míru egoismu mezi lidmi. Všichni hovoří o protektorátu jako o temném období v českých dějinách, což podporují výpověďmi o „ukradeném mládí“, válečném nedostatku, represích vůči národu a utlumení sociálních kontaktů.

U většiny narátorů je možné zaznamenat alespoň přibližnou periodizaci protektorátu. Výjimkou je v tomto ohledu datace podpisu Mnichovské dohody. Většina je schopna uvést přibližnou dataci, ale přesné datum byli schopni určit jen někteří informátoři. Pro pamětníky se pomnichovská atmosféra přenesla do protektorátu, období druhé republiky jim jakoby splývá.

Přesto patří podpis Mnichovské dohody mezi nejsilnější vzpomínky z celého protektorátního období. „Mnichov“ vnímali jako začátek válečného konfliktu a velkou váhu přikládají reakcím svých rodičů. Mnoho z nich se zmínilo o tom, že jejich rodiče částečně tušili, že podpisem dohody situace neskončí, kam politika appeasementu povede a jaké důsledky by mohla mít pro český národ.

Druhou velice silnou vzpomínkou byla atmosféra ve škole. Pro informátory byla škola přirozeným prostředím, kde se denně pohybovali a jejich reflexe školy přinesla zajímavé poznatky. Pro pamětníky představovala škola a profesorský sbor velkou autoritu. Shodně hovořili o naprosté korektnosti a jakékoliv projevy loajality k nacistickému režimu popírali. Při vzpomínání na školu uplatňují morální hledisko a jsou si vědomi, že profesori museli dodržovat osnovy. V zájmu zachování své existence museli učitelé vykládat látku tak, jak jim předepisovaly nacistické osnovy. I zpětně narátoři reflektují vysokou úroveň školy a ke svému studiu na tomto ústavu se hrdě hlásí.

Silné emoce v pamětnících vyvolávají také vzpomínky na osvobození města. Pro většinu informátorů představuje tato doba nejhezčí období spojené s nově nabytou svobodou a pocitem úlevy. Vzpomínky podporuje i skutečnost, že Plzeň byla osvobozena americkými jednotkami, které budily v informátorech velmi příjemné pocity. Narátoři reflektují úlevu a nadšení, které ovládlo společnost.

Naopak nejslabší vzpomínky zanechaly v pamětnících manifestace loajality pořádané ve městě. I přes jejich velkou koncentraci si je informátoři téměř nevybavují. Podobně slabé byly také reflexe osudu židovské menšiny v Plzni. Většina narátorů se shodla v názoru, že s nimi nepřicházela do styku. Tomu

také přičítali svou neznalost ohledně tohoto problému. Je ovšem pravděpodobné, že osud Židů patří mezi ty oblasti protektorátního života, které částečně vytěsnili ze své paměti.

Kritérium politické orientace výchozí rodiny se při zahájení výzkumu jeví jako velice zajímavé. V průběhu výzkumu a při následné komparaci se ukázalo, že toto kritérium nebylo příliš přínosné. Politická orientace rodičů, především otců, neměla na vnímání protektorátu u informátorů příliš velký vliv. Při podrobném zkoumání bylo možné najít některé zajímavé poznatky, přesto se toto kritérium nejeví jako natolik platné. Pouze jeden z informátorů pocházel z politicky velmi aktivní rodiny a z jeho výpovědí je vliv rodičů a jejich politického smýšlení jasně patrný. Tento informátor se také jako jediný i v současnosti angažuje v politické organizaci, která je odnoží sociální demokracie, s níž sympatizovali i jeho rodiče.

Důvodem menší úspěšnosti tohoto kritéria je fakt, že se rodiče ostatních informátorů o politiku příliš nezajímali, tedy až na rodiče výše zmíněného informátora. Rodiče sice měli v rámci politického spektra svou oblíbenou politickou stranu, ale nebyli natolik aktivní, aby jejich politické smýšlení ovlivnilo vnímání jejich dětí, současných informátorů. Účastníci výzkumu, převážně ženská část, často ani s jistotou nevěděli, k jaké straně se rodiče klonili. Také se zdá, že v reflexích žen nehrála politická orientace výchozí rodiny zásadní roli, při vzpomínkách na reakce a stanoviska rodičů na události protektorátu je reflektují spíše z hlediska jejich povinnosti ochránit rodinu. Z toho co naznačují výpovědi můžeme spekulovat, zda by rodiče sdíleli se svými dcerami politické názory. Jak se jeví z reflexí, rodiče se totiž spíše snažili držet ženské informátorky stranou politiky.

Případné ovlivnění politickou orientací rodičů bylo možné vypořádat pouze u těch otázek, které se týkaly politických témat.

Kritérium genderového hlediska se ukázalo jako velice platné a bylo možné vypořádat mnoho odlišností. Výpovědi mužů a žen vykazují především v otázkách každodenních starostí jasné rozdíly. Celkově se dá říci, že ženské informátorky více reflektují dobu protektorátu přes emoce, zatímco muži jsou schopni reflektovat politickou situaci. Ženské narátorky reflektují pocity a reakce svých otců, protože pro ně byli velkými autoritami, jejichž názory nezpochybňovaly. Při rozhovorech bylo jasně patrné, že ještě v současnosti je takto berou a vzpomínají na ně s velkou úctou a respektem. Při reflektování prožitků ustavení protektorátu informátorky zcela opomíjejí vlastní vzpomínky, popřípadě je zlehčují poukazováním na své mládí a mnohem větší význam přiřkládají vzpomínkám svých otců.

Mužské vzpomínky jsou na rozdíl od toho více politické, muži si byli schopni vybavit více detailů z politické situace, o které také se svými rodiči hovořili, zatímco ženy často zmiňují fakt, že jejich rodiče se je po určitou dobu snažili uchránit všech podrobností a některé události před nimi tajili. Muži mají naopak jen obecné povědomí o tom, jak fungoval lístkový systém, zatímco ženy

si vybavují více detailů. Tuto skutečnost můžeme přičítat genderovému rozdělení rolí.

Zajímavou informací, která vyplynula z výzkumu, je také zjištění, že rodina hrála u žen rozhodující roli v případě kulturních či sportovních aktivit. Většina žen se vyjádřila v tom smyslu, že jejich rodiče je nechtěli příliš pouštět ven z obavy o jejich bezpečí. Tato skutečnost se u mužských informátorů nevyskytuje.

I když je možné u každé z položených otázek zaznamenat z genderového hlediska určitou výjimku, je možné říci, že tento výzkumný vzorek vykazuje poměrně zřetelné genderové odlišnosti.

Kritérium současné politické profilace bylo zvoleno proto, aby byla zajištěna co možná největší objektivita výzkumu. Bylo jasné, že u všech informátorů došlo během života ke změně vnímání protektorátu, či alespoň ke změně nazírání na něj. Toto kritérium bylo zvoleno proto, aby se ukázalo, zda může mít vliv na jejich reflexe protektorátní éry to, s jakou politickou stranou sympatizují. I když je toto kritérium z hlediska objektivitě nutné, informace, které poskytuje nejsou natolik zásadní a politická orientace se ve výpovědích příliš neodráží. Pokud se ve vzpomínkách narátorů objeví zmínka o politice, zmiňují hlavně informátoři E a F neutěšený stav současné politické scény, kritizují korupci v řadách českých politiků a zdá se, že nynější postupy politických stran jsou jim vzdálenější než principy těch stran, jež uznávali jejich rodiče.

I zde je situace podobná jako v případě politické orientace rodičů. Informátoři ve většině případů mají sice svou oblíbenou politickou stranu, nicméně jejich sympatie nejsou tak velké, aby měly vliv na jejich smýšlení.

Všichni informátoři se kloní k politickému středu, nejoblíbenějšími stranami je ČSSD a ODS. Jejich současná politická orientace se částečně projevuje v jejich dnešním smýšlení o ruské armádě, které je poměrně negativní. Tento fakt může souviset i s demokratickým stavem současné České republiky. Dnes už se lidé nebojí otevřeně kritizovat ruskou armádu, jako se ostýchali během komunistické éry. Dnes mohou naplno projevit své antipatie vůči Rusům a naopak pochválit americké jednotky.

O své dřívější politické orientaci nikdo z informátorů nehovořil.

Pro všechny zúčastněné je reflexe protektorátu důležitá. Prvním důvodem je, že ačkoliv byli vystaveni mnoha omezením a často byli také v ohrožení života, byla to doba jejich mládí. Druhým důvodem je skutečnost, že si všichni uvědomují, jak je podstatné, aby tato éra neupadla v zapomnění. Tento bod získává v současné době na důležitosti především kvůli velkému nárůstu extremismu.

Z mého pohledu výzkumníka mohu konstatovat, že šest let pod nacistickou správou poznamenalo všechny informátory. Velmi si váží věcí, které mladší lidé pokládají za samozřejmé. Vzhledem k tomu, že okusili válečný nedostatek a nemožnost zábavy, oceňují široký výběr zboží i prakticky neomezené množství kulturních aktivit. Zároveň si velice váží veškerých svobod, ať se jedná o

svobodu projevit svůj vlastní názor, či možnost cestovat.

Sami pamětníci si uvědomují, že je doba protektorátu poznamenala, i když během let pravděpodobně došlo ke změně jeho vnímání. S ohledem na skutečnost, že většinu svého života prožili pod cizí nadvládou, si nesmírně váží současného demokratického zřízení. Přestože pro ně protektorátní éra byla obdobím těžkých životních zkoušek, vzpomínají na ni také rádi, protože to byla doba jejich dospívání.

Použitá literatura

Archiv města Plzně. *Obchodní akademie a Obchodní škola v Plzni 1886 – 1945*

Archiv města Plzně. *Obchodní akademie a Obchodní škola v Plzni, Střední ekonomická škola Klementa Gottwalda v Plzni 1936 – 1970*

Bělina, P. a kol. autorů. 2002. *Dějiny zemí koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu*, Praha; Litomyšl: Paseka

Brandes, D. 2002. *Cesta k vyhnání 1938 – 1945. Plány a rozhodnutí o transferu Němců z Československa a Polska*, Prostor

Brandes, D. 1999. *Češi pod německým protektorátem. Okupační politika, kolaborace a odboj 1939 – 1945*, Prostor

Disman, M. 2002. *Jak se vyrábí sociologická znalost*, Praha

Doležal, J. 1996. *Česká kultura za protektorátu. Školství, písemnictví, kinematografie*, Národní filmový archiv, Praha

Gebhart, J.; Kuklík, J. 1996. *Dramatické i všední dny protektorátu*, Praha: Themis

Gebhart, J.; Kuklík, J. 2006. *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XV*. Praha; Litomyšl: Paseka

Helus, Z. 2003. *Dítě v osobnostním pojetí. Obrat k dítěti jako výzva a úkol pro učitele i rodiče*, Praha: Portál

Hendl, J. 2005. *Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace*, Praha

Hroch, M. a kol. 1983. *Úvod do studia dějepisu – IV. Metody historikovy práce*, Státní pedagogické nakladatelství, Praha

Kural, V. 2002. *Češi, Němci a mnichovská křižovatka. Stručné čtení*, Karolinum

Kural, V.; Vašek, F. 2008. *Hitlerova odložená válka za zničení ČSR*, Academia, Praha

Kural, V. 1994. *Místo společenství konflikt! Češi a Němci ve velkoněmecké říši a cesta k odsunu 1938 – 1945*, Praha: Ústav mezinárodních vztahů

Marek, J. a kol. autorů. 1991. *České a československé dějiny II. od roku 1790 do současnosti*, Praha: Fortuna

Maršálek, P. 2002. *Protektorát Čechy a Morava: Státoprávní a politické aspekty nacistického okupačního režimu v českých zemích 1939 – 1945*, Karolinum: Praha

Pasák, T. 1999. *Český fašismus (1922 – 1945) a kolaborace (1939 – 1945)*, Praha: Práh

Pasák, T. 2002. *Heydrich do Prahy – Eliáš do vězení*, Praha: Práh

Pasák, T. 1997. *JUDr. Emil Hácha (1938 – 1945)*, Praha: Horizont

Pasák, T. 2005. *Po ochranou říše*, Praha: Práh

Pasák, T. 1968. *Problematika veřejně politického života českých zemí v letech 1939 – 1941*, Praha

Plaňava, I.; Pilát, M. 2002. *Děti, mládež a rodiny v období transformace*, Brno: Barrister & Principal

Retrospektivní lexikon obcí Československé socialistické republiky 1850 – 1970, Kraj Západočeský

Roučka, Z. 1999. *Američané a západní Čechy 1945*, Plzeň: ZR&T

Roučka, Z. 2003. *Plzeň pod hákovým křížem. Fotografie 1939 – 1945*, Plzeň: ZR&T

Vaněk, M. 2004. *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR

Západočeský historický sborník 2. 1996. Plzeň: Státní oblastní archiv v Plzni

Seznam příloh

Příloha č. I: Baterie otázek kladených informátorům

Příloha č. II: Profily informátorů

Příloha č. III: Charakteristika firem

Příloha č. IV: Dobové fotografie

Příloha č. V: Pracovní knížka

Příloha č. VI: Maturitní vysvědčení z Obchodní akademie v Plzni z r. 1942

Příloha č. VII: Rozhovory s informátory

Informátorka A – 28. 10. 2008

1) Jak jste Vy a Vaše rodina přijali a vnímali podpis Mnichovské dohody?

„Tak Mnichovskou dohodu jsme normálně vnímali jako začátek války , protože čeští vojáci nastupovali na hranice a vypadalo to že bude začátek války.Tím spíš když nás úplně prodali - bez nás o nás , že jo.Byla v polovině března , buď 15. nebo 19. března 1939.No vzali jsme to špatně , jako že nás prodali a že bude válka.“

2)Jak jste Vy a Vaše rodina přijali ustavení protektorátu? Můžete ho časově zařadit?

„Brali jsme to hrozně protože to taky hrozné bylo.Veškerá svoboda pryč , všechno rozhodovali Němci a postupně stále víc a víc.To bylo vlastně úplně stejné jako ve válce akorát že se u nás neválčilo , protože se uzavřel ten protektorát , tak ta fronta přes nás jako přešla a vrhlo se to na Polsko a potom na Rusko.Byl stanovený v roce 1939 , bylo to rozhodně chvíli po Mnochovské dohodě a myslím , že nás Němci obsadili 15.března 1939.To už stáli na lávce když já jsem šla do školy přes železniční lávku a na každém kovovém výklenku už stál voják s puškou , když jsme šli ráno do školy.“

3) Jak byste celkově zhodnotila, nebo představila protektorát Čechy a Morava?

„No jinak se na to dívá když ti je jako rodičům , čtyřicet padesát let a jinak se na to díváš když je ti šestnáct nebo sedmnáct.Takže člověk to nevnímá proto , že nezná ty důsledky , nikdy to nezažil čili já jsem z toho měla úplně jiný pocit.Ale ta zlost , ta byla okamžitá.Co tam dělají , to už jsme chápali.Takže ten protektorát jsme vnímali jako nadvládu , protože ty sankce se pořád zvyšovaly , proti tomu českému národu.Pořád víc a víc se zavíralo , pořád víc věcí se nesmělo.Nesmělo se tancovat , nesmělo se potom ani do kina , taneční , nesmělo se potom ani maturovat , nesměli jsme se ani vyfotit na maturitní tablo.Všechno bylo zrušený , jediný povolený byl film , no ale to byl jen ten co sem pustili.Všechno bylo zakázaný , všechno bylo omezovaný.“

4) Byla tehdy nějaká politická situace? Jak byste ji hodnotila?

„No já jsme byla mladá holka co si myslela že všechno bude krásný.A pořád se všechno přiškrcovalo , pořád se všechno míň a míň smělo takže když je ti šestnáct let a do dvaceti a nemůžeš pořád vlastně nic.Nemůžeš poslouchat rádio , nemůžeš nic říct , protože okamžitě se zavíralo.To byla protektorát a trvalo to vlastně až do konce války , do toho roku 1945.To byl tak silný režim že si nesměla nic.Mluvit jenom s tím nejbližším okolím to nešlo , jenom s rodičema nebo s nejlepší přítelem a ani to se nedoporučovalo protože si nevěděla jestli ho nezavrou a jestli on nebude mluvit.Já třeba jsem měla zavřený tři strýce , všichni náhodou v Buchenwaldu a všichni to náhodou přežili a byli - ten jeden se zřejmě angažoval politicky a tamty dva vybírali na ty zavřený a na ty jejich vdovy a rodiny příspěvky.To někde zjistili a šli taky do koncentráku.Tak asi to bylo.Kupodivu se všichni tři vrátili.A když se vrátili a my jsme chtěli , aby nám něco řekli , já si to doslova pamatuju , tak řekl :"Nezlobte se na mě , ale to bylo něco tak krutýho , že vám to vůbec vyprávět nebudu." Tak to je můj pocit a právě že jsem byla mladá tak jsem to tolik nevnímala jako to vnímali moji rodiče.Ty ještě navíc měli strach o děti a jídlo nebylo.“

5) Co třeba takové ty každodenní problémy, třeba lístkový systém...jak to Vaše rodina řešila? Dalo se nějakým způsobem si přilepšit?

„No to se nedalo nijak řešit než tak že sis koupila jenom to co na těch lístkách bylo. To bylo všechno v gramech a lístek jsi dostala na měsíc. Já už jsem byla přece jenom mladá a lístky obhospodařovala maminka a to byly jenom potravinový lístky. My bohužel jsme žádný známý na vesnici neměli čili to bylo strašně tvrdý. Takže můj tatínek třeba pro brambory nebo pro litr mlíka jel do Olšan , které byly od Plzně 60 kilometrů a pak přinesl litr a půl láhev takovou placatou , kterou si na to speciálně udělal a půl bochníku chleba a jel 120 kilometrů , 60 tam a 60 nazpátek. Sedláci nic nechtěli prodávat , nic , ty chtěli jenom věci nebo zlato , nic tě neprodali. Jenom takhle přes známý když si k nim přišla. My jsme bohužel neměli nikoho , protože tatínek byl z Plzně a babička ve Strašicích ty nic neměli , žádný statek nebo něco takže my jsme vůbec nic nesehnali. Až když jsem se seznámila blíž s Karlem , tak Uldrichovi měli částečně zázemí ve Stražově , protože tam oba žili. Babička tam měla sourozence tak nám pak prostřednictvím těch Uldrichových sem tam něco nechali. Třeba nám nechali dvacet kilo pšenice a my jsme si jí doma šrotovali. Tatínek s kolegy vyrobili načerno v práci takový šrotovník kam jsme do toho sypali to zrní a klikou točili a dělali jsme takovou , teď se tomu asi říká špalda a pak jsme to trochu prosívali a z toho maminka vařila pak mouku , protože to byl strašný nedostatek. A ještě jednu zajímavost , byly strašný kontroly na nádraží čili když si něco vezla , tak tě na nádraží kontrolovali německý vojáci. A když si něco vzala tak tě za to třeba i zavřeli , nebo ti to v nejlepším případě vzali. Děda Uldrichovic i můj tatínek byli železničáři tak znali východ z toho nádraží někudy jinudy , že nemuseli jít normálně vchodem odkud chodili cestující. A protože do Stražova nejel vlak , ten jel jenom do Běšin , tak si pučili kolo. Oba dva dohromady měli jedno kolo. A v Běšinech , například děda Uldrichovic nasedl na kolo a jel na kole a můj tatínek šel za ním pěšky a děda nechal to kolo stát někde tak , aby na něj tatínek viděl , aby mu ho nikdo neukradl , no a děda Uldrichovic pokračoval pěšky. Můj tatínek nasedl na to kolo a zase jel kus až předjel toho dědu a takhle dojeli a došli až do Stražova.“

6) A co nějaká zábava? Byla možnost jít se někam pobavit? Třeba do kina, do divadla, nebo třeba jen tak posedět do kavárny?

„Nic nebylo , nic neexistovalo. Žádný kavárny , žádný taneční , nic. Existovalo akorát kino a těch bylo víc , aspoň pět šest kin - Alfa , Eden , Nebe. Určitě se nehrálo každý den , ale určitě se hrálo v neděli protože v sobotu se pracovalo. A večer se nikam nesmělo chodit takže a já ke všemu jsem nebyla milovnic kina čili..... Jediná zábava byla potajmu , že by se v nějaký malý místnosti , my jsme měli v Plzni , jmenovalo se to "Na Dvojce". Tenkrát , za první republiky se tam cvičilo a tam byla taková místnost a tam známý kluci hráli , taková parta známých hudebníků a tam jsme si dělali čaje. Ale to bylo všechno načerno. Kdyby nás tam byli přichytili tak jsme z toho měli průšvih. Čím dál to bylo ostřejší , protože čím víc Němci prohrávali , čím víc měli mrtvých , tak tím víc jsme drželi smutku.“

7) Konaly se v Plzni nějaké povinné oslavy, třeba manifestace loajality během protektorátu?

„Kdepak. Vůbec. To nepřipadalo vůbec v úvahu. Já jsem byla příliš mladá abych byla někde organizovaná a co si pamatuju tak si nikdo nic netroufl. Všude bylo plno "esesáků" , tajných , vojáků , gestapo. Všechno to bylo obsazený a to ses bála i známým něco říct natož abys někde protestovala. Všude dokola to byli samý Němci.

A povinný svátky ty si nepamatuju. My jsme to samozřejmě neslavili a veřejně.....a

takový ty první máje to bylo až za komunistů. Ani ne , já si myslím , že všechny čilejší Němce měli nasazený ve válce a ty starší dědové dělali ty místní strážce takže to se nikde neradovalo. Čím dál tím mén , protože čím dál tím víc prohrávali. A to trvalo šest let.“

8) Byla možnost si někde zasportovat? Pokud ano, můžete říct kde? A chodila jste třeba na výlety, třeba někam na hrad?

„Sportovat organizovaně? Já jsme měla tu kamarádku Miládku , spolužačku v Božkově. To bylo jako když tady by si řekla Rudná nebo Říčany. Bylo to tak půl hodiny od nás pěšky. A tam byl takový ostrov a tam to bylo tak jako stranou. Dřív se tam hrála závodně házená. Tak tam jsme se občas taková parta sešli a tam jsme si občas zatancovali nebo se tam hrála ta házená a nebo jsme si párkrát házeli na koš. A jinak nic , Sokol byl zakázaný a jiný cvičení nebylo. Výlety společně vůbec ne. To když se dva nebo tři společně dohodli , že se půjdou někam projít.... a to ses pak už i bála , když začaly ty nálety. Všude tě legitimovaly , kde jsi a proč jsi. To vůbec.... to byla taková nesvoboda , že si to člověk uvědomuje až teď , že my jsme nemohli vůbec nic a když tak jenom potajmu.

Ježdění na hrady to vůbec neexistovalo. My jsme měli potajmu maturitní večírek v Plzenci , ale já jsme bohužel ani tam nebyla , protože mi zrovna umřela babička tak já tam ani nebyla.“

9) Změnilo se nějak fungování školy během protektorátu? Zaznamenala jste nějakou změnu ve výuce, nebo třeba i zmizení židovských studentů ze školy? „Já do školy chodila až za protektorátu. Já bych řekla , že škola fungovala bezvadně. Je pravda že Plzeňská obchodní akademie byla taková významná škola v republice a vesměs tam byli samí staří profesori , kteří věděli , že nás nesmějí nějak moc agitovat , protože by to mělo nějaký důsledek. Myslím si , že ta výuka tam byla vynikající a že by ti profesori tam byli nějak Němci nebo spolupracovali s Němcema to jsem nepocítovala. Třeba ten češtinář hodil sem tam nějakou poznámku národnostní , protože my jsme měli už jenom literaturu. Tak ten se snažil tak nenápadně do toho něco zamaskovat , ale jinak se všichni docela báli.

Co se týče židovských studentů my jsme to tenkrát vůbec nerozlišovali. Ne , u nás ze třídy nezmizel nikdo pokud nepropadl. A v celé škole si nic neuvědomuju. Nic takovýho vůbec nevím.“

10) A jak to bylo s láskou? Dalo se chodit někam na rande v Plzni? Jak byste popsala tehdejší situaci zamilovaných?

„No tak já nevím. Já bych si byla na lásky nemohla stěžovat. Vypadá to vychloubačně ale nikam jsme nechodili , maximálně se tak projít ale jinak se nepamatuju , že bysme.... s jedním klukem jsme byla v divadle ale jinak jsem nikde s nikým nebyla. Když pak jsem se seznámila s dědou , no seznámila , my jsme se znali od mládí , od mých deseti let , protože jsme bydleli v jednom baráku. Pak jsme se nejvíc sblížili na těch tajných tancovačkách. Děda senzačně tančil a já jsem nechodila ani do tanečních takže jsem toho byla taková divá do toho tance. Takže to na mě strašně zapůsobilo a mám pocit že to byl takový hlavní impuls tý lásky. Ono jich bylo málo... Tamto nebyly lásky. Bohužel děda byl moje první a poslední láska , tamto spíš mi lichotilo že o mě měl někdo zájem nebo na truc se šlo. Ale kdybych byla chtěla , tak jsem mohla mít i jiný chlapce. Bohudík jsme nechtěla. Já jsem nikdy neměla nouzi o

nějaký společníky , to když jsme chodili tančit potajmu.To byla taková moje jediná zábava za té války.“

11) Byla jste totálně nasazená? Zнала jste lidi, co byli nasazení? A myslíte si, že se tomu dalo určitým způsobem vyhnout?

„Ne.Já jsme se tomu vyhnula vlastně tím , že mi napsali , že jsem se narodila 31.prosince 23 místo... a ve skutečnosti jsem se narodila až 1.ledna 24 a až docela večer.Když ty děti byly narozený do roku 23 tak dostávaly rodiče od dráhy , jenom drážní zaměstnanci , nějaký malý příspěvek na to dítě.Kvůli tomu příspěvku to ta porodní bába udělala.Protože u toho ani nikdo jiný nebyl.Babička rodila ve Strašicích a byla tam jenom porodní bába a babička.Nasazený byl můj muž nebo moje kamarádka Miládka , která byla narozená 6.ledna 24 a už šla do Německa , tak ty to byli.A děda ten šel taky , dvacátý ročník šel taky jako nasazený.“

12) Vzpomněla byste si na některá zavedená protizidovská opatření?

„No to abych řekla , já jsme nezažila.Já jsme zažila až po válce a to nebyli Židi , ale Němci.Já jsme to vlastně na své kůži nepoznala a ani jsem s tím nepřišla do styku.Já jsme neměla s nimi žádné kontakty.Já jenom vím , že jsem znala Židy , kterým jsme prodávali husí játra.Babička krmila husu a oni měli obchody.Že museli nosit ty hvězdy to vím , to jsem viděla , ale sama jsem ve svém blízkém okolí neměla žádné takové lidi o kterých bych to mohla tvrdit.Třeba ten strýc říkal , že v tom koncentráku byli ty Židi , ale já sama jsem bohužel nebo bohudík ve svém okolí neměla nikoho o kom bych mohla povídat.“

13) Máte nějaké vzpomínky na německou armádu, když sídlila v Plzni? Jak na Vás působili?

„Byli všude.Ne než armáda , ale i tajný , který byli daleko horší , protože ty si ani nepoznala.Vojáka jsi poznala a ty tajný to si nepoznala , jenojm jsi se bála promluvit , protože mluvili normálně česky a byli to konfidenti vlastně toho gestapa takže to si s někým mluvila a nevěděla si co.Nám se rozbilo rádio a my jsme se báli si ho dát opravit , protože s tím byly strašný trable nechat si opravit rádio.Takováhle....to už...si měla strach aby tam nebyl nějaký konfident nebo něco.Já jsme chodila jen do školy a ze školy a nikam jinam.Nebo ještě do kina nebo do toho Božkova , a nazpátek jsem utíkala , abych byla včas doma.“

14) Když už se blížil konec války, byla nějaká šuška o možném konci? A jak jste prožívala Vy a vaši nejbližší osvobození?

„Ne , že Němci prohrávají to se vědělo. Děda utekl z Německa a přišel domů. Utekl z Německa protože tam už se mu říkalo aby...on tam byl totálně nasazený jako výpravčí a v té uniformě strašně snadno projel , protože Němci měli hroznou úctu k uniformám. A on měl strašně pěknou uniformu a Němci to v Německu neznali tu českou uniformu takže je třeba vzali do nákladáku a postupně museli zahazovat kufry , aby se dostali přes Vídeň.

Osvobození jsme prožívali nádherně. To už byl manžel doma u nás a hned v rádiu se to začalo hlásit a Karel že hned půjde, že Praha volá o pomoc a Karel že půjde.Já to vidím jako by to bylo dneska , moje maminka která byla vcelku taková tolerantní a neprůbojná se postavila mezi dveře a řekla:"Nikam nepůjdeš.Doteď se ti nic nestalo , doteď si byl v Německu."No a můj manžel si netroufl babičku nějak odstrkovat a tak

jsme šli až tak druhý den když už byli Američani v Plzni a to byl strašně krásný okamžik.To jsi myslela že z tebe spadlo sto kilo a to jsme tedy vyrazili už oba dva , do středu za nádraží , tenkrát se to jmenovalo Wilsonův most a tam jsme se dívali jak Němci vylízají a vzdávají se Američanům z gestapa , protože tam byla přes řeku budova gestapa a jak se vzdávali těm Američanům tak to pro nás bylo takový zadostiučinění , že to byl tak krásný a šťastný pocit , že to snad ani nikdo nemůže říct. Říkali jsme si že teď už je konec a teď to bude nádherný.A to jsme se zklamali.“

15) Můžete časově zařadit konec protektorátu?

„No já myslím , že skončil tím když....5.května 1945.Bylo to postupně.Plzeň byla osvobozená první vlastně.No celkově asi 7.května ještě než byla osvobozená ta Praha.....takovýma detailama jsem se zase úplně nezabývala.“

Rozhovor s informátorkou A – 2. část – 1. 12. 2008

Narodila jsem Strašicích 31.12.1923 u babičky , protože rodiče ještě neměli byt v Plzni.Tatínek byl Plzeňák a neměli ještě vlastní byt.Takže asi dva roky než tatínek dostal byt jsem byla u babičky , což si vcelku nepamatuju protože jsem byla ještě malinká.No a pak tatínek dostal byt v Plzni a tak jsme se odstěhovali do Plzně a tam jsem normálně začala chodit do obecné školy.A protože jsem byla docela samostatný dítě tak mě maminka odvedla jenom párkrát.Měla jsem to docela dost daleko , bydlela jsem vlastně tam jako k Doubravce , to bylo do školy dost daleko , ale pak jsem tam normálně chodila sama.Já jsem byla strašně malinká a drobounká a když jsem měla tu tašku , tenkrát se ještě nosily tašky v ruce , tak ta taška byla jako půlka já.No ve škole jsme měli výbornou paní profesorku , tu si do dneška pamatuju , byla to paní učitelka Procházková , taková starší paní , strašně příjemná.Já mam na školu moc pěkný vzpomínky , já sem chodila ráda , vcelku jsem se dobře učila a byla jsem i taková , ctizádostivá a nezlobila jsem.Já jsem nebyla taková osobnost , výrazná nebo hyperaktivní , prostě to prostředí ve kterém jsem vyrůstala bylo spíš chudší.Neměli jsme třeba málo jídla , nic jsme zvláštního si nemohli dovolit , protože jenom tatínek pracoval na dráze a plat měl vcelku malej.No a tam jsem chodila až do čtvrté třídy a pak tatínek dostal větší byt , mezitím se narodil bratr , kterej byl o sedm let mladší než já.No a tatínek dostal větší byt v Plzni a stěhovali jsme se na Petrohrad.Tam jsme měli dva plus jedna jenže to bylo ve starým baráku velikánským , říkalo se tomu parlament , protože to byl takovej velikej blok domů , kterej měl pět vchodů a tři patra.To byly takový dva veliký bloky domů a říkalo se tomu parlament.To bylo v Plzni známý , když si řekla že bydlíš na parlamentu , tak každej věděl kde to je.Vedlejší blok tomu se zase říkalo v senátu , čili to prostě každej tak věděl , v kterým místě to je.Tatínek to měl blízko práce , bylo to vlastně přímo u železnice takže tatínek to měl do práce pět minut.Pak já sem začala chodit do školy na Mikulášském náměstí , to ještě byla škola zvlášť pro děvčata a zvlášť pro chlapce.Tam chodila samá děvčata od čtvrté třídy až do měšťanky protože...Na gymnázium sem nešla , šla

jsem ...měla jsem pět tříd obecných a pak následovala měšťanka a teprve po měšťance se mohlo jít dál i když třeba se mohlo jít z páté třídy rovnou do gymnázia.No a naši měli v plánu že ze mě bude paní učitelka , takže jsem prošla až čtyři ročníky měšťanský a pět tříd obecných.No dětství si myslím že jsem měla pěkný , já si nevzpomínám že by byli problémy nebo něco.Rodiče se nám strašně věnovali , myslím že tím že byl tatínek vyučený soustružník se nám snažil poskytnout úplně všechno co mohl.Já jsem chodila do kláštera k jeptiškám na němčinu tři nebo čtyři roky , pak jsem chodila na housle do hudební školy , která byla taky poblíž Božkovský ulici a tak si myslím že mi rodiče dali všechno co mohli a co si mysleli , že je pro mě dobrý , protože maminka byla v domácnosti a tatínek jenom pracoval a neměl žádný vysoký plat , takže si myslím že nám poskytli všechno co mohli.

Učitelé jsem měla velmi dobrý , dodnes si vzpomínám na pana učitele Melku , kterež nás učil matematiku , tu jsem si od té doby zamilovala , na paní učitelku Pešovou , která byla naše třídní a učila nás všechny čtyři roky na měšťance a strašně krásně kreslila a zpívala a při tělocviku jsme tančili ona hrála na housle a my jsme tančili.To byly strašně krásný vzpomínky , já na to vzpomínám docela dodnes.Takže já si třeba i na ruční práce , který jsem jako nebyla nějak abnormálně zručná tak jsme měli paní učitelku Fornausovou , která ná vychovávala i tak jinak , částečně společensky a částečně i takový ty intimní věci , který by nám ani maminka neřikala.Takže si myslím že to byl opravdu výborný učitelský sbor , který já jsem měla v té měšťance od toho prvního do toho čtvrtého ročníku.

V žádným spolku jsem nebyla organizovaná , ale od mládí jsem chodila do Sokola , to byla moje láska.Tam jsem chodila už jako žákyně i jako dorostenka a to jsem nevynechala , pokud jsem nebyla nemocná , což jsem byla málokdy , jsem nevynechala ani jednou , chodila jsem dvakrát týdně a strašně jsem se na to těšila.Měli jsme takový družstvo gymnastický , třeba jsme cvičili na takových okresních soutěžích , soutěžila třeba Plzeň 1 proti Plzeň 4 , takový soutěže místního charakteru samozřejmě.No bavilo mě to moc , ovšem v roce...když začal protektorát tak se to zrušilo.Jinak v žádným spolku jsem organizována nebyla a ani si neuvědomuju že by někdo byl , z toho mého okolí , zvlášť ne z těch co chodili do toho Sokola.Určitě byla nějaká ta Mládež , já už ani nevím jak se to jmenovalo , ale to už byli ti co byli orintovaní na Německo a to my sme nikdy nebyli.No a v roce 1938 jsem se dostala na Obchodní akademii a začala jsem tam chodit v roce 38 a v roce 39 , v březnu , jsem šla ráno do školy aniž bysme cokoliv věděli , věděli jsme sice že se chystá Mnichov , to všechno jsme věděli , ale vlastně já jsem byla čtrnáctiletý dítě který to vcelku nevnímalo.Až když jsme šli do školy , to jsme chodili přes lávku , která byla nad řekou , já už ani nevím jestli nad Mží nebo nad Radbůzou a tam měla takový výklenky a v každým tom výklenku už stál německý voják , čili my jsme šli přes tu lávku a tam jsme v každým tom okýnku viděli toho německýho vojáka.Takže jsem už věděli že je zle.

Protektorát jsme normálně vnímali jako hrůzu , na začátku pochopitelně.Ale protože všechny ty sankce proti nám začínali postupně , se stupňovali , jak

postupovali , jak se Němci cítili čím dál silnější , čím postupovali se cítili jistější , když vyhrávali a postupovali tak samozřejmě se i přituhovalo , protože chtěli mít za sebou tak jako čisto , klidno , aby věděli že se jim v zádech nic neděje , tak všechno se tak zpříšňovalo postupně.Já jsem sama takový ty sankce na vlastní kůži nezažila , my jsme žili takovej ten život rodinej a tím že zakázali i ten Sokol a chodila jsem na Obchodní akademii , což byla dost náročná škola , čili my jsme měli školu a hlavně spoustu úkolů , účetnických , korespondence , z každého předmětu jsme měli domácí úkoly , čili než jsem to všechno zpracovala tak jsem neměla žádný pomyslení někam jít nebo něco dělat nebo něco organizovat.Jednak jsem byla mladá , jednak jsem to nikdy neviděla ani neslyšela.V novinách se nic takovýho nepsalo, tam se jediné psalo , že třeba někdo udělal něco , například vyhodil most do povětří a proto že ho zastřelili ovšem tím jak Němci postupovali dál a začali prohrávat , tím byly sankce ostřejší , všechno se hlídalo , a noviny pořád psali že Němci vítězí , prostě věřili až do poslední chvíle , i když my už jsme se potajmu...protože my jsme neměli ani rozhlas , protože rozhlas normálně vysílali jenom Němci.Nemohli jsme poslouchat cizinu , protože to nešlo , z radioaparátu nám vyndali takový ty články nebo baterie , že jsme prostě cizinu poslouchat nemohli.Takže jsme se akorát sem tam dovídali něco od známých , nebo někdo něco slyšel , potajmu všechno , takže jsme si ty zprávy ověřovat nemohli.Byli jsme jenom ve strachu , protože když postřelili Heydricha tak to byl úplně nejkrutější nápor.Zavírali kde koho , nevěděli jsme proč , nevěděli jsme zač , každéj den vysely na plakátech seznamy lidí co zastřelili.Oni si vždycky našli nějakýj důvod proč ho zastřelili a já myslím , že potom už ani nikde nepsali důvody proč je zastřelili , protože prostě kolaborovali proti Němcům i když my jsme nikdy žádný Němci nebyli.Oni to brali jako sabotáž.Já jsme sama měla tři strýce , který byli zavřený v koncentračním táboru , jeden byl tatínkův bratr a dva švagři a ty byli všichni náhodou zavřený v Buchenwaldu a kupodivu se všichni tři vrátili.Jakou činnost politickou dělali , to já prostě nevím.My jsme to vůbec nevěděli , takovou věc si nikdo nesvěřoval , ani ten bratr bratrovi to neřekl , ani tatínek to nevěděl , proč strýce sebrali , ani proč sebrali švagry.Až pak snad po válce , když se vrátili nám řekli , že pomáhali těm vdovám a ženám a rodinám , který měly v koncentračním táboře , nebo který byli zastřeleni , takže jejich rodinám pomáhali , sbírali sbírky v okolí a v továrnách a protože se snad na to přišlo a prozradili je , tak je snad zavřeli.

Protektorát jsme vlastně vnímali jako válku , my jsme to nevnímali jako nějaký jiný prostředí kde jsme žili , my jsme to vnímali jako válku do který jsme sami bohužel nebo bohudík sami vojsky nezasáhli.Protože kdybych se tenkrát bránili jako se bránili Poláci tak by nás byli rozšvihali na maděru jako rozšvihali Polsko.My jsme byli takový skrčený , bych řekla , takový zakřiknutý celý.Já tedy nevím , protože jsem byla příliš mladá na to abych se zapojila do nějakýho dění nebo politickýho...to mě ani nenapadlo , protože se nikdy nic takovýho v rodině nedělo.To mě ani nenapadlo , že bych se mohla do něčeho zapojit , jinak taky proto že jsem chodila do školy , měla jsem plno učení a můj cíl byla škola.Samozřejmě že sem vnímala to prostředí tý války , my jsme se báli , že

jsme třeba přáli aby vyhráli Sověti , protože z kraje se ani nevědělo , že Amerika zasáhne do té války , to jsme vůbec nevnímali , nikde se o tom nepsalo a nic jsme se o tom nedozvěděli , takže to jsme byli v takový nejistotě jako ve válce , ale kde jsme my jako oficiálně nebojovali a nevěděli jsme vlastně co.Zprávy jsme se dozvídali až když už byla třeba bitva prohraná a tak se to začalo spíš šuškat než oficiálně se to hlásilo.My aspoň , mluvím za svou rodinu jsme to nevěděli.Jestli to věděl tatínek to nevím , protože sám nám nic takovýho neříkal , o takových věcech jsme se vůbec nebavili , protože pořád hrozil takový ten strach že nás taky zavřou , pro nic za nic , i za to že si necháme opravit rádio tak nás budou pronásledovat , že jsme si tam nechali namontovat nějaký lampy.Taková strašná nejistota , že jsme vůbec nevěděli co.No a já jsme se samozřejmě jako dítě soustředila na studování a samozřejmě že jsme přáli , aby vyhráli Rusové , to si přál každej , ale všechno jsme se dozvídali z doslechu a pozdějc , prostě samý neurčitý zprávy , nic konkrétního , takže ty pocity byly špatný , ale tím že byl člověk mladej tak to tolik nevnímali.Jinak bych to třeba vnímala teď , pochopitelně že moji rodiče to vnímali hůř a jinak samozřejmě můj brácha , ktorej byl o sedm let mladší.Takže to jsme vnímali , že bylo špatně , že bylo úzko , že jsme měli strašně málo jídla , takže všechno bylo na lístky a toho bylo strašně malinko.A tím že jsme byli Plzeňáci tak jsme nikde neměli ani známý někde na vesnici , takže jsme nemohli nikde nic jinýho sehnat , než na ty lístky a to bylo takový minimum , že jsme byli rádi , že jsme přežívali.

A co se týče Židů , to bylo takový téma , který šlo mimo mě.Já jsem věděla , že jsou v plzni Židi , to jsme samozřejmě věděla , protože tam měli velký obchody a všechno a pochopitelně když přišli Němci tak jim ty obchody zavřeli , to vim a že Židi museli nosit žlutý hvězdy to taky vim. Potkávala jsem je , ale protože jsem v příbuzenstvu žádný Židy neměla , tak to člověk ani tak nevnímali.Pochopitelně to netrvalo dlouho , že Židi chodili s hvězdama , protože je všechny odsunuli pryč.Ty lidi , který tam zbyli se asi dali dohromady s Němcema , protože bez hvězd už tam lidi pak nechodili.To už ke konci války , to ještě dřív už nebylo vidět někoho s hvězdou.To byli už lidi všichni pryč , já si nepamatuju , že bych tam pozdějc potkávala někoho s hvězdou.I když vim , že jí museli nosit.Ale měla jsem pocit , že se všichni úplně ztratili.Pocity jsem dobrý samozřejmě neměla , ale měla jsem pocit že se ty lidi ztrácí.Zkraje sem tam bylo vidět někoho se žlutou hvězdou , pak už jsme ho nepotkávali a pak jsme se samozřejmě dozvěděli , že je odvezli , buď do Terezína nebo do těch koncentračních táborů.To jsme se doslýchali jen tak z dálky , z neověřených zpráv.Říkám , tím že člověk nikoho neznal , bylo mi jasný , že se nemůžou vypařit a že by ty hvězdy museli nosit , no ale právě tím , že jsem nikoho neměla , možná že je to sobecký , tak to člověk ani tolik nevnímali.Možná kdyby to byl někdo z mých příbuzných , tak bych se dozvěděla větší detaily , že by mě to možná víc zajímalo.Ve škole profesori ty nic takovýho nesměli říkat , my jsme ani neměli dějepis a zeměpis jenom velkoněmeckou říši , čili ani profesori nám nic nenaznačovali , protože se báli.Všichni se jenom báli o něčem mluvit , protože sankce bylo jenom horší a lidi umírali a Němci stříleli čím dál víc lidí.Tak abych to nějak zvlášť citově pociťovala , to jsem nepociťovala.

Kino moc moje velká láska nikdy nebylo , já jsem do kina nikdy moc ráda nechodila, protože mě tam vadilo strašně moc věcí , hlavně špatnej vzduch , mě tam vždycky rozbolela hlava , to byl začátek každého filmu , takže jsem moc do kina nechodila. Já jsem měla radši divadlo i když jsem stála u klandru na stání za jednu korunu , takže já jsem radši šla do divadla když jsem mohla. Filmy byly , lidi měli vlastně jenom ty filmy , protože nic jiného za zábavu neměli , takže se chodilo do kina. Hrál se od dvou , od pěti , od osmi. Stál lístek korunu třeba , takže to byla taková lidová zábava. Já vím , že z kraje dávali takový ty detektivky jako byli v Rodokapsu , to bylo hlavně pro chlapce takový ty rodokapsové scény , jak se střílelo a jezdilo na koních. To mě samozřejmě nelákalo , a nebo byly takový zamilovaný filmy , takový jako neškodný bych řekla. Hlavní herečky samozřejmě Baarová , Vítová , Mandlová a ještě Anny Ondráková. To byly vlastně herečky , který mohly klidně hrát na světový úrovni. Ale tím , že jsme byli vlastně tady v protektorátu a musely by samozřejmě spolupracovat s Němcema. No stejně dál než do Německa by se nedostaly stejně , protože nikam dál se nemohlo jezdit , i když to byly herečky světový úrovně tyhle ženy. Anny Ondráková ta ještě měla štěstí , protože ta se vdala za Schmelinga , to byl vlastně mistr světa v boxu , takže ta měla možnost s ním odejít. To byla snad jediná , i když po válce jí stejně odsoudili , tak asi měla rakouský občanství podle toho svého manžela takže se dostala snáz ven. Jenže ona pak už zas nebyla tak mladá , jinak já zvlášť detailně o tom mluvit nemůžu , protože jsem kino moc nemilovala.

Když se mám vyjádřit ke stravě za protektorátu , tak já jsem měla výhodu , že jsem byla strašně malej jedlík. Já jsem strašně málo jedla. Ale fakt je , že toho jídla bylo opravdu málo. Máslo jsme měli na lístky , toho bylo málo , to maminka ten chleba spíš jenom umazala než namazala , ale byl zase margarín , ten si si mohla koupit , takže místo másla jsme si to mazali margarínem , ten na lístky nebyl. A samozřejmě kousíček sádla , když se sehnal , to ano. Rodiče se pochopitelně snažili , aby máslo a sádlo dali mě a bráškov. Sama maminka si třeba do bílý kávy , to byla melta s mlíkem , tak do toho si nalámala suchej chleba a pak to jedla se lžící. To byla úplně běžná snídane , nad tím se nikdo nepozastavoval , my jsme tomu říkali , nadrobno do kafe. K svačině to jsem se tím taky moc nevzrušovala , rohlík zásadně ne , spíš kousíček chleba a třeba sýr. Z kraje byl k dostání sýr , trojúhelníčky , to mi maminka dala šedesát halířů , to stál jeden trojúhelníček sýra. Když mi dala ementál tak jsem si mohla koupit ementál Tygr , to byla taková zvláštnost , ale to bylo jenom ze začátku. Čím dál se to omezovalo , takže ta strava to bylo hrozný. A když jsem se seznámila s mým mužem , tak jeho rodiče měly známý na vesnici , oni odtamtud pocházeli , tak občas , třeba po žních nechávali trochu pšenice a tu nám tatínek drtil na mouku , takovou hrubou a nebo nám nechali kousíček měkkýho chleba bílýho , nebo pár vajíček přinesli , nebo když zabíjeli prase tak nám dali kilo sádla. Ale to všechno bylo díky tomu , že rodiče měli na vesnici známý se kterýma se znali už od mládí a ty měli hospodářství. Oni sice museli odevzdávat kontingent za války , ale nejlíp si žili lidi co žili na vesnici. Ty měli totiž hlavně jídlo a když to chtěli prodat , tak ne za peníze. Já si pamatuju , že chtěli třeba cíchy nebo látky

nebo i šperky , čili za normální peníze nikdo nekupoval , čili opravdu nechci křivdit , oni se na těch polích opravdu nadřeli , ale měli jistotu , že nebudou mít nikdy hlad , měli mlíko , měli máslo a mohli to prodávat i když museli odevzdávat kontingent.Čili to si myslím , že byla taková třída trošičku preferovaná.Dneska se o tom už tolik nemluví , ale my jsme to cítili velmi dobře.Tatínek jel do Olšan 60 kilometrů a přivezl litr mlíka v plechové lahvi , čili to byl zázrak.Takže 60 kilometrů tam a 60 kilometrů zpátky a přivezl litr mlíka , dneska si to ani nikdo nedovede představit.A ještě musel jít zadním vchodem aby ho nechytli u dveří strážci , kteří tyhle lidi chytali a ty věci jim brali , a ještě s pokutou a třeba i zavření.To nebyla žádná legrace , tatínek byl železničář tak to tam znal a mohl jít jinudy.Zákusky a dorty to nebylo moje hobby , já jsem dorty moc nejedla , takže vzpomínky mám dost matný.Možná ze začátku když byl ještě ten protektorát tak něco takovýho bylo i když v omezeném množství , protože si pamatuju , že ještě když jsem začala chodit na Obchodní akademii tak byla studentská cukrárna u Švandů v Plzni a tam se scházeli vyloženě študáci.Tak tam ještě nějaký dorty byly ,ale já jsem si dala jenom zmrzlinu , většinou jsme si dávali jenom zmrzlinu a ty zákusky mi ani nějak neutkvěly v paměti.

Nejkrásnější okamžiky byly když jsme zjistili , že je konec války.To jsme zjistili z rádia a hned jsme se s manželem chystali , že půjdeme ven a taky jsme to uskutečnili.Když jsme zjistili , že jsou Američani už v Plzni tak jsme se sebrali a šli jsme na Wilsonův most a tam jsme všechno dění sledovali , protože ještě nebylo osvobozený gestapo tak jsme přes břeh řeky sledovali jak Američani osvobozují gestapo.No to byl tak nádherný pohled , že jsme se cítili že jsme úplně na jiném světě , kde všechno bude krásný , když jsme viděli jak ty esenci s rukama nahore se vzdávají Američanům. Jeden Američan tam klidně šel s kulometem a ani je nenapadlo , že by mohli střílet.Všichni se okamžitě vzdávali , protože všichni chtěli jenom do americkýho zajetí , protože to pro ně bylo vysvobození.Protože měli strach z toho co by s nimi provedli Rusové když by si uvědomili co prováděli těm Rusům oni.Tak to byl krásný okamžik , na ten nemůžu nikdy zapomenout.Američani byli takový čistounký jako když vůbec nebyli ve válce , fakt je že to asi byla nějaká elitní jednotka.To na nás působilo tak suverénně , inteligentně , čistě , to se vůbec nedá povědět.Černoši tam byli , běloši tam byli , všichni byli takový krásně upravený , oni měli na těch bundách šest puků , dva vepředu , dva vzadu a dva na každém rukávu.To na nás tak působilo jak byli takový čistounkí , milí , usměvaví , jistě toho u nás v tý Plzni asi moc nenabojovali , ale to bylo pro nás něco úplně jinýho. Když jsem se potom setkala se sovětskými vojáky , to už bylo na podzim , když manžela přeložili do Perštejna tak tam jsem se zase setkala se sovětskými vojáky.Někteří byli taky docela milí , ale takový prostounkí , ušmudlaný , primitivní , byli to taky mladý lidi , možná že byli hodní , ale pořád to byli takový hrozní primitivové.A v tý primitivnosti mohli zajít až k hrubosti a až třeba k násilí.Ne že bych jim tu hrubost nějak vyčítala , ale to se nám nikomu nelíbilo.Jejich nejčastější slovíčko bylo „davaj“ a davaj cokoliv.Jestli něco máš nebo ne to jim bylo jedno.Kdežto ty Američani přišli jako suveréni , neměli potřebu si nic brát ,

všechno měli a každé stáli na různých místech a tam třeba dávali čokolády a bonbóny dětem a konzervy všelijaký. Mě by to bylo trapný , já bych si pro to v životě nešla , ale působili takovým úplně jiným dojmem než ti Sověti. Zřejmě to byli lidi , který neutrpěli takový strašný ztráty jako utrpěli ty Rusové , takže se taky chovali úplně jinak. Ta armáda byla úplně jinak zásobená a prožila úplně něco jinýho než prožili ty Rusové , ale ten dojem z nich byl úplně jinej. Člověk se jich až tak bál i když už to bylo někdy v září nebo říjnu kdy já jsem měla možnost se s nimi setkat. No a několik mých kolegyň se vdalo za Američany a žijí tam dodnes. Ona to snad byla taková elitní část tý armády , takže si měla pocit , že jsou všichni takový hezký , čistý , usměvavý , ochotný takže to na nás těžce působilo a ne jen na děvčata , ale i na lidi takovým dojmem vstřícnosti , svobody kterou my jsme celejch těch šest let nepocítili. Byli jsme takový ustrašený , pořád jsme se něčeho báli a oni na nás působili tak suverénně , že se už nic nemůže stát , což byl úžasnej pocit.

- Při vzpomínkách na školu jí doslova zářily oči – jde hodně do detailů – vzpomíná na učitele (dodnes si pamatuje na jejich jména)
- O smutku zavedeném Němci neví – pořád se dávalo najevo a ukazovalo, že Němci vítězí
- při mluvení o válce si žmoulá límeček u krku a víc se dotýká krku – vypadá jako by byla nervózní
- při vyprávění o Američanech vypadá dodneška nadšeně jako kdyby to bylo včera – pamatuje si detaily
- v kontrastu s tím popisuje ruskou armádu – při jejím popisu používá hodně grimas
- do záznamu nechtěla uvést že i s ní flirtoval americký voják – v té době už byla vdaná

Rozhovor s informátorkou A –3. část - 9. 12. 2008

„Můžeš mi něco říct o svém tatínkovi?“

K tatínkovi jsem měla velmi dobrý vztah, přestože byl soustružník a to velmi dobrý. Přestože byl z rodiny, kde bylo pět dětí tak jsem měla takový intenzivní pocit, že dělá všechno proto abychom my měli všechno a abychom dosáhli něčeho víc než dosáhl on. Přestože byl soustružník, jeden z nejlepších specialistů v Plzni na soustruhu co se týče přesnosti. Když třeba dostali jeden jediný soustruh do dílen tak tatínkovi ho dali aby na něm pracoval , protože nejen ho udržoval v krásném pořádku a čistotě , ale ty věci , který na něm dělal musely být na setiny milimetrů přesný a to si tatínka strašně vážili , že tohle docílil. Mám pocit že oba moji rodiče , přestože byli oba z velmi chudých rodin. Maminka byla vlastně služka a tatínkovi se dostalo toho , že se mohl vyučit soustružníkem , tak mě i bratrovi , si myslím že nad jejich poměry nám dali úplně všechno co mohli. Já jsem chodila na housle , protože předpokládali že bych mohla být učitelka , tak jsem chodila do hudební školy , strašně dlouho let. Pak jsem chodila do kláštera na němčinu k jeptiškám taky mnoho let takže ... Prostě v té době nám poskytl všechno co mohli , i když na to neměli nějaký

abnormální peníze. Maminka třeba protože nebyla nic vyučená tak chodila prát do jiných domácností nebo chodila posluhovat , uklízet , jednou za týden , aby získali nějaký peníze , aby nám tohle všechno mohli poskytnout. Totéž poskytovali mému bratrovi , který byl o sedm let mladší takže si myslím , že přesto že to byli takový prostý lidi z nejnižšího prostředí tak nám se snažili poskytnout všechno nejlepší co mohli. Toho si strašně vážím. tatínek sám hrál na bráč , to byla taková velká mandolína. To byla taková velká skupina kam chodili hrát , tam pravidelně chodil hrát. Nebo kuželky hrál závodně , to hrál strašně dlouho , to si pamatuju. Nebo doma jsme hráli kuželky , to jsme si postavili přes celou kuchyň kuželky , to byla taková podlouhlá tak jsme hráli kuželky celá rodina s dětskými hračkami. Tak jsem měla takový pocit...maminka byla spíš pracovitá , ale takový iniciátor toho všeho byl tatínek a toho jsem si strašně vážila. Možná že víc teď než když jsem byla malá. Nebo třeba kuličky jsme hráli. Nebo když byly velikonoce , tak maminka samozřejmě obarvila vajíčka , ale v Plzni se moc koledovat nechodilo...ale tatínek abychom měli radost nám sekal do vajíček. On měl strašně přesnou míru. Vajíčko obarvený jsem postavili na prah na špičku a tatínek se padesátníkem nebo korunou...no korunou spíš ne , abychom něco vydělali. Tak házel padesátníkem do těch vajíček. A když se do toho vajíčka zasekl tak to vajíčko bylo jeho , a když se netrefil tak ty peníze byly moje nebo bratrovo. To byla taková hezká hra. Pozdějc si uvědomuju , že jak měl tatínek takový přesný cit tak když chtěl tak se třeba strefil napoprvý ,ale když nám chtěl udělat radost tak se netrefil. I když jsme to později s manželem zkoušeli tak se nám to nikomu nepovedlo...no to sou takový hezký vzpomínky a až s pozdějšími lety si uvědomuju , že nám ty rodiče poskytovali co víc , co třeba ani dneska ty děti nemají. Já sem tatínka strašně obdivovala že i když to byl prostý člověk , kterej měl jenom čtyři měšťanky tak jak s náma zacházel a co všechno se nám rodiče snažili poskytnout. A já si myslím , že iniciátorem toho všeho byl tatínek a maminka to spíš jenom podporovala.

(při mluvení o otci jí úplně jhne hlas a moc oceňuje to co pro ně rodiče udělali – co všechno jim platili za mimoškolní aktivity)

„Jaké životní období považuješ za nejhezčí?“

Pro mě snad nejkrásnější okamžik co já si pamatuju bylo , když skončila válka. Ten první den když jsme šli s manželem plný radosti , že už tohle všechno trápení skončilo , když jsme šli na Wilsonův most a tam jsme to slavili. My jsme netancovali nebo něco, zase takový typ nejsem ,ale ta úžasná radost , že je to trápení pryč , že manžel se vrátil z Německa zdavej a že teďka budeme mít nějaký nový život ve dvou. Pro mě to bylo úžasný , krásnej pocit , kterej jsem měla snad jenom když se mi narodili děti , ale to bylo tak něco úžasnýho , že si to do dneška pamatuju. A když dneska slyším Vyčítala jak zpívá písničku o tom, jak seděl ten Petain na tom kanapi tak se mi úplně třese srdíčko. Stejně tak jako...já nevím jaká to byla oslava v Plzni , tak tam hrál náš slavný jazzovej orchestr a Miroslav Horníček , kterej byl taky Plzeňák povídal: zahraj mi Sentimental Johnny , to byla totiž taková písnička , která tenkrát přišla z Ameriky a tak nějak vystihovala takovou tu sentimentální a lásku a radost

tak to jsem už poslouchala z rádia tak úplně mě tekly slzy , protože jsem ten krásnej pocit cítila znova.To bylo něco tak úžasnýho , když ten Horníček kterýho sem jako herce milovala řekl , zahraj mi sentimental Johnny a já sem doma bulila.(později si vzpoměla , že to byl orchestr Ferdinanda Havlíka a M.Horníček řekl – Ferdo zahraj mi Sentimental Johnny)To je jeden z takovejch krásnejch pocitů , který ukončily ten protektorát a tu válku.A když tu písničku slyším dodnes tak jsem úplně naměko a pořád si to pamatuju.

(už na začátku vyprávění jí skoro vlhnou oči a při mluvení o písni J.Vyčítala si sahá na srdce a naznačuje jak jí bušelo srdce)

„Pamatuješ si jaké knížky se tehdy vydávaly a co si četla?“

No knížky jsem měla od mládí strašně ráda a četla jsem všechno možný.Dycky jsem dostala od rodičů knížky , který tenkrát vycházely jako třeba Srdce a Dcerka kapitána Granta a postupně...za protektorátu už jsem se k těm knížkám tolik nedostala.Jednak jsem měla hodně učení ve škole a když nějakou knížku tak jsem si pučila od kamarádky,abych chodila do knihovny to se bohužel nekonalo.Pak když už jsem byla zaměstnaná tak jsem četla knížku z nakladatelství Evropský literární klub , ELK se tomu tenkrát říkalo.Tam vycházely tak pěkný knížky , jenže měly omezený počet uchazečů a dokud někdo neodešel tak jinýho nevzali.To byla moje velká touha abych se do toho ELKu dostala , pořád jsem si posílala přihlášky a nakonec se mi to podařilo.A to sou moje nejlepší knížky , který tady mam – Rikša , Dům doktora Malta , Dům pod zeleným stromem , prostě...já jich mám celou sadu.To sou takový knížky , který můžu číst desetkrát a pořád se mi líbí.Bylo to inteligentně napsaný.Pak se to po válce změnilo na Československýho spisovatele a to sem pár těch knížek vzala , ale protože to byly takový sovětský a bulharský tak jsem to úplně odřekla.To byla samá vojna..jednak mě strašně vadili ty jejich jména,samá Anna Petrovovičová Nikolajevna , to už se mi pak nelíbilo.Ten ELK byla to taková prestižní edice a těžko se do toho dostávalo , ale nevím kdy začalo fungovat.A nepamatuju si že bych kdy chodila do knihovny.Možná že existovaly , ale spíš jsem si půjčila knížku od kamarádky , ale abych chodila do knihovny jako chodím teď to vůbec.

„Mohla by si časově zařadit atentát na Heydricha?“

1943...Heydrichiádu to vnímám docela špatně , protože to byly samý sankce a tvrdě se to zhoršilo.Všude byly samý sáhodlouhý vyhlášky koho zastřelili , koho popravili ,kdo co udělal , to bylo hrozný.Ale tím jak jsem byla mladá tak mě to tolik nezasáhlo.Člověka se to tolik nedotkne , dokud to není někdo koho zná.(pak odbočuje a vypráví příběh jak se dostala na návštěvu za totálně nasazeným manželem do Německa).Atentát myslím , že se stal v roce 44 , to my jsme prožívali spíš tak vzdáleně protože se to stalo v Praze , tak jsme to brali jako další hrůzu která dopadla na nás.Ale na naši rodinu díky bohu ne , ale báli jsme se ještě mnohem víc než dřív.Ale měsíc a den si nepamatuju , ale myslím , že to bylo v roce 1944.

„Uvědomuješ si jak reagovali na Mnichovskou dohodu lidi v okolí?“

Reakce na Mnichov byla úděsná.Já si pamatuju , můj tatínek byl nevoják , ale jeho mladší bratr dostal někdy v noci povolávací rozkaz že musí nastoupit jako

voják pochopitelně...to si pamatuju takovej strašidelnej okamžik..on(otcův bratr) bouchal na okno , protože strašně pospíchal , my bydleli v přízemí.On ťukal na parapet a volal – je válka , je válka.No my jsme byli úplně ztvrdlý a nic jsme netušili až když se šel přihlásit na ten povolávací lístek tak to byl pro nás hroznej okamžik.No a to že nás Francie a Anglie zradili bylo hrozný.Snad ještě víc než Anglie jsme vnímali , že nás zradila Francie , protože Francie tenkrát byla víc v kurzu než Anglie takže jsme to vnímali víc jako zradu , že rozhodli o nás bez nás.To jsem cítila i já jako dítě patnáctiletý.A ani jsme nečekali že by nám pomohli za tý války.Hitler navíc začal pomalu , nejdřív protektorátem , potom v Polsku tam už to byla hrůza , ty to odnesli protože se bránili a pak Francie a Nizozemsko.Na tu zradu teda doplatila i Francie a Anglie . Anglie sice míň , Francie víc.

(při povídání o Mnichovu , protože neví jak reagovalo okolí se tváří omluvně a snaží se pořád mluvit o sobě a svojí rodině , aby něco řekla)

„Pamatuješ si jak ses cítila když jsi viděla chodit po Plzni Židy s hvězdou na oblečení?Jaké pocity to v tobě vyvolávalo?“

Já jsem ve společnosti Židů nežila a ani jsem se s nima nějak blíž nestýkala a že nosili žlutý hvězdy , že to bylo nařízený a že je Němci považovali za horší rasu to nám bylo všem známý.A když jsem potkala někoho kdo měl tu žlutou hvězdu tak jsem se na něj úplně bála podívat protože mě bylo tak trapně a nemohla jsem mu nijak pomoci.Já jako patnácti,šestnáctiletá žába jsem nemohla pomoci.Mě bylo tak trapně těch lidí co to nosili,bylo mi jich trapně lito , ale že bych jim mohla nějak pomoci to nepřipadalo vůbec v úvahu a ani mě to nenapadlo , protože jsem žila takovým uzavřeným životem.Sice jsem věděla že je to špatný...no a postupně se začali ztrácet až se ztráceli úplně.Až jsem nepotkávala po Plzni někoho kdo by chodil se žlutou hvězdou,protože ty všechny zlikvidovali.Možná mě napadlo kam mizí...to mě možná napadlo , ale člověku je jenom smutno a úzko a dělat nemohl nic.Jen mě bylo trapně,trapně a takový bezútěšný stav z celý tý války.

(mimo záznam uvádí , že se dodnes cítí trapně a hloupě , že v té době žila a přítom o situaci Židů nic moc nevěděla a nezajímala se o ni)

„Uvědomuješ si , že by se ve škole nějak projevovala propaganda?A museli jste se povinně učit v němčině?“

Do školy já jsem chodila docela ráda a ta škola mě docela bavila.My jsme měli na tý obchodní akademii tak přísný profesory.Řekli takhle to bude a tak to taky bylo.První co bylo špatný , že jsme vůbec neměli knížky.To bylo všechno zakázaný – dějepis , zeměpis .My jsme neměli vůbec knížky.Nám jenom profesor přednášel a my jsme si museli dělat poznámky a z těch poznámek jsme se to museli naučit a z toho nás pak samozřejmě zkoušeli.Čili všechny předmětu , od matematiky , kupeckých počtů , zeměpis , dějepis byl zrušený , němčina , francouzština ,právo , národní hospodářství , to byly předměty který....profesor třeba tři čtvrtě hodiny přednášel a pak to nechal jednoho žáka přečíst co si z těch poznámek napsal a tím skončila hodina.Takhle my jsme se to vlastně učili.Že by nějak preferovali němčinu to nemůžu říct.Všichni ty profesori byli proti tomu protektorátu a režimu docela zaujatý.To sem takovej pocit měla , že

v tomhle byli takovej kolektiv. I když sme chodili šest dní do školy a z toho jsme měli sedm hodin němčinu. Čili my jsme němčinu ovládali úplně perfektně , já když jsem vyšla obchodní akademii tak si mysleli že jsem Němka když jsem promluvila. To jsme opravdu uměli tu němčinu , ale tak jsme ovládali i francouzštinu a i jiný předměty. Ale že by někdo propagoval němčinu nebo ty Němce to jsem nezažila. Ani ten profesor co nás tu němčinu učil , učil i zároveň češtinu , profesor Felix , na toho dodnes vzpomínám. Aby do toho prosazoval nějaký ten nacismus chraň bůh nebo preferování němčiny jsem za celou tu dobu od žádnýho toho profesora nezažila. Si myslím , že v tomhle tak byli za jedno a nepoznala jsem nikoho kdo by se k tomu aspoň trošičku přikláněl , za celý ty čtyři roky jsem nic takovýho nepocítila.

„Jak jsi vnímala po válce povinnost oslavovat , že vás údajně osvobodila ruská armáda?“

Já jsem vůbec nenáviděla takový oslavy jako 1. máj nebo Mezinárodní den žen a já jsem to úplně nesnášela. No a 1. máje se oslavovali sovětský vojáci na tanku a já nevím co všechno. Ale já jsem v Plzni věděla , že nás osvobodili Američani. Věděla jsem že mají dohodu se Sovětským svazem a že kdyby mohli jít osvobodit Prahu tak by šli , ale protože byli dohodnutý tak mohli jenom po Rokycany. Takže my jsme byli už v pohodě a tam v Praze se mydlili v Pražským povstání a čekalo se až přijedou Rusové. Měli prostě určený svý pásma a ty dodržovali. Babička bydlela za Rpkycanama a ty osvobodili až Rusové a to se vůbec nedá srovnat to osvobození od těch Rusů a Američanů. Ty brali všechno co chtěli a vůbec žádný slušný jednání. Jednak jsme to na sto procent věděli , že nás neosvobodili Rusové a tak jsme se těm oslavám zkoušeli vyhnout a pokud to nešlo tak jsme se museli zúčastnit. Západní Čechy , všichni věděli , že nás osvobodili Američani a že kdyby ne tak by jsme se tam mlátili ještě možná dva měsíce nebo jak dlouho , než by se tam dostali Sověti. Já jim neupírám žádný zásluhy , ale že by nás neosvobodili Američani to považuju za strašně nesmysl.

(při povídání vypadá dodatečně rozčilená)

Rozhovor s informátorkou A – 4. část – 17. 12. 2008

„Pamatuješ kde a jaké byly židovské obchody v Plzni? Popřípadě jestli si vybavíš nějaké židovské občany?“

No pamatuju si že pár židovskejch obchodů bylo hlavně na náměstí , tam měli lahůdkářský obchody a pak si taky pamatuju že měli takový obchody ve dvorech , kde se jim prodávalo peří třeba. Peří a takový kůže nebo odpadky... teda odpadky to není to správný slovo , ale prostě takovýhle věci. Oni s tím pak obchodovali dál. To se šlo takhle do dvora a tam oni od tebe vykoupili peří. Já si to pamatuju , protože babička , která prodávala husy , tak to peří prodávala právě těm Židům. Nebo jsme jim prodávali husí játra. Vykrmili jsme husu , a protože jsme ji vykrmili doma , tak ona byla tlustá a měla hrozně veliký játra. / při této části vyprávění gestikuluje rukama a ukazuje jak velká ta játra byla / To byla taková úžasná lahůdka , že když maminka tu husu vykrmila

, zabila , tak byl plnej talíř jenom husích jater a to ty Židi strašně dobře platili.Za to co dostala za ty játra si mohla koupit novou husu , kterou potom zase vykrmila dál.

„A pamatuješ si kolik třeba platili?“

To vůbec , to v žádnym případě.Já jenom vím , že když maminka ty játra prodala , že za to skoro mohla koupit novou...tenkrát se říkalo běhavou husu , kterou jsme zase krmili.A tím prodáním těch jater , bylo na další husu...maso totiž žádný nebylo.Ale to všechno bylo jenom z kraje , potom když je odsunuli , samozřejmě , tak byl konec.To už se ty kontakty úplně ztratily , protože i ten obchod...i ty obchody byly zakázaný.Takže to bylo jenom tak v těch začátcích.Pamatuju si že mívali často lahůdkářství , ale já jsme právě byla příliš mladá , abych to nějak sledovala.Ale vím , že ty lahůdkářství v Plzni byly hlavně těch Židů.A stejně tak si pamatuju , že ty Židi vykupovali kůže...to vždycky hadry , kosti , kůže.To bylo takový...oni třeba chodili i po domech a po ulicích a volali:Hardy,kosti,kůže.A oni všechno tohle vykupovali a zpracovávali , čili by si řekla že to byla vcelku taková chudá rasa...chudá třída , z tohodletoho pohledu , ale oni z toho měli skvelý obchod , protože věděli kde,jak a co ztržit , jenže do toho já jsme tenkrát nebyla zasvěcená.

„Co mi můžeš říct o dědovi(můj dědeček – její manžel – Karel Uldrich)?“

S mym mužem jsme se vlastně znali už od dětství , protože já jsem se přestěhovala do stejného baráku jako bydlel manžel , protože to byly vlastně byty železničních zaměstnanců.Můj tatínek a manželův tatínek byli oba železničáři , čili celý ten blok byl obsazen lidmi , kteří dělali na dráze.Manželův tatínek byl původním povoláním zedník a za 1.světový války byl italskej legionář , takže se vrátil po válce plnej nadšení , jako všichni ty lidi , no a pak.Maminka(míněno její pozdější tchýně) byla normálně v domácnosti , to byla taková typická domácí žena.Karel chodil do gymnázia , byl o tři a půl roku starší než já.No znali jsme se jako děti , hráli jsme si na dvoře , přes klepadlo jsme hráli volejbal , prostě takovýhle dětský hry.Prostě ten blok kde jsme bydleli , tam byl takový velký dvůr , kde jsme si hráli a třeba jsme tam v zimě sáňkovali z takovýho malýho vršíčku.Takže pak když jsem já začal chodit na Obchodní Akademii , tak protože z toho bloku nás chodilo stejným směrem pět lidí , tři kluci a dvě děvčata.Tak denodenně jsme měli sraz ve čtvrt a pět minut a šli jsme stejným směrem do školy , tak jsme s kamarádkou pak odbočili směrem k Obchodní Akademii a kluci pokračovali dál , jeden do Stavební průmyslovky a můj muž s kolegou do gymnázia.Pak se to nakonec vyhrotilo ne než v přátelství , ale v lásce/při vyprávění o lásce se jakoby trochu stydí/.My jsme nikam nemohli chodit , můj muž ještě chodil do tanečních , já už ne.Všechno bylo postupně zakazováno , zezačátku ještě nějaký taneční zábavy byly , tam jsme se tak trošku víc sblížili až jsme spolu prostě začli chodit.Po roce 39 můj muž maturoval a chtěl jít na práva , tam se mohl přihlásit , to bylo samozřejmý , ale musel si zajistit bydlení.A protože na kolejích už nebylo místo tak si scháněl ubytování někde jinde , a to bylo veliký štěstí , protože mezitím zavřeli vysoký školy a zavírali studenty a on byl zrovna v tý době v Plzni , takže se tomu vyhnul.No a pak musel tedy nastoupit do zaměstnání.A pracovní úřad

v Plzni tě dal buď do Škodovky nebo na dráhu tak můj muž šel na dráhu a já pak taky. Nejdřív dělal jako dělník , přesazoval prašce a to byla hrozná práce , to měl obrovský mozoly , ještě že byl sportovec takže to vydržel. Pak dostal nabídku dělat výpravčího a tak si musel udělat kurz , předtím si ještě musel udělat telegrafický kurz...to jsme třeba seděli v kině a Karel mi na ruku vyťukával morseovu abecedu , protože jí musel umět dokonale./dodatečně si vzpoměla že si manžel dělal ještě abiturientský kurz při Obchodní Akademii , který byl jen pro absolventy gymnázií.Tento kurz si dělal proto , aby oddálil vstup do zaměstnání/.No a pak začal dělat výpravčího v menších vesnicích nedaleko Plzně.A pak celá ta jejich skupina dostala povolání , že musí do říše./když o tom mluví , svírá se jí hrdlo/A nejdřív jeli do Norimberku , bydleli v lágrech , to bylo strašný.A oni měli moc pěkný uniformy , a Němcům se strašně líbily , oni si mysleli , že to jsou nějaký letci nebo co , ale kdyby věděli , že jsou to totálně nasazený Češi tak by se k nim chovali úplně jinak.No a v tom Norimberku se Karel střídá se starejma německejma výpravčima...je to takový zvláštní , že jim ty Němci dali tolik důvěry , ale oni stejně neměli jinou možnost.Navíc kdyby udělali nějaký karambol , tak by je Němci zastřelili.No a potom Karel pracoval v takovym menším městě u Mnichova , myslím , že to byl Dorfen a bydlel u jedněch starejch Němců.Měl u nich ubytování a stravu , takže jim i dával i svoje lístky , jenom nějaký si nechával , aby si mohl koupit večeri.A já myslím , že oni ho měli jako syna , no spíš možná vnuka.Oni totiž měli syna , ten jim umřel na frontě a vnuka taky měli ve válce , takže myslím , že měli Karla vážně rádi.No a jeden z těch kolegů z toho kurzu byl nedaleko od Karla , takže když jsem potom jela za Karlem na tu dovolenou , což byla pěkná blbost , tak tam jsem jela s Karlem a nazpátek potom s tím jeho kolegou , kterej jel zase do Čech na dovolenou.Protože jsme se nemohli vidat , tak jsme zkoušeli jestli bych za ním nemohla jet na dovolenou do Německa , do Dorfenu u Mnichova.Oficiální cestou to samozřejmě vůbec nešlo , že by mi dali pas , to vůbec nepřipadalo v úvahu.Tak jsme se dohodli , já jsem dělala na nádraží , s vedoucím nádraží , kterej dělal v informační kanceláři a měl k dispozici razítka ČS drah.Tak mi napsal potvrzení , já jsem tenkrát dělala pokladní , že jsem byla určená zastoupit někde v pohraničí...to byl samozřejmě nesmysl , protože to se vůbec nepovolovalo.No a při svý hlouposti mladický , mi napsal potvrzení , že tam jjezu zastupovat nějakou pokladní , která je dlouhodobě nemocná.Tak mi napsal to potvrzení a já jsem s tím potvrzením , na který on dal to razítka a čmáry čmáry nepodepsal přednostu , ale jenom sebe , tak já jsem s tím šla na Německý zařízení nebo úřad/ není si úplně jistá názvem nebo tím , co to vůbec bylo za instituci/ , kterej povoloval výjezd do Německa.Já si to dodnes pamatuju , taková velká místnost a tam jeden stůl a u něj seděl chlapík , Němec v uniformě.Protože já jsem uměla velmi dobře němčinu , tak jsem mu to musela říkat všechno německy , že bych potřebovala jet , zastupovat do toho Německa a on se na mě tak podíval.Já jsem si ještě vyčesala drdol , abych působila jako Němka , to byla taky taková blbost.A on mi řekl , že to projednej , abych se přišla zeptat.Tak jsme se hrůzou třepali , jak to dopadne a já jsem tam za čtrnáct dní přišla.Opět Němec tam seděl za stolem , dal mi lístek

s potvrzením a dodnes si pamatuju větu , kterou tenkrát řekl :Na und jetzt können Sie fahren wohin Sie wollen , čili z toho vyplývá , že on dobře věděl , že to není regulérní.Čili mohla jsem nejen sebe dostat do takovýho maléru , což jsem vůbec nepředpokládala.Takže celá ujasaná jsem jela za manželem na čtrnáct dní na dovolenou do Mnichova , nesmysl , protože to už padaly bomby...nojo , jenže mládí dělá chyby.

No a s Karlem jsme se vlastně vzali kvůli tomu , aby mohl jezdit častějč domů.V Německu byl totiž pořád vedenej jako svobodnej , takže neměl tolik volna.No a to byl asi ten hlavní důvod proč jsme se brali.Navíc dostal odlučný , takže tyhle peníze se docela hodily.No takže v pátek Karel přijel z Německa , v sobotu jsme se brali a v neděli jel zase zpátky.Jinak bysme to asi neudělali , protože já bydlela u rodičů a Karel taky , takže kdyby Karel tenkrát zůstal v Plzni , tak jsme se asi...teda ne asi , ale určitě bysme se nebrali.

No a když už začali Američani postupovat , tak sami Němci , se kterejma Karel na tý dráze pracoval , mu řekli , ať už se vrátí domů , takže se s tím kamarádem sebrali , takový ty nejnutenější obyčejný věci jako kartáček na zuby , poslali v kufrech vlakem zpátky a ty cenější věci si vzali sebou , jenže pak je museli cestou někde nechat a už je víckrát neviděli.Ale je zvláštní , že ty obyčejný věci jim normálně dráhou přišli , to ukazuje takovou tu preciznost těch Němců.

„Můžeš mi říct , kdy jste se dozvěděli o té demarkační čáře?“

Jo to já nevím přesně , jestli to bylo z rádia nebo až někdy potom , ale prostě se to vědělo.Moje babička bydlela za Rokycanama a tam na osvobození čekali.Každopádně tu čáru vnímám jako nesmysl , protože kdyby mohli jít Američani dál , tak by vůbec nemuselo bejt Pražský povstání , Američani by to sfoukli za tři čtyři dny a takhle se v Praze bojovalo a o 80 kilometrů dál už jsme byli osvobozený.A navíc Němci by se rádi Američanům vzdali.A mě to hrozně vadilo , že se říkalo , že nás osvobodili jenom Rusové , protože to nebyla pravda , já jsem to zažila a i jsem to říkala dcerám , teda hlavně tý starší a její učitelka mi říkala:Věro , neříkej jí to , ona to pak vypráví ve škole.No ale pak se to nesmělo říkat ještě dalších čtyřicet let.

Informátor B – 22. 1. 2009

1) „Mohli byste mi říct, jaké jste měl dětství? Jaké to pro vás bylo období?“
„Nojo, to bylo skvělý, ale jaký jiný to dětství může bejt. To je přece nejhezčí období v životě každýho, jenže to si člověk uvědomuje, až když je starej. Jediný co sem tehdy musel, bylo chodit do školy, napsat úkoly a pak už sem mohl s klukama kopat do mičudy. Co víc bych vám k tomu měl říct, dětství má přece každej pěkný, teda až na nějaký výjimky. A já sem nevyčníval, měl sem se moc dobře, rodiče mě v rámci možností rozmazlovali, no prostě nic zvláštního.“

2) „Vzpomenete si, jak jste Vy a vaše rodina přijali Mnichovskou dohodu? Jak jste to

tenkrát vnímal? A mohli byste mi říct, kdy Mnichovskou dohodu podepsali?“
"Mnichovskou dohodu podepsali v roce 1938. Sem tam se objevily zprávy, že v pohraničí se dostávají do sporů Češi a Němci, který předtím vede sebe žili docela bez problémů celý léta. Ale copak tohle jsou zprávy, který zajímají 15-ti a 16-ti letýho kluka? Ve škole občas probleskla obava, že se schyluje snad k válce. No a pak přišel Mnichov. Pomalu jsme poznávali co se děje i když jsem to asi všechno nechápal. Někteří naši německý spolužáci se najednou začali chovat trochu jinak, jakoby jim narostl hřebínek, oni zřejmě věděli víc než mi. Sice sme neměli Němce přímo ve třídě, ale třeba před školou nebo po tom ste si mohla všimnout, jak se tváří důležitě... Ale reakce rodičů si ani nijak zvlášť nevybavuju, z té doby si právě spíš pamatuju ty německý spolužáky."

3) „Stejně tak by mě to zajímalo s protektorátem...jak jste to tehdy vnímali, když došlo

k ustavení protektorátu? A víte, kdy došlo k jeho ustavení?“
" Jo tak to už bylo horší, pamatuju si, že sem přišel domů a můj táta se strašně rozčiloval. Nejdřív jsem to moc nechápal a naši mi to ani nechtěli moc vysvětlovat, spíš to jenom tak natukli. Ale já je slyšel večer, když už sem měl spát, jak táta říká, že teď už je to všechno ztracený a hrozně se rozčiloval, že nás prodali a že se to dalo čekat , že se za nás nikdo nepostaví a všichni si hlídaj jenom vlastní zadky. Byl rozčílenej, ale i docela vystrašenej, protože když se pak s maminkou bavili, jak to teď bude tak docela stišili hlas, asi chtěli mít jistotu, že je neuslyším. Ale myslim, že se vážně báli i když se to snažili nedat najevo. Časově ho zařadit? Pokud si to dobře pamatuju tak to tady vypuklo v půlce března 39, takže nějakýho 15...?"

4) „Jak byste celkově představil, nebo zhodnotil dobu protektorátu, třeba někomu,

Kdo o té době nic neví.“
" Už sem to říkal, mě bylo tenkrát 15, 16 takže sem asi necejtíl to nebezpečí jaký najednou všude bylo. Vim že se nám najednou dařilo hůř, ne že bysme si

předtím žili jako králové nebo tak něco, ale najednou spousta věcí nebyla, lidi začali bejt takový zvláštní, ustrašený a pamatuju si že najednou už sme nedělali takový ty běžný věci, našim se nelíbilo, když sem se zdržel po škole někde s kamarádama, byli dost nervózní. Tak bych ten protektorát asi popsal, strach, všude kolem. Když sem já chtěl někam jít s klukama, třeba si jenom zakopat fotbal, tak sme moc nechodili, protože jejich rodiče se taky báli a většina z nás musela hned po škole domů. Pokud sme se chtěli sejít, tak to rodiče museli vědět dopředu, kde jsme a s kým. Většinou takhle rodiče hlídaj holky, že jo [usmívá se] Navíc k tátovy už nechodilo tolik lidí, to bylo zřejmě tím, že lidi neměli peníze a platit za opravy bot se jim nechtělo, nemohli si to dovolit a radši si to opravili jen tak sami doma. Jednou jsem slyšel rodiče jak se bavili o tom, že by si maminka našla práci, protože jsme na tom zřejmě byli dost špatně. Ale nakonec z toho sešlo a maminka byla dál normálně v domácnosti a starala se o nás."

5) „Jaká podle vás tehdy byla politická situace? Jak byste ji hodnotil?“

" To je jednoduchý, žádná politická situace nebyla, prostě tady byli nacisti a tím to haslo. Víím, že už si vůbec nepamatuju, že by tatínek chodil volit a že by četl noviny tak jako to dělal dřív. Asi nebylo pořádně co číst. I když táta nebyl žádný myslitel, zřejmě moc dobře věděl jak to tady funguje, vlastně fungovalo. A zřejmě se to přeneslo i na mě a na maminku, protože sme se najednou začali starat víc jenom sami o sebe. Samozřejmě že když někdo potřeboval opravit boty tak to táta udělal a trochu si u toho povídali, ale to byly spíš jenom takový nicneříkající řeči, aby řeč nestála. Asi to bylo tím strachem, že si každý dával pozor před kým co řekne, protože kdyby si někdo nedával pozor na pusu, mohlo ho to vyjít pěkně draho...jako chápete co tím myslím....že si na něj mohlo došlápnout gestapo a bůhví jak by to s tím dotčným dopadlo...no radši nedomejšlet."

6) „A co takové ty každodenní problémy, jako třeba lístkový systém...jak to vaše rodina

řešila, třeba ten nedostatek? Šlo si nějak přilepšit?“

" Joo, lístkovej systém, to byla další perlička té doby. Já se teda o to moc nezajímal, přece jenom sem byl kluk a v té době to nebylo jako dneska, že by se kluci zajímali o nějaký věci z domácnosti. Ale samořejmě sem ten rozdíl ve stravě poznal, spousta věcí úplně zmizela, nebo nebylo k sehnání, já byl docela na sladký a sehnat sladký bylo najednou taky nemožný. Nebo třeba maso....toho bylo tak málo, teda aspoň mě to tak připadalo, ale to bylo asi taky tím, že sem chlap, ženský přece jenom jí míň, ale zřejmě to nebylo jenom tím, prostě toho jídla, který sme dostávali na lístky bylo málo, skoro si neuvědomuju, že bych měl ve svym okolí někoho tlustýho. Dneska je tolik tlustejch lidí....Ale zase musím říct, že naše rodina na tom eště nebyla tak strašně, protože, jak sme předtím bydleli v Horšovském Týně, tak rodiče tam eště měli nějaký známý, který na tom byli docela dobře a občas sme od nich něco dostali, třeba mlíko nebo kus masa. Přivezli to když k nám občas přijeli na

návštěvu za rodičema, ale nepředstavujte si, že u nás byli třeba každý víkend, spíš jen tak jednou za čtvrt roku nebo i dýl, takže těch věcí na přilepšenou zas tak moc taky nebylo. Ale některý lidi neměli nikoho kdo by jim takhle vypomohl na tom byli samozřejmě hůř než my."

7) „A co nějaká zábava? Chodil jste se někam bavit? Třeba do kina, do divadla, nebo

do tanečních, nebo na nějaké taneční zábavy? Nebo třeba jestli jste chodil někam do

kavárny?“

" Zábava, pro mě jako pro kluka byla zábava hrát s klukama fotbal a v tomhle věku taky koukat po holkách...[směje se, ale zároveň se i červená] Taneční mě nikdy moc nelákaly, takže sem ani neřešil jestli sou nebo nejsou, ale vim, že holky ve třídě občas fňukaly, že se nic neděje, že si nemůžou zatancovat. Párkrát jsme se naše parta, teda jako pár kamarádu a kamarádek co sme spolu chodili do školy měli takovej malej, jak se tomu dneska říká, večírek u jednoho z těch spolužáků doma. Oni totiž měli domek, takže sme byli u nich v přízemí, nebo spíš ve sklepě a tam potichu kluci co uměli na něco hrát hráli a holky k tomu spolu tancovaly. To bylo docela příjemný, to sme měli takovej svět sami pro sebe, jakoby se kolem nás nic nedělo, žádná válka, žádný hnusný věci. Jediný co nás tak vracelo do reality bylo to, že jeho rodiče nás chodili každou chvíli kontrolovat, jestli neděláme moc hluk, protože oni na rozdíl od nás věděli co se nám může stát, když nás při tom chytanou. Proto nám furt říkali ať sme víc potichu. No a jiná zábava....občas sme chodili do kina na takovýty bezduché komedie, třeba Hotel Modrá hvězda nebo co si tak eště pamatuju třeba Katakomby nebo Kristián. Prostě nedávali nic politickýho, nebo něco co by mohlo vzbudit pozornost. Ale to víte, s tím jak postupovala fronta a spojencům se dařilo, tak nás Němci nutili povinně držet smutek a to už bylo vážně o hubu, že to tak říkam..."

8) „A vzpomněl byste si, jestli byly v Plzni nějaké oslavy, nebo manifestace loajality?“

" Myslím že docela jo, protože Plzeň pro ně byla dost důležitá, tak se tady dělo něco každou chvíli...teda aspoň mě to teď tak připadá...[tváří se dost nejistě] Nejvíc si pamatuju, že po tom co zastřelili Heydricha se konala nějaká obří demonstrace, nebo ne demonstrace, ale prostě taková nahraná fraška, na kterou nás nahnali hrozný množství. Já tam byl tehdy s rodičema a pamatuju si, že celou dobu mě maminka hrozně pevně svírala ruku a vůbec se nepohnula, jako kdyby měla strach, že když se pohne tak se jí něco stane. Bylo to docela děsivý, proto si to tak pamatuju.[je na něm opravdu vidět úzkost, nervózně si pohrává s ubrusem] Vlastně ani nevím kdo a co tam říkal, ale to jak byla maminka ztuhlá vidim dost živě jako dneska. Možná si to pamatuju i proto, že pak Skopčáci vypálili Lidice a Ležáky, takovejhle hnus se jen tak nezapomíná....Pak si taky uvědomuju, že byly jednou po celý Plzni nějaký jakoby informační tabule, ale po pravdě už nevím proč, k jaký příležitosti."

9) „Co vy a sport? Dělal jste tehdy nějaký sport? Jestli ano, tak kde? A co třeba výlety?

Chodil jste někdy někam na výlety? Jestli ano, dávalo Vám to něco?“

" Já hrával fotbal, ale spíš jenom s kamarádama. Buď se spolužákama ze školy, to sme si kopali vřadu na zahradě u toho stejného spolužáka u kterýho jsme se sešli na ty večírky a nebo s kamarádama z Chrástu. Tam bylo dost volného místa, ale hráli sme jenom za světla to je jasný, a ke konci války už mi to naši zakazovali úplně, protože měli strach. Každou chvíli nálet, tak to bylo dost nebezpečný bejt venku. A jinej sport sem neprovozoval. A výlety, no časem už to moc nešlo, jak všechno bylo hlídaný, tak už by si to člověk ani moc neužil, furt by si hlídal záda. Ale ze začátku, dyž to eště poměrně šlo tak sme párkrát s rodičema jeli za těma našima známejma do Horšovského Týna, ale to zas není tak daleko, tak nevim jestli to počítáte jako výlet..."

10) „Jak fungovala škola? Zaznamenal jste nějakou změnu ve fungování školy během

této doby, třeba jestli zmizeli židovští studenti od vás ze školy?“

" Tak to vůbec ne, škola se nijak nezměnila, teda rozhodně ne drasticky.... ale je fakt, že sme ve škole mluvili už jenom německy, ale to bych řekl, že pro nás nebyla zas taková změna, protože němčinu sme všichni ovládali. Navíc žádná propaganda, jakože Němci sou nejlepší a tyhle řeči...na to sme už byli asi starý aby nám vymejvali mozky, to možná spíš dělali dětem v obecný škole, protože byly takový tvárnější, my už přece jenom měli trochu rozumu.... i když to sou všechno jenom moje domněnky, to jako nemam odnikud potvrzený.[ujišťuje se, že opravdu vím, že se jedná jen o jeho subjektivní názor] A stejně jako sem nevnímal žádnou propagandu, tak stejně tak sem nevnímal, že by někdo z učitelů se naznačoval něco proti Říši, na to asi nikdo z nich neměl odvalu, nemohli přece tušit jak bysme na to reagovali, že jo.... protože kdyby tam byl nějakej horlivec co by ho nahlásil...ufffff[gesty naznačuje, že by takový člověk byl popraven]

11) „Teď se vás zeptám na trochu osobní téma...co vy a láska? Jak jste jí tehdy prožíval, zajímal jste se už o děvčata?“

" Ježiši...co Vám k tomuhle mam říct, no jako holky sem samozřejmě v tý době už vnímal, s klukama sme si občas povídali jak která vypadá, ale s žádnou sem nechodil, teda ne v těch patnácti, ale pak dyž už mi bylo nějakejch sedmnáct, osmnáct sem chodil s jednou slečnou, která taky bydlela v Chrástu a shodou okolností jezdila se mnou do Plzně do školy. Vlastně to bylo takové spíš kamarádství, protože sme se viděli vlastně každěj den a pak to nějak přerostlo v chození, ale spíš jenom takový platonický. Ono taky nebylo moc co dělat, že jo, takže tak maximálně to kino nebo se jít projít tam u nás v okolí a držet se za ruku."

12) „Vím, že spousta lidí byla totálně nasazená, byl jste také nasazen? A

myslíte si,

že když někdo nebyl, že se tomu dalo nějakým způsobem vyhnout?“

" Já nasazenej nebyl, byl sem ročník 23 a ten nasazenej nebyl, zaplaťpánbůh, protože si neumím představit jak by to nesla moje máma. Strašně se o mě bála a nevím, jak by nesla, kdyby mě někam nasadili. Ale jak říkám, měl sem štěstí... ale vím, že některý lidi nasazený byli, myslím, že hned ročník 24 nasazenej byl. A dokonce i některý lidi z mýho ročníku....to je vlastně dost divný, co.... Ale nevím o nikom kdo by se tomu nějak vyhnul, nejsem si jistej, že tomuhle se vůbec vyhnout dalo, na to Němci byli podle mě dost opatrný a protože my sme pro ně představovali levnou pracovní sílu tak si dost hlídali, aby ty co je nasadili tý povinnosti taky dostáli. No a jestli se někomu povedlo se tomu vyhnout tak o tom nevím....možná to šlo nějak obejít, ale to asi muselo bejt dost dobře utajený a taky to bylo pěkně o hubu...víte co by s váma udělali, kdyby se na to přišlo? Radši nedomejšlet...[ošívá se, na rukou má husí kůži]"

13) „Vzpoměl byste si na nějaká protizidovská opatření, která byla zavedená?“

" Hmm...tim jak sme žili v Chrástu tak tam jich moc nebylo, ale jo, občas sem je potkával v Plzni, ale mě tenkrát připadali takový jiný, jako že k nám moc nepatřili. Co vím, tak to většinou byli bohatší lidi a s těma já sem do styku nepřicházel. Samozřejmě vím, že po Norimberskejch zákonech museli začít nosit tu žlutou hvězdu, a to jako nejen z knížek, ale i sem je semtam potkal. No ale víc o tom asi nevím, pak jakoby se po nich slehla zem, jenže znáte to, dokud se to netýká Vás tak to moc neřešíte a myslím, že by mě tenkrát vůbec nenapadlo co se s těma chudákama děje...."[tváří se skoro omluvně, jako by se styděl co se s Židy dělo]

14) „A co německá armáda, máte nějaké vzpomínky na německé vojáky v Plzni? Jak

na Vás působila jejich přítomnost ve městě?“

" Jojo vím že sem vídal německý vojáky cestou do školy, ale zas ne tak často jako spolužáci co bydleli přímo v Plzni. Je to asi divný, ale mě se ty jejich uniformy docela líbily, teda jako ne přímo ty uniformy, ale prostě působili na mě tak hrozně důstojně, i když je to asi divný, že se mi líbili vojáci, který nám okupovali zemi [červená se a divoce gestikuluje] Já sem samozřejmě věděl, že kdybysme jim dali sebemenší důvod tak by se s náma vůbec nemazlili, ale prostě vypadali tak nějak mužně....a možná proto sem po nich tak koukal, taky už sem si chtěl připadat jako chlap. To víte že je mi jasný, že to bylo pěkná blbost vzhlízet k někomu jenom proto, jak vypadá a eště k takovejch chlapům, ale co nadělám...bylo to čerstvě v době kdy sem nastoupil na obchodku, takže těch 15...to sem byl eště jelito, jak je vidět...Že bych je přímo viděl jak někomu ubližujou to ne, ale to že se dívali tak tvrdě, jako bysme byli pól to jo...právě dyž sem na ně občas takhle pokukoval tak sem měl pocit, že si mě přeměřujou pohledem, hmm takhle s odstupem času to zní asi vážně divně...[opět vypadá, jako by se za sebe styděl]

15) „Když se zeptám na konec války, vzpomenete si, jestli třeba byla nějaká šuškanda o

možném konci války? A co samotné osvobození, jak jste vnímal osvobození Plzně?“

" Šuškanda, já myslím že byla, protože sem občas večer slyšel tatínka a maminku jak si něco šeptají, ale přesně sem to nevěděl. Navíc žádný konkrétní informace sme neměli, protože už několik let předtím nám zakázali poslouchat radio, abysme se náhodou nedozvěděli něco, co bylo tehdy v rozporu s tím co Němci chtěli, abysme věděli, teda spíš nevěděli. Ale to víte, že nějaký informace se sem dostali, jen nevím odkud. No a pak když se do Plzně konečně dostali Američani, to bylo jako injekce. Lidi se najednou začali zase usmívat, ale zároveň v nich vybuchnul všechn ten vztek na Němce. Najednou sme to byli my kdo byl zase na koni a Němci to věděli, teda ty normální. To víte že vojáci pořád měli takovej ten nadřazený výraz, i když už věděli že je po všem. Oni asi vážně věřili tomu jejich zvrácenému pojetí, že sou něco víc než my. Ale myslím, že nám už to bylo jedno, prostě smě věděli, že se jich zbavíme a to bylo v tu chvíli největší štěstí."

16) „Mohli byste mi říct, kdy časově skončil protektorát?“

"Hmm... to ste mě docela zaskočila, to že sme si najednou začali připadat míň sešněrovaný to si pamatuju dost dobře, ale přesný datum....[usilovně přemýšlí a soustředí se] Myslím, že Plzeň byla osvobozená 4. nebo 5. května a v Praze tam to trvalo o chvíli dýl, tam se Němci nevzdali tak snadno, možná proto, že tam vlítli Rusáci, ne? [tázavě se na mě dívá]

17) „A nakonec by mě ještě zajímalo, jestli jste se během života setkal s nějakou literaturou, nebo filmem, který by se zabýval touto dobou?“

„ No dobrovolně ne, to víte, že v televizi, nebo v novinách sem o tom četl, ale abych si o tom sám sháněl nějaký informace to ne. Když tu dobu žijete, tak máte pocit, že o ní víte všechno a nemáte potřebu si něco někde shánět. Člověka spíš přece zajímaj doby, který nezažil, u kterých má pocit, že mu můžou říct něco, co neví.“

Informátorka C – 13. 2. 2009

1) „Jak byste mi popsala svoje dětství? Jak na něj vzpomínáte?“
„ Jak bych ho popsala? No jako krásný. To všechno ještě bylo jak nebe bez mráčku. Nikde nic nehrozilo, nebo aspoň se o tom tady nevědělo, ale to mě tenkrát vůbec nezajímalo. To sem si tak akorát hrála s pannou, s kamarádkami skákala panáka a největší starostí bylo, jestli mi rodiče koupí sladkej špalek. Takže vám určitě dojde, že mi vlastně nic nechybělo. Nojo, to bylo vážně moc pěkný [nostalgicky si povzdechne]. Ale moc věcí z té doby si nepamatuju, byla sem jenom malá holka a kromě těch hezkých vzpomínek si nic moc neuvědomuju.“

2) „Vzpomněla byste si, jak jste vy a vaše rodina vnímali podepsání Mnichovské dohody? Jak jste to prožívali? A mohla byste mi říct, kdy ji podepsali?“
" To vám asi neřeknu přesně, teda myslím to datum. Rok byl 1938, ale měsíc a den...měsíc byl duben, mám pocit a den to nevím vůbec. To je asi divný, co...žila sem v té době, ale přitom si to nepamatuju. Jinak u mě v rodině se Mnichov vnímal jako konec naší republiky. Táta byl strašně zhnusenej, že se za nás nikdo nepostavil, myslím že tehdy na politiku úplně zanevřel, protože z podpisu týhle dohody bylo jasně vidět, že každej, a je jedno jestli je to člověk nebo celá země, se stará hlavně sám o sebe. Já bych to asi nevnímala kdybych neviděla, jak to speciálně tatínka zdrtilo. Maminka se o politiku nezajímala, takže si její rekce nějak zvlášť neuvědomuju..."

3) „A co protektorát? Jak na vás zapůsobilo ustavení protektorátu Čechy a Morava?“

Jak jste to vnímala? A mohla byste mi říct, kdy k jeho ustavení došlo?“
" Protektorát, protektorát... ten mam dojem vzniknul o rok pozděj než Mnichov. To už byla větší síla, pamatuju si, že když se to rodiče dozvěděli tak maminka se pokřížovala a táta řekl:"To nám ta svoboda moc dlouho nevydržela." Jasně my tehdy řekli, že teď si musíme dávat pozor, já nechápala na co, ale prostě jsem jim to odkývala, to víte, tenkrát se to nenosilo jako dneska odmlouvat rodičům. A taky mi řekli, že se teď budu držet víc doma a že chtějí vědět s kým a kam půjdu. To vítě že se mi to nelíbilo, ale jak říkám, moc jsem nepřemýšlela o tom, proč mi to zakazují a nakazují. Teď samozřejmě vím, že to všechno dělali jenom v mém zájmu, aby se mi něco nestalo. Život samozřejmě plynul dál, ale ne najednou v naší vlastní režii. Všude Němci a ty byli pány situace. Takže žádná sláva a s každým dalším rokem to bylo jenom horší a horší. A kdy vzniknul? V roce 1939, březen, duben...spíš březen, 16.?[je vidět, že si není jistá]."

4) „Jak byste celkově představila protektorát někomu kdo o něm třeba nic neví?“

" No spočítejte si to, mě bylo 16, takže o politiku sem se nijak nezajímala, vzhledem k tomu, že ve škole žádný extra změny nenastaly tak se mě to asi nemělo jak moc dotknout. Jediný v čem sem to pocítovala bylo jídlo. Přece jenom jídlo je taková ženská parketa, takže když sem občas pomáhala mamince v kuchyni tak sem viděla s jakým málem musíme vystačit... Sice sem zaregistrovala že se v republice dějou věci, bylo třeba vidět na tátovi, že je ztahanej z práce, protože museli dělat od nevidim do nevidim, ale mě se toho rodiče snažili ušetřit. Když nám pak Němčouři zakázali poslouchat rádio tak už to bylo hodně divný i mě, ptala sem se na to rodičů a tenkrát si se mnou tatínek sednul a srozumitelně se mi snažil vysvětlit, proč to tak je. Z novin jsem se taky něco dozvěděla, ale to byly všechno informace, který nám mohly bejt připuštěný, takže nic moc objektivního, ale přece jenom se tak člověk něco málo dozvěděl. Třeba po heydrichiádě se všude psalo o tom, jak se popravuje, to byla docela hrůza...."

5) „Jaká byla tehdy politická situace? Jak byste ji zhodnotila?“

" O politiku se u nás v rodině zajímal hlavně tatínek, jenže i toho to přestalo pak zajímat...teda ne úplně, chtěl zůstat v obraze, ale ono vlastně nebylo moc o co se zajímat. Žádná politika se už nepěstovala, skoro všechny strany byly zrušený, tady už o žádnou politiku nešlo, Němci měli všechno pod palcem a Češi dělali jenom to co se po nich chtělo. Dospělí asi víc tušili co se tady děje, ale nám mladým to zřejmě nedocházelo... Lidi si taky víc dávali pozor na to co říkají a komu to říkají. Kdyby si nedávali majzla, tak by je mohli klidně zavřít. I proto se naši docela stáhli do sebe a už se moc nevidali se známejma. Maminka dřív byla docela společenská, měla hodně kamarádek, ale v týchle době se každěj držel z větší části hlavně doma, protože se dalo věřit hlavně rodině. Takže jak sama vidíte nebyl to žádněj med. A trvalo to dlouho, skoro až nekonečně dlouho."

6) „A teď by mě zajímaly ty každodenní starosti, třeba lístkový systém. Jak vaše rodina

řešila přiděly lístkového systému? Dalo se nějakým způsobem si vypomocť?“

" Jo do tohohle sem trochu viděla, jak říkám. Doma sem musela mamince pomáhat, asi se mě snažila připravit na vdávání[trochu se pousměje]. Takže Vám můžu říct, jak bylo všeho málo. To bylo strašný, skoro nic nebylo a to co bylo, s tím skoro nešlo vystačit. My byli doma jenom tři, otec, maminka a já, navíc já jako holka jsem moc nejedla, ale přece jenom táta byl docela těžce pracující, a taky chlap, takže potřeboval jíst hodně. Jenže s tím co sme dostávali na ty lístky skoro nešlo nic udělat. Navíc sme bydleli přímo v Plzni, v činžovním domě, takže si ani nebylo moc jak přilepsit. Když se podíváte na fotky z tý doby, tak vidíte jak sou všichni strašně hubený, to si dneska ani nejde představit, protože teď je všeho dost a dost. Tenkrát bylo jenom něco, třeba maso bylo úplně směšně málo a místo jinejch zas byly náhražky. Třeba kafe nebylo vůbec, a můj otec ho miloval takže pít meltu bylo pro něj asi hrozný. I když zase musím říct, že některý lidi na tom byli eště hůř než my,

protože otec, protože pracoval u ČD, takže patřil mezi...když to tak řeknu....takový ty líp živený pracovníky. Třeba spolužáci, kterých rodiče pracovali jako úředníci, nebo tak, prostě ne manuálně, tak toho jídla měli ještě míň než my, a třeba když jich bylo v rodině víc, no to musela bejt hrůza.... A vypomocť si? No jak říkám, my sme tu možnost neměli, prarodiče už nežili a jinak než přes rodinu si asi nešlo přilepšit. Eště možná tak známý, ale přece jenom, většina lidí se starala sama o sebe a svoji rodinu, to je pochopitelný. Ale když měl někdo nějaký příbuzný na vesnici, joo tak to bylo jiný[zadívá se skoro až zasněně před sebe]."

7) „A co třeba nějaká zábava? Byla možnost se někde bavit? Chodila jste třeba do

kina, do divadla, nebo na taneční zábavy? Nebo třeba do kavárny?“
" A ono bylo proč se bavit?[chvilku se na mě dívá] Sem tam sme chodili s partou kamarádů do kina na nějaký film, ale na to, abych chodila třeba do kavárny sem byla dost mladá a jak už sem řekla na začátku, rodiče se o mě báli a moc se jim nelíbilo, že bych měla někde lítat. A aby mi ještě dávali peníze na chození po kavárnách, to taky moc ne. Jo, na kino mi sem tam dali, ale taky ne vždycky. A kapesný sem nedostávala. Tancování, jo to mě bavilo, ale nebylo kde si zatancovat. Párkrát mě spolužačka Věrka vytáhla na takovou tajnou tancovačku, jak se to tam jmenovalo....[usilovně přemýšlí] Na Dvojce...mam takovej pocit. Tam pár kluků hrálo, a u toho sme pili čaj. Jenže rodiče mě tam samozřejmě nechtěli pouštět. A kdybych měla vyjmenovat nějaký podniky, tak mě napadlo jenom kino Alfa. Sice jich bylo víc, ale teď mě nějaký extra nenapadá..."

8) „Konaly se v Plzni nějaké oslavy, třeba nějaké manifestace loajality?“

" Joo, nějaký řízený rádoby oslavy si pamatuju. Ta největší z nich byla asi po smrti toho šílence Heydricha. V Plzni na náměstí bylo tolik lidí, že se tam skoro nedalo hnout. My tam nebyli, protože táta se v podstatě od roku 38 vůbec o veřejný dění nezajímal a držel se dost zpátky. Ale matně si pamatuju, že kluci ve škole o tom pak vyprávěli, protože pár jich tam bylo s rodičema. Ale ne že by o tom mluvili nějak moc, spíš jen ty co tam byli si to tak řekli mezi sebou, ale žádný velký vyprávění nečekejte. A taky si eště pamatuju, že...to bylo nějak na začátku, že na náměstí byla nějaká velká akce s jídlem, myslim, že to bylo něco jako, že nám Němci dávaj dobře najíst, my sme ten den se šli s tátou projít a když sme procházeli kolem náměstí tak jen tak kroutil hlavou....i když to vypadalo, že se o věci kolem nezajímal, tak to podle mě nebyla tak úplně pravda, jenže o tom se mnou nemluvil. Kdo ví, jestli o tom mluvil s maminkou, ale se mnou určitě ne, to taky asi bylo dobou. Jednak rodiče s dětma moc věci neprobírali, a pak asi taky nechtěl, abych toho moc věděla, protože třeba bych to někomu vyprávěla...[vypadá hodně zamyšleně]

9) „A co sport? Sportovala jste? Jestli jste chodila někam sportovat, můžete mi říct kam?“

A nebo nechodila jste někam na výlety?“

" [chvilku se směje než začne mluvit] Já na sport moc nebyla, takže to sem neřešila předtím ani potom. Moji spolužáci a spolužačky, některý z nich chodili do Sokola než ho zrušili, ale tohle mě nelákalo. Na výlety jsme občas šli s našima, ale to taky pak už ke konci nešlo. Spíš před válkou a pak krátce po Mnichovu a protektorátu. Ale to nebyly žádný výlety někam daleko, protože otec byl hodně v práci a když nebyl tam tak byl docela unavený, ale chodili jsme se projít buď jen tak po městě a nebo jen v okolí. A co nám to dalo? No byli sme spolu přece [podívala se na mě, jak se můžu takto ptát], bylo to příjemný, že můžeme jít všichni spolu a povídat si něco. Většinou jenom o mojí škole a o mě, ale to bylo příjemný. Pak, asi tak rok před koncem války už byly nějak zákaz vycházení, takže to bylo jenom to nejnужnější- do obchodu a šup zpátky domů. No a samozřejmě do školy."

10) „Jak fungovala škola během protektorátu? Zaznamenala jste nějakou změnu ve

fungování školy, třeba jestli zmizeli židovští studenti?“

" Škola, to bylo snad jediný místo, kde se nic moc nezměnilo. Nás mladý to asi nechávalo klidnější než dospěláky, takže ve škole to vypadalo jako normální. Navíc my sme na akádu nastoupili až během protektorátu, takže možná to tam fungovalo jinak předtím, ale to my nevěděli. Podle nás, teda nemůžu mluvit za ostatní, ale podle mě to prostě bylo normální. Ve třídě sme žádný židovský studenty neměli, nevím jak v ostatních třídách, ale u nás nikdo takový nebyl. A protože každá třída byla stejně většinu času spolu, všechny předměty jsme měli společný, tak jsme moc do styku s ostatníma nepřišli, pokud to nebyli naši kamarádi. Ale to je tak asi i dneska, takže víc vám k tomu asi neřeknu."

11) „Teď se vás zeptám na něco osobního, co vy a láska v této době? Jaké to tehdy

bylo?“

" Jeje, to je takový zvláštní vám vyprávět o svehch školních láskách [usmívá se a zároveň se červená]. Ale já vlastně ani nevím jestli se dá tehdy mluvit o lásce...to víte, že se mi kluci líbili, i sme se o tom s kamarádkama bavily, že se nám líbí ten a ten a jestli se líbíme my jemu a tak...to se asi nezměnilo. Chodila jsem s jedním spolužákem ze třídy... no vidíte, to souhlasí s tím, jak jsem říkala před chvílkou, že sme drželi jako třída hlavně při sobě. Ale toho sem si nakonec nevzala, s tím sem chodila asi rok, ale v tomhle věku to bylo spíš takový nevinný, i když tenkrát jsem si myslela, že je to určitě velká láska. Kdo by nechtěl takovou tu romantickou lásku jako z filmu.... ale s manželem jsem se poznala v roce 1942 a brali jsme se v roce 45, takže jsme spolu taky nechodili zas tak dlouho. Tenkrát to bylo jiný, lidi se spolu dlouho vídali než se vzali, protože rozvádět se potom to by bylo příšerný, takže tím, že spolu dlouho jenom chodili tak se líp poznali. Ale my dva ne, taky se to rodičům nelíbilo....[mávně nad tou situací rukou] Jenže my jsme v tomhle měli svojí hlavu a vidíte, bylo to dobře." [rozpačitě se usmívá]

12) „Byla jste totálně nasazená? Myslíte si, že se někomu podařilo vyhnout se nasazení?“

" Já se sice narodila v roce 23, takže sem nasazená být neměla, ale v červenci 42 už mě to taky potkalo a byla sem nasazená do ČSD, kde sem v dílnách opravovala vagóny. Naši se strašně báli, protože takovýhle důležitý závody pak byly dost často bombardovaný, takže vždycky když sem se vrátila domů, tak bylo vidět, jak rodičům spadl kámen ze srdce, že je další den za mnou. I můj budoucí manžel byl nasazenej. A myslím si, že lidi, který nasazený nebyli měli docela štěstí a moc dobře to věděli, ale jak se tomu dalo vyhnout to teda nevím, to se snad ani nedalo, nebo jo..?[tázavě se na mě podívala, skoro jako by čekala odpověď ode mě] Ale hodně lidí, který sem znala byli nasazený, nebo je někam přiřadil pracák, protože když Němci začali prohrávat, tak zapřáhli všechny kdo byli jenom trochu schopný nějaký práce..."

13) „Vzpomněla byste si na nějaká zavedená protizidovská opatření? Měla jste možnost

se s nimi nějakým způsobem setkat?“

" No, tohle je asi to nejhorší na tom všem, co...že se ublížilo tolika lidem. Ale tohle šlo mimo mě, teda že se o tom nemluvalo. Doma ani jinde...ale to víte, že mě napadlo co se to děje. Aspoň zezáčátku... Navíc u nás v ulici bydlelo pár židovskejch rodin, sice sem je osobně neznala ale od vidění jo, a přece jenom, Žida ste poznala, teda mě aspoň přišlo, že jo, že vypadaj jinak než my. Ne obličejem nebo tak, ale trochu jinak se oblíkali a....vlastně nevím jak to popsat, ale byli jiný. No a pak sem si všimla, že na oblečení mají ty žlutý hvězdy, což mi přišlo zvláštní, trochu sem nad tím dumala, proč to nosí, když mi nic takovýho nenosíme, ale tenkrát sem se na to nikoho nezeptala. Možná že sem měla tušení, že se něco děje, ale nevěděla sem s kým o tom mluvit. A pak tam prostě jednou nebyli, myslím tím, že už sem je v ulici vůbec nepotkávala. Najednou tam bydleli úplně jiný lidi. Je to asi ošklivý, ale platí, že sejde z očí a sejde z mysli a tak nějak to bylo i se mnou. Nepotkala sem je, a tak už sem nad tím nepřemejšlela. To zní asi hrozně ošklivě..."[červená se a vypadá to jako by se styděla, za to co řekla]

14) „Máte nějaké vzpomínky na německou armádu v Plzni? Jak byste představila jejich

působení v Plzni?“

" Jak můžete vzpomínat na lidi, který vám vlezli do země a chovali se tady jako doma a přitom na vás ještě koukaj zvrchu...no nic moc, já z nich měla i hrůzu. Všechno to byli docela velký chlapy a působili zle. Potkávala sem je cestou do školy, ke konci války byli skoro všude po Plzni. Lepší asi bylo se jim vyhejbat. Člověk si musel dávat pozor, nejlepší asi bylo, aby byl neviditelný, pak už ste nemohli vědět jistě, co je pobouří, to teda nemyslím jenom na vojáky, ale na ty co spolupracovali s Němcema vůbec."

15) „Jak jste vnímala konec války? Byla třeba nějaká šuškanda o tom, že by válka

mohla skončit? A jak probíhalo samotné osvobození, jak jste ho vnímala?

Jaké

to ve vás vyvolávalo pocity?“

" Hmmm.... já o ničem neměla ani tušení, ale otec asi něco tušil, nebo věděl, to nevím, to bych hádala, ale tenkrát to bylo ještě horší, protože bylo jasné, že žádný velký německý vítězství se nekoná[má ironický tón v hlase] takže nám to dávali víc sežrat. Ale osobně si myslím, že nějaká ta šeptanda asi byla...i když oficiálně se nic nevědělo. Všechno bylo ještě přísnější než předtím, třeba....no ten zákaz vycházení, taky bejvala úplná tma na ulicích, to bylo opravdu zvláštní....dřív když sem si šla lehnout tak sem měla v pokoji trochu světla z venku od lamp, ale teď byla tma jako v pytli a každou chvíli bylo varování před náletem, takže žádná sláva....ale i když to bylo strašné tak to byla předzvěst, že už bude konec. A to osvobození pak bylo skvělé, najednou zase zpátky svoboda, sice ne na dlouho, ale kdo to mohl tušit, tenkrát to byla obrovská euforie, můj muž už do Dobřan nemusel a najednou se to všechno zdálo takový veselejší. Navíc v Plzni žádný extra boje nebyly, protože nás osvobodili Američani a pro Němce to bylo přijatelnější, než kdyby to byli Rusové. Ale ten pocit je asi nepopsatelný...."

16) „Vzpomněla byste si, kdy přesně skončilo období protektorátu?“

" Protektorát a teda i válka skončily v roce 45, to sem se vdala.....6. května, že by?"

17) Četla jste, nebo viděla jste, někdy během vašeho života nějaký materiál, který se k tomuto období vztahoval?“

„Nene, nezajímalo mě to. V roce 45 sem se vdala, pak se narodil syn, na nějaký pátrání po tom, co se dělo a komu sem neměla čas, musela sem se starat o rodinu, a navíc se o tom po válce ani moc nemluvalo, lidi chtěli na všechno to ošklivé zapomenout. A já sem nebyla výjimka, chtěla sem už žít normálně.“

Informátorka D – 16. 4. 2009

1) „Mohla byste mi popsat svoje dětství? Jak jste ho prožila?“

„No já když jsem se narodila, tak rodiče si postavili tady ten dům. Maminka říkala, že když mě bylo už šest neděl, tak jsme se sem už stěhovali, do tohohle baráku, a tak jsem tu pořád. Já sem tu vyrostla. Děťství sem měla hezký, za tý války už to bylo horší, dost strachu, dost stresu, třeba někde promluvit, aby člověka nesebrali, že jo. Ale jinak to šlo. Do školy sem chodila tady přes ulici, to dřív byla Masarykova škola, teď je to Jiráskova škola, tak tam sem chodila.

„*Myslíte si, že se Vaše dětství nějak lišilo od toho, jak prožívají dětství dnešní děti?*“ „No tak vedli náš k větší úctě, ke každému. No a dneska je tady určitá větší volnost, to už zase víte vy mladý. My jsme museli víc poslouchat, dneska si každý to dítě už trošičku, jakmile se rozkouká po tom světě, si dělá co chce. Ale dětství bylo hezký, ano. To můžu potvrdit. Ještě si pamatuju, že strýc, ten se znal z různýma celníkama a my sme s ním jednou jeli, n řekl, pojďte, pojedem se podívat do Bavorský Rudy, ale nesmíte promluvit...to sem zrovna nějak volil Hitler, takže velký vzrušení, že budou mít Hitlera a tak ho měli...no a my sme museli bejt zticha, protože to mohlo bejt o hubu.“

2) „Když podepsali Mnichovskou dohodu, jak jste to Vy a vaše rodiče vnímali?“

„No rodiče těžko, ovšem já...to sem ještě neměla takovej rozhled. No, vnímala sem to, to je pravda, ale v tom mladým rozumu si to člověk neuvědomil co to je, co to bude znamenat, jak to bude vypadat. Doma se o tom hodně hovořilo, rodiče o tom mluvili, ale nepamatuju si, že by nějak něco jmenovali, při tom povídání. „*Myslíte si, že to třeba víc řešil Váš tatínek, protože to byl chlap?*“ „No tak naši žádný milovníci politiky nebyli, ale tatínek přece jenom chodil do tý práce, takže měl větší možnost s dalšími pracovníky si o tom povídat, a maminka ta teda byla v domácnosti. Takže spíš ten tatínek. „*Vzpomněla byste si na datum, kdy jí podepsali?*“ „Ježiš to už nevím, to nevím. Ani na rok si už asi nevzpomenu, protože to pak byly další události a k tomu už se člověk zpátky nevracel. Ale kdy to bylo to Vám neřeknu, to už si nepamatuju.“

3) A když došlo k ustavení protektorátu Čechy a Morava, tak by mě zajímalo to samé, jak jste to vnímali?“

„No tak to byl velikánskej šok, protože já si pamatuju, že....na to nezapomenu...já sem začala chodit do tý Obchodní Akademie a jednou ráno jsme jeli tramvají, tenkrát byla zastávka „Pod divadlem“, no a tam sme všichni vystoupili a na silnici, v tom jízdním pruhu stály dvě děla. Jedno bylo namířeno na tuten chodník [rukama naznačuje kam mířila děla] na lidi a druhý směrem k synagoze. To sme si říkali ježišmarjá, člověk si to nedokázal vysvětlit. Já sem měla pěkný dětství, nikdy se nic nestalo, nic ošklivýho se nepříhodilo...a teďka sem najednou sama viděla jak ty děla mířila na ty lidi...to bylo ošklivý. Může se klidně říct, že to bylo vlastně takový moje první setkání s tím protektorátem. „*A když jste pak přišla ze školy domů, tak už rodiče o tom asi mluvili, že?*“ „Jistě, jistě. O tom mluvili moc, ale už s takovým určitým strachem, s takovou depresí, a s očekáváním co vlastně bude, co se bude dít dál. Tenkrát už taky bylo to rádio, televize ještě ne, ale rádio bylo, takže jsme celý dny měli puštěný to rádio a poslouchali co se děje.“

4) „Kdybyste ho měla představit ten protektorát, někomu kdo o něm vůbec nic neví, jak byste ho popsala?“

„Já bych tak asi řekla, že to bylo takový násilný...dost ponížení toho národa. „*A vnímala jste ho Vy jako jeden celek, nebo jste měla pocit, že by se dal rozdělit na různé etapy?*“ „Hrozný pro nás bylo, i když třeba my sme u toho nebyli, když se objevil Hitler na Hradě. To bylo strašný, pro nás pro všechny, takovej člověk hroznej....[chvilku zamýšleně mlčí] Dalo by se říct, že zezačátku to docela ušlo a ke konci se to zhoršovalo, i tak by se to dalo říct. Ke konci už to bylo takový...oni už dělali všechno možný, aby tu válku vyhráli a my už měli naději, že to brzo skončí. To víte špatný taky bylo, a fyzicky to na každého špatně působilo, když se na ulici objevili lidi, se kterýma ste dřív měla dobrý přátelský styky, v těch bílejch podkolenkách. To byl znak, že jsou to Němci, že se hlásí k tomu německýmu vyznání. No...těžko to zhodnotit. „*A Vám se to stalo, že třeba nějakí Němci, se kterýma jste se dřív stýkali, se s Vámi po ustavení protektorátu, přestali bavit?*“ „Jojo, začli bejt nafoukaný a takový povznesený nad námi a dávali nám najevo, že k nim nepatříme.“ „*A vy jste měla pocit, že se na vašem životě něco změnilo?*“ „No změnilo se třeba to, že kantoři, kteří dřív vůbec neuměli německy, museli najednou přednášet německy. Vykládali nám učivo v němčině, my sme na ně koukali, oni koukali na nás. Oni se to museli naučit, než předstoupili před nás...Byla to zvláštní doba...a nehezká. Taky stresující bylo třeba, když v noci, bylo slyšet z Norimberka, jak tam bomabrdoujou. To bylo úplně slyšet tady do tohohle baráku, vzbudilo nás to, jak se tam válčí, jak byly letecký nálety.“

5) „Myslíte, že v té době ještě byla nějak polická scéna, nebo politická situace?“

„Myslím, že už žádná nebyla, já si ani nepamatuju, že by naši šli k volbám, skutečně ne. Myslím, že spíš radši nešli, než aby volili někoho, kdo byl u moci. „*A myslíte, že třeba ještě fungovali nějaké české strany?*“ „To těžko, ale já sem nebyla člověk, kterej by se o to nějak zajímal. Jo, jsou typy, co se o to třeba zajímaj, ale já skutečně ne.“

6) „A co taková ta každodennost? Byl zaveden lístkový systém, tak jak to Vaše rodina řešila?“

„Naše maminka dovedla šetřit, to já proti ní sem úplnej laik [směje se] a ona totiž šila maminka. Teda jenom známejm, takže nějaký to máslo jsme od těch známejch dostali, místo peněz. Takže nemůžu říct, že jsme nějak příliš trpěli. Ovšem některý věci nebyly, třeba cukroví se dělalo z vloček. Ale my jsme jako nehladověli. Tím, že naše maminka byla tak šetrná a dovedla si přivydělat tím šitím...Museli jsme se samozřejmě omezit, masa bylo daleko míň, víc byly brambory a potom takový ty eintopf, ale jak vám říkám, hlady jsme netrpěli. „*A měla jste třeba někdy chuť na něco?*“ „No chuť byla, ale věci nebyly. I když já sem byla takovej typ, jako byl můj tatínek, ten snědl všechno. Já si pamatuju, že sem jednou přišla domů a dědeček si pochutnával na vdolku a ta zavařenina byla nějaká zkslá, ale on si na tom pochutnával.[opět se směje] Maminka ale taky pekla, teda pekla to, co bylo, nebyly to žádný dorty, ale pečivo, slušný, chutný, to bylo...spíš myslím, že bylo sladký, my sme byli spíš na sladký. „*Dal se podle vás nedostatek jídla nějak řešit?*“ „No maminka nám právě přilepšovala

tim, že šila takhle pro ty známý, hlavně na venkově. Takže se občas objevilo nějaký to máslo, třeba i nějaká ta drůbež, ovšem jenom kousíček, ne že sme každej dostali třeba stehno. Jak vám říkám, máslo, mléko, nebo i tvaroh. To byly známý tady z okolních vesnic, abychom vyloženě trpěli hladem to ne. Občas jezdila maminka tam, nebo oni sem, asi různě, jak kdo měl čas. Ale já si pamatuju, že párkrát ta dotyčná paní byla tady, ale možná, že maminka taky někdy jela za ní. Myslím, že na tom byli lidi i hůř, například moje teta, chudák, oni měli málo, tak jednou zajela do nějaký vesnice a tady na nádraží pak byly kontroly a oni jí to všechno vzali... takže měla jednak finanční ztrátu, protože tam to draho zaplatila, a domů nepřivezla nic. Nevím přesně kdy tyhle kontroly zavedly, ale tohle se tým mý tetě stalo...to už sem byla zaměstnaná na nádraží, tak to musel bejt rok 44, 45.“

7) „A co třeba nějaká zábava? Byla možnost jít se někam pobavit?“

„To už bylo horší, naši mě nikam nepustili, když byla takováhle nejistá doba, tak sem nikam nechodila. Ale kina a divadla byla, takže se dalo jít. Do kina sem nejdřív chodila tady do Edenu, pak Hvězda...ta byla stanici před náměstím, tak tam sme taky chodívali. No a způsob toho promítání byl jiný, než je dneska. Nejdřív byly zprávy z bojiště, samozřejmě že vesměs příznivý pro Němce...[říká to s ironií v hlase a na chvíli se odmlčí] no a pak byl nějaký film. Člověk si vybral na co chtěl jít, ale většinou to byly takový zamilovaný, jednoduchý filmy, ale v té době byl člověk rád za cokoliv. „*A byla nějaká jiná možnost zábavy? Třeba si jít někam zatancovat?*“ „No já sem na tohle zrovna moc nebyla...na to tancování.“ „*A co třeba jít si posedět někam do kavárny?*“ „No to ne, my sme nebyla žádná rodina, která by chodila někam po hospodách, nebo po barech, takže to sem nechodila.“

8) „A vzpomenete si, jestli se tady v Plzni konaly nějaké slavnosti? Mám na mysli, třeba manifestace loajality vůči Němcům?“

„Mám dojem, že se konalo, ale zas tam chodili jenom ty, co souhlasili s tím režimem, takže většinou Němci. Ale tohle jsou otázky, který člověku časem vymizí z hlavy. Ale já sem nikdy na žádný nebyla, proto to nevím přesně. Po válce byly ty první máje, ale za těch Němců...oni spíš táhli spolu, takže těžko Vám na tohle odpovím, aby to byla pravda. Ale myslím, že ty akce se konaly opakovaně, ne že by byla jenom jedna. „*A třeba ani vašeho tatínka, nenaháněli z práce, aby se zúčastnil nějaké takové akce?*“ „Ne to ne, ale vzpomínám si, jak jsme si jednou uvědomili, co to musí bejt za hrůzu, když vám domů přijdou v těch kožených kabátech, to gestapo, když přijdou do rodiny a někoho seberou. To muselo bejt strašný. Nám se stalo, že k nám taky přišli. Tatínek dělal na dráze a někdo tam něco načmáral někde na záchodě, nebo co. Můj tatínek pracoval jako dělmistr, takže to tam měl na starosti, takže přišli k nám, byli jako dost ostrý, že co si to dovolili, a že to neuhlídali a prostě řádili tady hezky dlouho a nakonec odešli a vzali nám rádio. Tak už sme pak neměli ani rádio.“ „*A nemělo to pro tatínka žádné následky?*“ „Ne, ne to zaplaťpánbůh ne.“

9) „A co třeba sport? Sportovala jste?“

„No tak chodila jsem cvičit do Sokola. My jsme chodili tady do reálky, tam byla velká tělocvična, tak tam sme chodili, tam byla organizace Sokol. „*A to jste*

chodila cvičit i během protektorátu?“ „Noo...počkejte, asi jo, protože potom už bylo po válce a to už ne. Akorát už v 38 byl sokolskej slet v Praze a to sem ještě cvičila jako dorostenka, no a pak už sem nechodila. A pak už sem se vdala, byly děti a to už pak nebyl čas. Nějaký hřiště, aby si kluci mohli zahrát fotbal, byly, ale ne v takový míře jako dneska. „A co třeba někdy na nějaký výlet, jezdila jste s kamarádkami nebo s rodičema?“ „No to jsme jezdili, ale nevím jestli to bylo ještě za toho protektorátu, nebo až potom. Ale tam jak tatínek pracoval, tak tam byl takovej ten kolektiv těch turistů, tak s těma sme dycky jezdili na nějaký výlety. Nejdřív si pamatuju, že sme byli na Troskách, ale většinou ne moc daleko, třeba tady na Kozel, tam jsme taky byli, no a ten vždycky ten vedoucí udělil nějaký program a podle toho se šlo. Chodili jsme jak pěšky, tak vlakem, třeba ty Trosky jsou až na severu Čech, ale už si to tak nepamatuju. „A byla to pro vás příjemná změna dostat se ven z Plzně?“ „Ano, ano, to my jsme jezdili moc rádi. A jezdilo i dost lidí, já bych řekla, že klidně až k tý třicítce.“

10) „A co třeba škola? Zaznamenala jste nějakou změnu ve fungování školy?“ „No, došlo ke změnám, došlo. Ty kantoři to prožívali zásadověji než my, to bylo jejich povolání, učit děti a teď je učili něco jinýho, nesmysly a blbosti, co se tenkrát vyskytlo za těch Němců. Jednak si pamatuju, že zeměpis nám musel vykládat německy, ten profesor...různý ty přístupy jejich, z kterých ste viděla, že je to vynucený, to co říká, že je to vynucený, že to museli. Že to museli měnit, než jak to bylo dřív. U těch profesorů bylo vidět, že s tím nesouhlasí, ale museli to dělat. Někoho kdo by s nima sympatizoval sme tam myslim neměli...to snad asi ne. Dějepis sme třeba ještě měli, ale myslim, že to museli ty profesori vykládat tak, jak to skutečně bylo, teda aspoň tak, já si to představuju. „A co třeba maturita? Tam byly nějaké změny?“ „Jojo, zrovna mě se stalo u maturity, že tam přišel německej přísedící. No a on mi něco řekl, a mě se to nelíbilo, tak sme se trošičku pohádali, já sem stála na svém, a on stál taky na svém, ale dobře do dopadlo.[opět se směje] Maturovali jsme v češtině, ale jako pamatuju si, že když tam byl tenhle Němec, tak sem s ním mluvila v němčině. „A měli jste třeba na škole nějaké židovské studenty, u kterých jste si pak všimla, že už tam třeba nejsou?“ „No já sem začala chodit do školy v době, kdy přišli Němci, takže za mých studií už tam ty Židé nebyli. Oni jim to asi jako zakázali to studium,, to nevím, ale asi tam nebyli žádný...myslim že jeden profesor byl tak trochu židovskýho původu, tak ten potom odešel, ale to neberte za bernou minci, protože to už si tak nepamatuju.“

11) „A teď se vás zeptám na něco osobního...láska. Dalo se třeba po městě chodit někam na randíčko?“

„Jojo to víte, že dalo. Na procházky sme chodili, ale všechno to bylo takový slušnější, než je to dneska. Třeba sme šli do zahrad se projít, nebo byly studentský majálesy. Dalo se, ono si to mládí našlo příležitost [trochu se červená a usmívá se] Mladej člověk to zas tak nevnímal, že to třeba nebylo úplně správný chodit takhle po městě, ono nám to moc nepřišlo. „A ty místa, kam jste chodila, ty byly veřejně přístupný, nebo to bylo i zakázaný?“ „Tam kam já sem chodila, tak to byly veřejně přístupný místa. My sme chodili právě buď na procházku, nebo na nějaký hrad, prostě na nějaký výlet. Nebo i na kole

jsme jezdili dost.“

12) „A teď z trochu jiného soudku...Byla jste Vy totálně nasazená?“

„Ne, nebyla. Já sem odmaturovala v červnu a hned v červenci jsem nastoupila na tu Správu Dráhy. Já sem chtěla na tu dráhu jít, a nějak jsem se tam dostala, byla jsem tam na pohovoru a vzali mě. Myslim, že 10. července už jsem nastupovala do zaměstnání. „*Myslíte si, že se tomu nasazení dalo nějak vyhnout?*“ „Těžko, těžko. Zrovna jedna spolužačka z té Obchodní Akademie snad dokonce podstoupila operaci slepýho střeva kvůli tomu, si to nějak vyvolala, ale nakonec jí to nebylo nijak platný. Mě se to teda netýkalo, já sem byla 22 ročnick, ale tadyto se týkalo 24 ročnicku a jiný ročnický taky, ale to už si nepamatuju přesně jaký. Ale jak Vám říkám, tamta spolužačka šla kvůli tomu na operaci, ale nebylo jí to nic platný, protože když se uzdravila, tak stejně musela nastoupit do zaměstnání do Německa. Jiná moje známá, ta byla zase ještě o dva roky starší než já, tak ta taky byla, někde u Drážďan, tam to samozřejmě bylo ještě horší než tady. Když byl jeden z těch hodně velkých náletů, tak utekla a už se tam nevrátila. Takže si taky prožili svý...“

13) „Vzpomněla byste si jestli třeba byly nějaká protizidovská opatření?“

[velmi zvažněla] „Ano, byly, byly. Takže všichni nosili ty hvězdy, ty žlutý hvězdy našitý na oblečení, nemohli se zúčastnit veřejnosti, byly prostě odtržený od nás, jako nějaká nižší skupina. Ale byli omezený, ve všem. „*Takže jste to pocítovala?*“ „Ano, ano. Žádnýho známýho mezi Židama jsme neměli, to ne, ale vim, že ty židi se museli držet hodně stranou těch árijců. Oni ani nesměli do stejnýho rybníka, měli zvláštní rybník tady u Bolevce, do jinýho rybníku nesměli. Takže omezovaný byli hodně. „*A když začali postupně mizet, bylo vám to divné, kam se ztrácí?*“ „To víte že bylo. Sama osobně sem strašně trpěla, když jsem si představila, jak večer ještě společně sedí u stolu a pak ráno se rozejdou každej...protože oni měli každej jiný to stanoviště, kde se měli hlásit. A věděli, že jdou na smrt...To muselo bejt strašný... „*A vy jste tenkrát tušila, co se s nima děje?*“ „No to víte že jo, to sme tenkrát skoro všichni věděli, buď že jdou do nějakýho hroznýho prostředí, nebo že zemrou. Určitě se to tušilo, to víte že jo. [zní velice přesvědčeně] Tenkrát se vůbec moc mluvit nemohlo, takže sem o tom s nikym moc extra nemluvila. Navíc tím by se stejně nikomu nepomohlo, a navíc by ještě mohl přitížit svý rodině.“

14) „Co německá armáda? Máte na ně nějakou vzpomínku?“

„No tak já sem s nima do styku nepřišla, to se jich každej stranil, takhle vám to řeknu. Ale když jsem je potkala, tak to ve mně vyvolávalo dojem strachu, trochu odporu, no nebylo to nic příjemnýho. Když jsem je potkala, tak sem radši koukala přejít na druhou stranu...a nebo ty Hitlerjugend, to bylo stejný, to sem taky radši přešla na druhej chodník. Ty sem taky potkávala ty mladíky nadšený, ty se chovali povýšeně, jako, že „my sme někdo, a vy ste plebs“. Ale se mnou nikdo nemluvil, ale z toho jejich jednání bylo vidět, že oni se považovali za něco víc, než jsme byli my. Ne za něco víc, ale za něco o hodně víc než my.“

15) „Když se blížil konec války, byla už nějaká šuška o tom, že to možná skončí?“

„No to víte, lidi se už těšili, sledovali mapy, poslouchali rádio, noviny, každej to

očekával, že to jednou kixne, že se Němci vrátí tam, kam patří...takže jsme se všichni těšili, že už bude konec. Ale něco se už určitě trošku vědělo. Já se pamatuju, to je taky ošklivá vzpomínka, jak sem vám říkala, že sem pracovala na tý pokladně na osobním nádraží, tak z 16. na 17. dubna byl ten nálet. Já sem tam byla v noci, pořád bylo to zatemnění, chvílku tma, pak zas na chvíli rozsvítili, pak zase tma, bylo to ohrožení. Si pamatuju, byly to asi dvě hodiny v noci, tam přijel německej transport, z něj vylezli Němci, všichni takový shrbený a šli se schovat tam dozadu. No a ten nálet skutečně byl a pak si pamatuju, že to místo, kde se schovali, mělo příměj zásah a potom si eště pamatuju, jak, když jdete teď z nádraží, byla jedna rakev vedle druhý....spousta jich tam zahynula. Všechno to byli Němci, teda i pár Čechů, který tam pracovali na tom nádraží. My sme potom utekli směrem tady na Slovany, do jednoho baráku, tam to taky bylo strašný, ale nezbořil se ten barák. Když sem pak přijeli Američani, tak sme všichni měli radost, že už je to za náma, že sme se jich už zbavili, to byly veselý hezký časy. „A nějaký bližší kontakt s Američanama jste měla vy nebo třeba vaše kamarádka?“ „Oni byli milí, to ano, ale žádněj bližší kontakt sem s nima neměla, než jenom na tom nádraží. Na náměstí byla po tom co přijeli taková velká slavnost, tak tam sme byli, užívali sme svobody. „*A dali Češi, lidově řečeno, po válce Němcům sežrat, že jsme vyhráli?*“ „No abych řekla pravdu, tak my jsme byli rádi, že jsme se jich zbavili, že jsou pryč. Možná někdo, kdo měl možnost se jim nějak pomstít, tak to třeba udělal, ale vcelku bych řekla, že jsme byli rádi, že ta ošklivá doba zmizela. Ještě si pamatuju, že, to bylo na konci války, přišel rozkaz z vedení tý dráhy, že nesmíme prodávat lístky dál než do sto kilometrový vzdálenosti. A mě tam přišel takhle jeden Němec a chtěl Prag, Prag, a já sem mu to říkala, tenkrát sem ještě mluvila dobře německy, tak sem mu řekla, že mu můžu dát lístek jenom do sto kilometrů a on, panečku, vytáhl revolver a to prej se eště uvidí. A začal se vytahovat jakou má zbraň, a že nám ještě ukážou, no a za pár dní byl konec války, tak už to nestihl. [zase se směje] Ale prodala sem mu lístek do Berouna, to se tak dávalo, a on si ho vzal, nic jinýho mu nezbylo. Co mohl dělat, já sem mu jinou jízdenku nedala, jestli si to potom vyřídil ve vlaku, to nevím, ale byl ostrej, myslel si, že mě zastraší, ale nezastrašil. „Vzpomněla byste si, kdy byla osvobozená Plzeň?“ „To bylo toho 5.května 1945.“

16) „A během tý doby, po skončení války jste se setkala s nějakou literaturou, nebo filmem, který by se té době věnoval?“

„[váhavě]Ale jo...myslim, že bylo několik těch filmů, jak to začlo. Jako víc filmů sem viděla, to je pravda, ale jako že by se člověk rád vracel k tý ošklivý minulosti, tak to ne, k těm sem nepatřila. Rozhodně sem po tom nepátrala. To co sem viděla, to byly asi spíš dokumenty, ale už jako pravdiví, než to, co nám pouštěli Němci, podle těch jejich filmů vyhrávali skoro až do konce války, spíš to bylo pravdivě podaný.“

Informátor E – 25. 3. 2009

1. „Jak byste popsal vaše dětství? Byla to pro vás hezká doba?“

„No to víte že že jo, já se narodil tady v Mantově, ale ještě když sem byl mimino, tak sme se s rodičema přestěhovali do Zbůchu, kde sme pak žili až do konce války, ale otec tam dostal práci na šachtě, tak sme museli s nim. Ale bylo to hezký, tam sem taky chodil do obecný školy, a pak i do měšťanky. Takže než sem začal jezdit do Plzně, nejdřív do Obchodní školy a pak Obchodní akademie, tak sem byl vlastně pořád jenom u nás na vesnici. A byla to klidná doba...nic zvláštního se nedělo, takže sem byl buď ve škole, nebo sem si hrál s rukama a nebo pomáhal s něčím doma.“

2. „Vzpomněl byste si, kdy byla podepsána Mnichovská dohoda a jak jste ji vy a vaše rodina přijali?“

„To víte, že sme to nevívali s nadšením. Já sem tenkrát bydlel ve Zbůchu a tam všichni říkali- kdepak, až k nám nepřijdou, kolem nás udělají velké okruhy. Přišlo to pak tak, že to bylo zabraný, Zbůch byl poslední a potom to další byly Líny, tam pak byly hranice mezi Zbůchem a Líny, tam pak končily ty Sudety a tam dál ty Líny to bylo Československo [**rukama naznačuje, jak vypadala hranice**] a pak toho 15. března to zabrali celý. To víte, bylo to těžký, já chodil do školy a teď nám najednou nejezdily vlaky a otec si vzpomněl že má neteř v Plzni, to byla moje sestřenice, tak po určitou dobu sem bydlel na Petrohradě, dokud se to neuvolnilo a zase to bylo těžký, protože aby sem, dostal propustku, my sme bydleli ve Zbůchu, do Plzně. To bylo hrozně těžký, tak matka odjela do Stříbra tam na Landrat, nebo co. Jak se domnívám, to byl říšskej Němec, a měl větší pochopení než ty místní Němci, já chodil celou dobu do český školy, tak mi třeba nechtěli vydat propustku. Máma vždycky musela do Stříbra, jak sem říkal, ten Landrat byl říšskej Němec a ten se dycky obměkčil, že sem tu propustku dostal a někdy to bylo, že sem jí neměl, tak švagrová tak švagrová měla propustku, tak se vlastně k sobě dal ty dvě průkazky dohromady. Nahoře byla moje fotka a na druhý straně, to byly takový kartičky, tam byla ta platnost, jak se na to jezdilo a chvíli sem byl v tej Plzni... Mnichovská dohoda ta byla v září, 38.“

3. „A jak jste přijali když došlo k ustavení protektorátu? Jak jste to vnímali, nebo přijali jste to? A věděl byste, kdy časově došlo k jeho ustavení?“

„My sme to nepřijímali. Tenkrát to byl prezidentem Hácha, tak sme říkali- Hácha, to je Hitlerův šváb. To víte, tak, my sme byli z toho Zbůchu, abychom se mohli třeba přestěhovat, ale to bylo těžký, otec měla tady zaměstnání na šachtě, byl sice dělníkem, ale tím by ztratili práci, tak sme z existenčních důvodů byli nucený zůstat na místě...Tatínek se o politiku zajímal tak normálně, aby byl nějaký politik, jako dneska, to ne, ale...to víte, že nebylo žádný nadšení, že se to najednou změnilo, ale třeba zabrali ten Zbůch a ten byl převážně český, většinou. To byla hornická obec, a tam vlastně Němci byli sedláci. Většinu tvořili češi, Němci tvořili menšinu, museli potom ty český děti chodit do německý

školy, tam byla ve Zbúchu jenom dvoutřídni, ta škola a česká škola byla pětitřídni a byla tam i měšťanka a až ten třetí ročník museli všichni do německý.“

4. „Jak byste celkově zhodnotil, nebo představil protektorát, třeba někomu, kdo o té době nic neví?“

„ Já se jenom pamatuju, dyž toho 15. března, dyž to zabrali, tak sem musel chodit do tý Obchodní Akademie, to sem se tam ještě dostal, že bylo mrazivý počasí, že padal sníh a mrzlo a že i to počasí bylo nevlídný, stejně jako ten protektorát. To sem věděl, že se něco děje a vnímal se to skutečně záporně, ale všichni ty kolem mě doufali, že ten čas pomine a že přijde zase ta republika po 45, no ale po tom 45 přišel zase Rus a všichni rozčarovaný, člověk si představoval tu předválečnou československou republiku, ale tenkrát to uchopili komunisti, tak to zas taky nebylo to, co si člověk myslel, ale musel člověk zase tu dlouhou dobu čekat a to víte, a člověk není nikdy spokojený. Nikdy to není tak, jak by to mělo být, vždycky člověk vidí, že jenom málokterý politik to myslí dobře. Neříkám, že sou všichni stejný, ale hodně jich myslí jenom na svoje koryta a třebas i teď. „*Vnímal jste, že se něco změnilo třeba po atentátu na Heydricha?*“ To se změnilo, ale k zápornýmu, hodně k zápornýmu. To měli lidi strach, to vim. Když se ozvali, když to odsuzovali, tak vim, že byli popravovaný, to byly ty lístky v Plzni vylepovaný, kdo byl popravenej. „*A vzpomínáte si na bitvu u Stalingradu?*“ To tenkrát potom ten Paulus, ačkoliv ho Hitler povýšil, tak mu pak měl za zlé, že se vzdal, ale on už asi věděl, že je s německou říší konec. Němci ale mysleli do poslední chvíle, že zvítězí, ale ta německá armáda od tý doby ustupovala, až se to pak dostalo na německý území, přešli Odru, setkali se s Američanama, dostali se do Berlína k říšskému sněmu a tam byla vztyčená ta vlajka.“

5. „Jaká tehdy byla politická situace, jak byste ji popsal?“

„ To bylo nějaké souručenství, vim. Národní souručenství, no ale to vlastně i když se říkalo Národní souručenství, ono to bylo nějak fašisticky zaměřený, že jo. Ačkoliv se to jmenovalo Národní souručenství, tak nebyly nakloněný národu, dřív to bylo fašistický. A pamatuju si, že tenkrát všichni byli pro Rusko a že v Plzni byly taky plakáty a bylo to, že sou to ty bratři, a ukazovalo to, Rusy a Slovany, to si pamatuju...Volby? Tady v těch Sudetech byly volby buď ano, nebo ne, ale, a bylo to podobný, jako to bylo za komunistů, že volby museli bejt veřejný. Tak se vědělo, kdo tam co hodil, aby se nějak někdo postavil, to měli všichni strach.“

6. „A co takové ty každodenní věci? Třeba lístkový systém? Jak se s lístky dalo vyjít? A mohli jste si nějak přilepšit?“

„ Lístkovéj systém...to víte, dost těch lístků nebylo, ale maminka ta eště potom chodila pomáhat do závodní kantýny na Týnecký šachtě a ta hostinská, tak ta vyvařovala a já sem tam vlastně měl ty obědy bez lístků a ona ta paní byla rozumná, to zas člověk nemůže odsuzovat všechny. Měla tam tři nějaký Ukrajinky a vůči nim se chovala skutečně slušně. Někdy člověk slyší, takový ty záporný věci, ale tenkrát zas nebyl každej stejnej... Já sem třebas měl chuť si zakousnout do teplýho buřta, to sem měl chuť...ale ty nebyly. Masa vůbec bylo

málo, dyž bylo jednou za tejdén, to bylo...No oni buřty nebo párky byly, ale byly na lístek a dyž nestačily lístky, tak nebyl ani ten buřt.“

7. „Co třeba nějaká zábava? Bylo možné se chodit někam bavit? Třeba kino, divadlo, taneční zábavy, nebo třeba jít si sednout do kavárny? Pokud ano, můžete mi říct, nějaká jména?“

„Do divadla sem jezdil do Plzně, do Tylova divadla, to sme jeli s bratrem, to bylo skutečně pěkný, tenkrát se dávaly ty operety, ty byly pěkný, no a tancovat sme chodili ze Zbůchu do Lín, to už byl protektorát, a tam sme chodili tancovat ze Zbůchu. „A mohlo se to?“ Když jste měli propustku, tak se mohlo. Nejdřív na tý jedný straně stáli sudetský Němci a na tý druhý Češi, ale potom byl ten celkovej zábor a už tam byli jenom Němci, takže člověk musel mít propustku. Do kina sme chodili do Edenu, to je na Petrohradu a do divadla do toho Tylova. Jeden fim byl takovej pěkněj, to bylo něco jako „Immer sie“, to bylo hezký... Do divadla sem chodil jenom do toho Tylova, já myslim, že ani jiný tenkrát nebylo...Kavárnu, tak to sem byla tenkrát s bratrem, jak je Slovan, tam byl dřív Valdek, ale ne vevnitř, zvenku byla taková terasa, tak tam. „A co jste si dávali dobrého?“ **[směje se]**Skleničku vína, mě už tehdy bylo osmnáct. “

8. „Konaly se v Plzni nějaké oslavy, nebo třeba manifestace?“

„To nevim, to bylo jenom že když sem jezdil do Plzně, tak ty, kdo s tím nesouhlasili, tak že byli popravený a byli vylepený takový cedulky venku v Plzni a tam bylo napsaný, kdo byl proti, nepřítel říše, byl popraven. Ten můj bratranec, byl zaměstnaněj ve Škodovce, no ten byl nějak v tý protistátní činnosti zapleteněj a byl zatčen a nakonec taky popraven. „A vy ste nikdy na žádný takový akci nebyl v Plzni?“ Ne, vůbec.“

9. „Provozoval jste v téhle době nějaký sport? Pokud ano, kam jste chodil sportovat? A nebo chodil jste na nějaké výlety? Jestli ano, co vám to dávalo?“

„Já na tělocvik a na sport byl levej. Takže mě to nelákalo. Mě se teda líbil tenis, jo, to bylo takový elegantní. To tam byly třeba u tý týnecký šachty tenisový hřiště a tam vlastně hrály tenis ty paničky těch inženýrů. To sem třeba tam chodil sbírat míčky. Zahrát si to, to asi bylo minimálně, to si nepamatuju. „Ty míčky jste chodil sbírat zadarmo, nebo jste za to dostal třeba nějakou korunu?“ Ty míčky sem asi sbíral zadarmo. Mě se ten sport líbil, tak sem to chodil dělat zadarmo. Takhle s klukama, že si člověk šel zahrát kopanou, ale to aby to bylo nějak profesionálně, to ne.“

10. „Jak fungovala škola během protektorátu? Zaznamenal jste nějakou změnu ve fungování školy? Nevšiml jste si třeba jestli nezmizeli židovští studenti ze školy?“

„Změny? No, vim, že my sme měli na angličtinu Flekovou a ta chodila, aspoň studenti říkali, s Winternitzem a to byl Žid a ten byl potom nějak odvolanej, já nevim, jestli přišel do tý plynový komory, nebo co. No a měli jsme třídního Felixe a ten si zjišťoval kde bydlíme a když zjistil, že bydlím tady, on byl vlastně Chod, a ten řekl, že sme hrdinové, že sme zůstali na místě, že neutikáme ze země... no a později sme měli Spoustu, a ten nebyl moc vzdálený od nás věkově, toho sme měli velmi rádi. „Proč jste dostali nového třídního učitele?“ To nevim určitě, buď byl starý, že šel do penze, a on měl syna, a když byl nálet na Plzeň,

jak je Continental, tak tam měl někde syna a myslím, že přišel o život ten syn. Ale to nevim, myslím, že šel do důchodů. Učení se změnilo, dějepis se nesměl učit, ten byl zrušen. A když se učil zeměpis, tak to byl profesor Zeman, tak to kromě česky musel uvést ještě německy, se pamatuju. Učilo se česky, to byla česká škola, němčinu sme měli, měli sme profesorku a někteří ji neměli rádi, že učila němčinu. Ale já sem to vnímal tak, že když to vyučovala, tak nás to chtěla naučit a ne, že by proto byla...takže někteří ji to zazlívali. Ta Štroncová (pozn. spolužačka) byla zavřená, ta byla z Nový Hutě, tak ta j neměla ráda. Oni nějak se neměli rádi. Židovský studenty sme neměli vůbec ve škole, to nevim.“

11. „A co třeba vy a lásky? Měl jste nějakou lásku v této době?“

„To se mě jenom líbily, to já byl hrozně stydlivej a netroufal sem si jim to říct. Teď když sme se setkali, tak ony říkaly- joo? Tos měl říct, a já jim říkam, že to sem si netroufl. Já si jenom pamatuju, že tam před tou Obchodní Akademií čekal na tu jednu spolužačku nějakou ten amant. Já si myslím, že dřív to bylo kamarádství a ne hned hop. Ono taky záleželo na jednotlivci, ale rozhodně to nebylo jako to je teď. Dřív, že se jeden druhému líbil, že třeba mu to řekl, ale že by to bylo jako je to dneska tak to ne. Dřív to bylo třeba jenom dopisování.“

12. „Byl jste totálně nasazený? Pokud ano, tak kde?“

„Nemůžu říct, že sem byl, prostě sem byl a nebyl. Sem maturoval v 45, a bydlel sem ve Zbůchu. Němci museli narukovat a nebylo dostatek těch lidí. Tak na šachtě potřebovali třebas, jak tam měli víc těch kanceláří, tak tam přijímali Čechy. Takže sem tam od 45 roku, ne, od 42 do 45 sem byl na šachtě v účtárně zaměstnan. A to tam taky byli lidi z protektorátu, třeba Mach, nebo tam taky byi lidi z Merklína, ty úředníci, hodně Čechů, protože byl ten nedostatek úředníků, protože Němci museli narukovat. „*Takže jste nedělal manuálně, pracoval jste hlavou.*“ No to občas byly brigády, to byla třebas jednou za čtvrt roku, že sem musel fátat do šachty, ale to museli jak Němci, tak Češi. „*Znal jste někoho kdo by se totálnímu nasazení vyhnul?*“ Vim, že někteří spolužáci byli totálně nasazený, a třebas i ta, jak sem mluvil o tý spolužačce, tak ta byla totálně nasazená v Německu a když máme setkání, tak říkala, jak se tam naučila dobře německy. „*Myslíte, že se tomu dalo nějak vyhnout?*“ No já si myslím, že protekce bují pořád...“

13. „Vzpomínáte si na nějaká zavedená protizidovská opatření? Všimnul jste si něčeho?“

„To si pamatuju, že museli mít tu hvězdu, že jí museli nosit. A tady byly taky židovky, měly tady řeznictví, a že ty potom byly...sem slyšel, že byly někam odvezený, a nevrátily se. Jenom jeden Žid co tady byl, Ertl, a ten se vrátil, no a, to se pamatuju, že ten co byl předseda v tý obci mu pak řekl- jo, ty si Žid, ale německej Žid. Ten potom šel do Ameriky. Když dete po tý hlavní ulici a nalevo tam je výloha a nad tím ještě je vidět „Ertl“, to byl ten Žid. Taky sme měli jednu profesorku, a já sem nekouřil, a ona viděla, že já už mám ty tabačky a chtěla jestli bych jí je přenechal, ona měla muže a ten její muž byl profesor a byl zavřenej v Osvětimi, Auschwitz a potom byli nějaký vyslanci, v nějaký americký zemi... I ve Zbůchu, kde sem bydlel, byla jedna Židovka a ta najednou taky zmizela. Bylo mi to divný, kde je... Ono se myslelo, že některý se snažili, nebo

se i dostali do Izraele, a člověk někdy slyšel, že je nechtěl přijmout, že byli na těch lodích, ale že je tam nepustili. No a pak taky se myslelo, že se snad dostali do Ameriky.“

14. „A co třeba německá armáda v Plzni? Máte na ně nějaké vzpomínky, na jejich působení v Plzni, nebo ve Zbůchu?“

„Vidával jsem je, sem si vzpomenu, když přišli do Zbůchu, tak tady ve Zbůchu je německá menšina vítala a že Češi stáli v houfu, a ne s moc velkou radostí, nebyli moc rádi, že přišli. Ale ze zvědavosti sme se podívali, co to vlastně je. Strach sem neměl, ale vnímal sem, že tady nemají co dělat. „*Jak si myslíte, že němečtí vojáci vnímali nás, Čechy?*“ No já si myslím, že to je individuální věc, každý nebyl stejný. Oni vlastně museli jít, jestli chtěli, nebo nechtěli...kdo nechtěl, tak se musel taky rozloučit se životem. Já si myslím, že lidi sou taková a taková.

15. „Jak to bylo na konci války? Byla nějaká šuška o tom, že válka už možná brzy skončí? A jak jste vnímali následné osvobození?“

„To už se vědělo, že se americká armáda dostala přes ty západní hranice, blížili se a potom už bylo slyšet, jak byli na hranicích to střelení, salvy. To se pamatuju, když přijeli. Byli sme rádi, když přijeli. . „*Projevovalo se, že Němci prohrávají na chování k Čechům?*“ Ne, oni do poslední chvíle věřili, dokonce, když přišli Američani, tak oni říkali, že zase odejdou a bude to tak ja bylo. Ne, teda všichni, ale někteří jo.“ Taky se pamatuju, že nějaký ten černoch na té silnici přešel dítě, asi se tam dostalo neopatrností. „*A to jste viděl?*“ Ne, to sem jenom slyšel. Měli sme všichni radost, že to tak je, s některýma sem mluvil, s některýma anglicky, některý mluvili i německy. „*Chodila některá z Vašich kamarádek s vojákem?*“ To chodilo hodně děvčat, tady byly i německý děvčata a ty nesměly jít k muzice, ale když měly americkýho vojáka, tak směly. Ale hodně děvčat chodilo s americkýma vojákama. Jedna tady dokonce měla černocha a měla s nim dítě, a ten černoch potom padl v tý korejský válce. Ale Američanům se děvčata nabízela, protože dostávaly i čokoládu, to myslím, že bylo.“

16. „Mohl byste časově zařadit, kdy skončilo období protektorátu?“

„Skončil v 45, ale potom konec byl až při uzavření míru s Japonskem. Plzeň byla osvobozená 5. května.“

17. „Dostal jste se od té doby do kontaktu s nějakou literaturou, nebo filmem, který by se týkal této doby?“

„Ne nijak dopodrobna...já šel po válce na univerzitu, na pedagogickou fakultu, takže něco jsem se samozřejmě dověděl při studiích, ale nepátral jsem po tom tak, že by mě to zajímalo. Dneska to dávaj v televizi, že jo....na Nově...ten pořad na Vlastní oči a tam ten jeden se zajímá o tyhle věci, snaží se najít třeba ty německý dozorce, který dělali v těch koncentracích. Tak o tom jako vim, ale žádný knížky, zaaměřený na tohle téma sem nejspíš nečetl. Já měl obor čeština, ruština, takže sem spíš četl takovýty slavný díla českých a ruských autorů.“

Informátor F – 7. 4. 2009

1) „Jak byste popsal, že jste prožil dětství?“

„Dětství bylo ještě pěkný, bydleli jsme na venkově, takže sem byl pořád venku s klukama na čerstvým vzduchu. Doma taky všechno bylo v pořádku, takže co k tomu říct. Když my byli mladý, tak se ta výchova vedla trochu jinak než dneska, my děti sme museli taky pomáhat, to nebylo že bysme si jenom hráli. Ten čas na hraní tam samozřejmě taky byl, ale i tak, když bylo potřeba s něčím doma pomoci, tak jsem pomohl. Víc nevim, co bych ti k tomu měl říct.“

2) „Vzpomněl byste si, jak jste Vy a vaše rodina vnímali a přijali, když došlo k podpisu

Mnichovské dohody?“

„Ten datum to teda přesně nevim, to bych Vám asi lhal, Vy ho asi budete vědět přesně. To v tý literatuře to je přesně popsany, ale jak to na mě působilo...No určitě já sem byl tehdy mladej kluk, takže rodiče, to víte, že to na ně působilo velmi triskně, protože si uvědomovali, že ...Můj táta totiž byl na hranicích, vedl jednu rotu, která byla na hraničním pásmu, když byla mobilizace, než sme byli úplně obsazený těma umělcema v tom březnu. Tak vim, že vyprávěl, že tam byly opevnění, ale ne v celé čáře, tak s tou skupinou, kterou měl na starost, stavěli ještě další opevnění, takový bunkříky, mezi těmi prostorami, tak určitě, když se to dozvěděli a opouštěli to tam, tak byli nešťastný, dokonce vim, že maminka i plakala, protože když to tam tatínek bránil, tak ty naši vojáci tam, byli skutečně rozhodnutý bojovat, aniž si uvědomovali co by mohlo po tom přijít, ale oni by je zvalcovali, že jo, protože ty zápaďáci nepomohli, tak potom sme byli jako ty Poláci, proti takovej silnej armádě. Mohli sme se dejme tomu bránit nějakou dobu, ale jenom určitou dobu, protože takový ty těžký pevnosti na tom severu by obešli, obklíčili a tím by to skončilo. Takže se to velmi těžce neslo, ale je i pravda druhá, ono se to vytyká těm našim bejvalejm prezidentům, Beneš, a pak ten Hácha to taky odnesl chudák, i když já si říkám, že on za to nemohl, on do toho byl donucenej, ale já ho neobdivuju. On to teda vzal na sebe, ale zas to nebyl tak hloupej soudce nebyl, to ať mi nikdo neříká a ono se to dneska snadno odsuzuje. On ten Beneš měl víc informací...já sem totiž trochu příbuznej Benešovic, můj táta je od Kralovic, takže to příbuzenstvo je vzdálenější, ale sme v určitých vazbách. A ve Zbiroze byla tátova sestřenice, nějaká paní Matoušková, kam jezdíval Vojta Beneš, brácha a poslanec a taky školní inspektor v té době a tak dále. A ona na to vzpomínala a táta mi to pak vyprávěl a říkal, že ten Vojta říkal- ten brácha to měl hrozně složitý. On byl teda informován od těch Angličanů, že nám nepomůžou, že nebyli připravený, to byl hlavní důvod, ta jejich nepřiprava, i když Francouzi měli maginotku, tak přece jenom vojensky, oni nikdy nebyli žádný velký hrdinové, bohužel to tak jo. A holt si řekli, že košile je lepší než kabát, a dokonce bylo řečeno, ať se v tom vykoupáme. To ten Vojta říkal, že tomu Benešovi takhle nepřímo řekli. Dyť ty lidi neměli tenkrát žádnou jinou možnost, takže tohle vim od toho Vojty, že to ten Eda takhle odnesl a pak to strašně špatně psychicky nesl. Takže tak to je,

ono z toho dnešního hlediska je to smutný, že sme to museli předat těm Němcům, ale říkám si...oni i tak byly hrozný ty důsledky, kolik bylo povražděnejch lidí, ale říkali sme si kolikrát s tím tátou doma, a co kdyby nás přejeli. Tak to dopadlo, jak to říkal ten Heydrich- Sibiř. Dyby se to těm Němcům podařilo, že ty Rusáci by je nakonec nevytlačili v tý zimě, tak skutečně...já vim, když tady byl Frank, táta se vrátil pozdě z koncentráku, on byl přesunutej z Terezína do Hamburku do koncentráku, táta se vrátil právě hrozně pozdě z toho koncentráku, protože tam dostal těžkou tuberu a byl tam v tom Marien Krankenhausu, veleli tomu ty anglický lékaři, který měli pod sebou ty německý lékaře a starali se o tuty lidi. No a tak vim, jak těžce to nesli tuty lidi, tátové, co byli na těch hranicích, nebo byli zavřený. Ten táta říkal- my sme neměli takový zbraně, oni měli tanky, ty by to bejvali nezachránili, stejně jako ty Poláci. I my mladý sme to těžce nesli, o to hůř když pak zase přišli Rusáci.“

3) „A teď vlastně podobná otázka, jak se Vás dotklo, když došlo k ustavení Protektorátu?“

„ Ustavení protektorátu je právě to, co zaviniły ty západní velmoci, jako prostě řekli-pánové s náma nepočítejte, ale i Slováci, ten Tiso. To je další věc, kterou si dneska musíme uvědomit, že ty Slováci se připojili k panu Hitlerovi [zní to velice ironicky], dokonce dostávali peníze za to, že vydávali Židy, dostávali asi 500 korun slovenskejch, jestli si dobře pamatuju, že když vydali ty Židy, nebo ty nepřátele německé říše, tak jim za to ty Němci platili. Tak to bylo další oslabení tý republiky bezesporu, protože byla obklíčena ze všech stran. Rakousko už bylo zabraný Hitlerem, pak Polsko, my sme tady byly jak zrníčko v tom...ani nikde žádná opora. Na hranicích Němci, na druhej straně Rusáci, ty s nima taky udělali komplot, že jo, Molotov tenkrát podepsal s Ribbentropem. Já když to vezmu jako na pokračování, tak tohle se jako nedá snadno vysvětlit, to víš že to nebylo jednoduchý, ani sme si třeba nedovedli představit co všechno přijde, to je taky pravda, až teprve když sem oni vnikli toho 15. Března, přešli ty bývalý sudetský hranice a je pravda taky to, že ty Sudeťáci jim strašně pomohli těm Němcům. Já sem byl jako 15-ti letej kluk, táta dělal v ZDK, tenkrát to byla ohromná organizace družstevní, asi tady měla přes tři sta poboček v tom kraji, tak jezdíval do tý prodejny, když měli výroční schůze....[trochu se ve vyprávění ztratil] Tak my sme si to neuvědomovali, ono to bylo v tý smlouvě, jak tenkrát podepsal ten Hácha, bylo to, že nám nechávaj poměrně volnost, nebylo to takový tvrdý, jak se to potom stalo, když tady byl Reinhard Heydrich a tahleta garnitura tvrdých nacistů, tak teprve se to začalo utahovat. Jednak proto, že tady zase začali zasahovat ty Angličani, jednak tou výzvědnou službou. Ono se to dneska dost jednoduše říká, ale oni tenkrát museli něco udělat, třeba ten Heydrich, dneska řada lidí, když s nima mluvíte, tak říkaj- pročpak to museli dělat, dyť to odnesli stovky lidí, nejen ty rodinný příslušníci těch parašutistů, to je pravda, odnesla to i řada dalších lidí, vypálení těch Lidic a Jevíčko. To byly hrozný následky, ale to byl atak, dyť i ten Churchill říkal, jak mi to vyprávěl ten Vojta- musíte něco udělat, když chcete, abychom se za vás postavili. Churchill to potom odsuzoval jak se na nás vykašlali ty Angličani a Francouzi. Řikal, že

musíte skutečně něco udělat, abychom viděli, že opravdu bojujete za tu vaši svobodu, tak ono to i asi pro toho Beneše bylo těžký, jistě, není to jenom jeho otázka, to byla otázka armády, ale asi nemohl dělat nic jinýho, než si říct, že musíme něco udělat. On si taky neuvědomil jestli se jim povede utéct, nebo jestli zradí jeden z nich, ten Čurda. Tak holt něco udělali a tím sme se dostali do povědomí toho západu, to je skutečnost. Ten protektorát nás tak jako trošičku mrzel, ale...“

4) „Kdybyste měl protektorát představit někomu, kdo o něm třeba vůbec nic neví, jak

byste ho zhodnotil celkově?“

„Určitě to bylo hrozný v tý době, protože ti lidé byli pronásledováni, jak se někdo ozval, nebo se o něm vědělo, že nějakým způsobem se angažoval v nějaký straně a tak dále...táta se do koncentráku dostal, protože nějak zásoboval nějaký partyzány v Rokycanský [pozn. ulice v Plzni] Já sem o tom moc nevěděl, jak mě třískali, tak sem o tom opravdu nemohl říct, protože sem toho moc nevěděl, takže oni potom, to udělali tak, že sme s maminkou podporovali nějaký rodiny těch zavřenejch, nějaký kecy, jak oni uměli, ale to není důležitý...Ale člověk si ze začátku v ten první moment nepředstavil, že tady třeba udělaj ten nábor ročníku 21, 24 na ty povinný práce v Německu, že tady začnou zavírat ve velkým, střílet ve velkým ty lidi, protože oni tady nechali ten lístkovej systém. Za to tady ty lidi něco dostali, ne moc, ale přece jenom základní potraviny byly. Ten začátek jako asi nebyl takovej...to víte že my sme to nenesli snadno, zvlášť ty starší ne, prošli tu republiku a ta první světová válka, osvobození z toho Rakousko-Uherska, tak ty to nesli eště hůř než my mladý, my sme si to pak taky uvědomili, ale oni jako první, protože už to všechno měli za sebou, respektive přežívali předtím ještě v horších podmínkách, že jo, za tý první světový války taky třeba nebyl chleba, že jo. A tady aspoň ze začátku...ke konci se to pak už zhoršilo, ale přece jenom nějaký ten přidělovej systém byl, že nejzákladnější věci lidi sehnali. A sehnali i třeba od těch venkovských příbuzných, ale oni pak utahovali, i že ty hospodáři pak museli odevzdávat víc, než bylo stanovený to množství, kolik kdo musel odevzdávat, jako třeba obilí, nebo prasata. Takže je fakt, že řada lidí měla na tom venkově nějaký příbuzný a ty jim třeba toho králíčka dali, že si tak trochu přilepšili, ale ke konci pak se to zhoršilo, tím jak ten režim tvrdnul, že začali prohrávat na těch frontách, se to zhoršovalo i tady, protože v každým viděli nepřítel. A pak už se to projevilo jako totální důkaz toho, že ty...jakk Heydrich říkal-až vyhrajeme, tak to všechno pude na Sibiř, mimo tý čistý rasy, že by si vybrali pár dětí s modrejma očima a se světlejma vlasama a oni by to udělali, o tom nepochybuju, to byla strašná guerilla. Těm to bylo jedno, co dělali. Ty by nejradši vyhladili všechny kromě sebe. Tak asi tak sme to těžce nesli, hlavně ty konce. Hlavně ty zavřený, nebo i příbuzný těch zavřenejch, protože to už pak člověk nevěděl, co řekne. Řada těch lidí měla obavu, co by mohlo přijít, tak to bylo ve skutečnosti.

5) „A vzpomněl byste si, jaká tehdy byla, nebo jestli ještě vůbec byla nějaká

politická

situace, nebo politická scéna tenkrát?“

„Za toho protektorátu se určitě tu a tam scházeli nějaký, třeba ty sociální demokrati, ale tak maximálně potajmu někde u piva, kde měli svoji partu. Tam se třeba určitý věci projednávali, nebo se říkalo, nebo byli lidi, který byli do určitý míry hrdiny, prostě vzali někdy k sobě utečence, nebo třeba ty parašutisty, byli takoví, i když třeba ohrožovali životy, taky spousta těch rodin přišla o život, takže se musí říct, že v tuté těžké době se našli lidé, kteří si uvědomili, že svůj život pokládají na oltář vlasti, protože oni věděli, že v tý stodole třeba schovávají toho partyzána, nebo někoho, kdo měl to spojení radiový s tím západem, takže je fakt, že takový lidé byli. Ale je fakt, že byli také udavači. „A třeba nějaká ta oficiální politická scéna?“ „Já bych řekl, že nic nebylo. Komunisti sice říkaj, že měli ty buňky, já to teda nedovedu posoudit, ale moc tomu nevěřim, já si myslim, že byly jenom takovýty malý skupinky, který se tajně někde scházeli, třeba na vesnici, tak vim, že tam se mohli sejít, protože tam to Němci měli daleko, ale to bylo jenom takový povídání, takový hospodský, co by udělali, komu by pomohli, ale to bylo všechno bráno mezi lidma, který si věřili, takže mimo nějakých těch organizací, který byly navázaný na ten západ, byli určitě, ale že by jich bylo nějak přehršle, to nebylo tak jednoduchý.“

6) „Vy už jste zmínil tu každodennost, ten lístkový systém byl. Tak jak to třeba vaše maminka řešila, dalo se s tím vyjít? Popřípadě dalo se nějakým způsobem si přilepšit?“

„My sme měli na venkově příbuzný, takže ono se s tím jako dalo vyjít. No, takhle, dalo se s tím vyjít v tom smyslu, že chleba ste měli, nějaký ten margarín, trochu toho mlíka, ale toho bylo málo, samozřejmě nějaký ty věci pro děti, jako cukr, to neexistovalo, to byly nějaký ty drobný příděličky, ale to já už to taky všechno přesně nevím. Ale vim, že toho bylo málo, ale my jsme měli určitou výhodu, že sme měli příbuzný na několika místech na vesnici, tak když tátu zavřeli, tak oni na nás pamatovali. Třeba sem přijel někdo od nich. „Takže oni to vozili Vám sem do Plzně, a ne že vy byste si tam jezdili?“ „Ne, my jsme je nekontaktovali, protože oni vás sledovali, když jste měli někoho zavřenýho. To jako tady byla řada donašečů z našich lidí. Když sme tady měli toho Franka, že se k tomu vracím, tak tady byla ta poprava jeho, když dostal trest smrti. Tak táta mi vyprávěl, jak tady byla ta komise těch politických vězňů, tak on tehdy, nevím jestli tomu můžu věřit, tak on říkal, že s gestapem spolupracovalo 120 tisíc Čechů z celýho toho území Čech. Mě se to zdá přehnaný, ale to prej bylo řečeno. Táta mi říkal, že to tam bylo řečený, spíš tak zadržmolený, a že se k tomu už pak moc nevraceli, protože u toho soudu to bylo v neprospěch našich lidí, takže se to potom jako přešlo. Takže je fakt, že my sme tady měli řadu kolaborantů...to je další tragédie toho národa, protože to často dělali, třeba že se chtěli zachránit a řada jich se skutečně přidala k těm, jak se jim říkalo...jak byl ten Moravec...jak ono se jim říkalo, byla to taková strana nepřimo... „Myslíte Kuratorium?“ „Ano, Kuratorium, prostě toto bylo. On jeden tady bydlel, nějaký Burda, to sme se pak dozvěděli s mámou, když jsme se vrátili. Ale to nevím

s jistotou, takže nechci nekoho hanit, když to nevim určitě. Takže tak sme to měli, sem tam nám nějaký to mlíko přivezli, nebo kousek toho...oni měli povolený zabijačky každéj rok, při tom dycky musel někdo bejt, třeba nějakéj četník, to musel zkontrolovat, jestli ta váha odpovídá. Oni museli to množství odvést a ten zbytek si mohli nechat. A pěstovali nějaký králíčky, takže jednou za dva měsíce, nebo za ten měsíc, někdo sem přivezl něco...třeba bratranec, nebo sestřenice. „*Chybělo Vám tenkrát něco? Měl jste na něco chuť?*“ „No tak...možná že někdy by si člověk líznul někdy nějaký lízadlo, ale to tenkrát nebylo. To bylo akorát na ty Vánoce, ale to bylo takový dětský, to nebylo nic důležitýho. To nebylo tak hrozný, to nevadilo. Řada lidí, a my sme k nim patřili, měla štěstí, to nebudu říkat, že ne, naštěstí sme měli příbuzný, který nám ulehčovali život.“

7) „A co třeba nějaká zábava, přeci jenom jste byl mladý. Byla možnost se jít někdy

někam pobavit? Kino, divadlo?“

„Prosímte, my sme měli tehdy, takový, já sem na to tancování teda moc nebyl, ale měli smě nějaký, v tom 45 roce nějaký ty kurzy taneční. Ale já sem tomu nikdy moc nedal. Vim, že dokud Němci nezačali prohrávat a nezatrhli to, tak že na těch vesnicích se v hospodách hrálo na harmoniku, lidi se tam scházeli, třeba v Sebečicích, kde sem se narodil, tak tam u těch „Vondráčků“, to byla hospůdka, tak tam třeba na to posvícení, nebo pouť, udělala se tam taková ta domácí tancovačka, babičky seděly, já to vidim jako dneska, na těch lavičkách, a hospodáři s hospodyněma tancovali, nebo třeba ta mládež se tam třeba zatrdlovala, maximálně při tej harmonice, nebo když třeba někdo v tý vesnici uměl na něco hrát. „*A tady v Plzni?*“ „Tady v Plzni...tady sem nikde nebyl. Nevim, jak to chodilo tady..“ „*Takže třeba ani nějaké jméno vás nenapadne, kina nebo divadla?*“ „Tady v těch kinech co byly tady, třeba Eden, tam už pak byly jenom německý filmy, mimo nějakých těch našich co pustili. Napřed dycky byl velkej žurnál, to byla samá slavná velká armáda, co všechno porážela, i když už prohrávali [z hlasu je opět cítit ironie] Oni byli vítězové, že jo, a pak ty filmy, ty byly ubohý většinou, protože copak taky mohli ty herci zahrát. Já se ti přiznám, já sem na ty kina ani moc nebyl. Ani nikdo z rodiny. „*A co třeba jít si posedět někam do kavárny?*“ „Ne, tak to sem nebyl nikdy.“

8) „Vzpomněl byste si jestli se v Plzni konaly nějaké oslavy? Někaké ty povinné manifestace?“

„To si nevzpomínám, já sem se teda žádný nezúčastnil. Zezačátku se teda něco dělo, ale to nevim jistě, tak o tom radši nechci mluvit, protože nevim jestli je to pravda, vim, že snad něco bylo v tý Praze, ale u toho sem taky nebyl, ale o ničem větším nevím.“

9) „A co třeba sport? Bylo si kde zasportovat?“

„Já sem dělal sport celej život, tak radši sem si šel zacvičit, ani sem nechodíval na pivo s rukama po tom tréninku třeba. Já sem tomu sportu věnoval strašně,

já sem začal když už sem přišli Němci v tom 39, tak zavřeli Sokoly a tak dále a tak sme hledali co dál. Já sem totiž chodil do cvičení už jako malej, tak sem pak hledal něco, abych mohl pokračovat v tom sportu. No a táta měl nějakýho bratrance, Frantu Jonáka, a ten dělal řecko-římskej zápas a ten mě tam lákal. Tak sem tam s nima jednou byla, ale mě se to nelíbilo, mě se to zdálo takový tvrdý. No a potom sem se dozvěděl, že tady je to judo, tak sem se tam šel přihlásit, to bylo...tenkrát se bralo do juda od 16 let. Kdo byl prostě pohybově nadanej a měl pro to vlohy, tak toho tam vzali, tak sem tam teda začal chodit a letos už to je 70 let, co do toho nepřímo dělám. Pak taky zavřeli některý ty kluky Němci, jednoho popravili. „A kam jste chodil? Tady v Plzni?“ „Tady v Plzni, chodívali jsme do Rosije, to už dneska neexistuje, to byla škola a tam sme chodívali cvičit. Pak sme chodívali taky na různý místa, napřed než jsme chodili do tý Rosije, tak sme chodili do bytu k jednomu z těch kluků, ten nám umožnil, abychom mohli trochu trénovat, takový ty základní věci, no prostě sme to střídali, kde nás nechali, nebo kde ty Němci to pak nezabrali pro sebe. V tý Rosiji to jako bylo dobrý, tak tam to potom taky skončilo, ale to já už sem nezažil, to sem už byl v Terezíně, ale taky jim to zakázali, takže pak už ani netrénovali tam. No a potom ve 45, když sem šel na vysokou školu, tak tam sem v tom judu pokračoval a protože, už sem měl nějaký ty pásky, tak sem dostal možnost od ministerstva školství si trochu přivydělat a dostal sem na hrb pár těch kluků co bydlelo v Praze na Masarykově koleji.“ „A když jste ještě byl tady v Plzni, byla možnost chodit třeba někam na výlety, nebo to vůbec nepřípadalo v úvahu?“ „Prosim Vás takhle, na výlety sme nechodili, ale dělali sme tohle. Protože sme si museli sami zaopatřovat, maminky naše nám jenom šily kimono pode vzorů, moje maminka ta byla proti tomu, abych to judo dělal, táta ten byl celkem pro to abych to dělal, říkal-ať ten chlap něco dělá. No a maminka mi po tom dokonce ušila to kimono z takový tý lněný látky. A protože tenkrát nebyly ani žíněny, byly jenom takový ty tvrdý, sokolský, nebo sme cvičili jenom na zemi...takže abychom si trochu přivydělali, jednak sme museli platit to nájemný, i když oni tenkrát moc nechtěli, jezdili sme dělat ukázky do hospod, třeba do Vejprnic. Tak se dělali ukázky, napsali kluci takovej plakátek a vyvěsili to, tak ty lidi se přišli podívat a každej co tam dal do toho klobouku, jak se říká, takže my sme z toho postupně něco zakoupili, třeba ty látky na ty kimona, co pak nějaká ta maminka ušila. Měli jsme tam třeba jednoho frekventanta, kterej dělal dozorce na Borech vězňům, a jak pošta měla takový ty pytle s tom poštovním znakem, a ono dyž ty pytle jako už byly horší, tak je prostě likvidovali. A on nám tenkrát někdo zařídil na tý poště, takže nám pak nějaký dali, ono se to naplnilo senem a na tom se cvičilo, aby ty pády nebyly tak tvrdý. A venku když se cvičili, tak sme sehnali větší plachtu a cvičili sme na pilinách, přes to léto, když to doba dovolila. Takže my sme takhle po těch hospodách jezdili a těma ukázkami sme si trochu přivydělávali, nebylo to moc, ale aspoň nějaká koruna.

10) „A co škola? Změnilo se nějak její fungování během protektorátu?
Zaznamenal

jste nějakou změnu, třeba jestli nezmizeli židovští studenti?“

„Nepamatuju se, že by tam někdo byl z tutěch důvodů vyhozenej, spíš z prospěchu se stalo, že někdo byl vyhozenej, třeba v prvních ročnících, že někdo vypadl kvůli prospěchu, ale z tohohle důvodu si teda nepamatuju. Aspoň teda ne v naší třídě, nebo i ve vedlejší třídě, jo možná v nějakých těch pozdějších třídách, ale tenkrát to člověk ani tolik nesledoval, protože my sme se nestýkali tolik přímo, jednak z opatrnosti, lidi říkali-dávej si bacha, ať to třeba neodnesou ty rodiče. Ty kantoři byli celkem rozumní, snažili se nás vést k takový rozumnosti. Sice tomu Felixovi lidi určitý věci vytýkají, ale ona to není pravda, já si ho hrozně vážil, oni ho pak přehodili, snad proto, že mu dokazovali, že s nima trochu...[naráží na možné podezření z kolaborace] ale on s nima nespolupracoval, on to jenom tak někdy třeba neodsoudil, ale to je blbost, on jako třídní to nemohl udělat. Já sem ty naše kantory viděl tak, že asi souhlasí s náma, že maj ten náš názor proti těm Němcům. A varovali nás někdy, abysme se nezúčastňovali, což jako, tenkrát sme se možná usmívali, ale dneska když člověk ví, jak to bylo, tak si říká, že na tom měli asi taky trochu pravdu. Taky měli svoje rodiny a nebylo to pro ně jednoduchý. Já vim, že potom po revoluci musel Felix přejít na průmyslovku, že mu něco vytýkaly, já nevím přesně co, ale my sme se za něj postavili a napsali sme dopis, že ho pokládáme za solidního Čecha, ale to někdo potřeboval místo místo něj, ono bohužel u nás sou lidi zlí. Řada těch kolaborantů se potom přetělila mezi komunisty, který proto, aby se zachránili, tak dělali jaký sou hrdinové a přendali kabát. „A během studií jste zaznamenal nějakou změnu? Třeba ve výuce?“ „No to akorát třeba v němčině sme se museli učit něco o tý nacistický historii, to je pravda. Asi měli strach, že kdyby přišel ten německej inspektor, což pak taky chodil, já měl zrovna to štěstí, že sem ho chytil na maturitu, to je další věc, že odpoledne, když jsme zrovna přišli na řadu, tak tam přišel německej inspektor, takže akorát nějaký tyhle věci se tam probíraly, aspoň ty základní, kdyby přišel někdo a zeptal se. Ale jinak se ty kantoři v tom zeměpise nebo dějepise se tomu snažili věnovat co nejmíň, jen se toho tak dotkli, protože taky nevěděli, kdo tam mezi náma sedí, takže to člověk chápal. Tenkrát sem nad tím kroutil hlavou jako kluk, ale dneska si říkám, že to taky neměli tak lehký. Museli taky živit rodinu, a ono se pak dostat Němcům do ruky...ale já sem u žádnýho z těch kantorů neviděl žádnou poslušnost vůči těm Němcům, že by skláněli hlavu a kejvali, to sem teda neznal.“

11) „A teď bych se Vás zeptala na něco osobního, co láska? Šlo to tenkrát nějak? Zajít

někam na randíčko?“

„Já sem nikam nechodil, jednak tátu zavřeli, takže já sem vydělával sám, protože ženy tenkrát nevydělávaly, to se nedělalo. Jednak maminka v 37, to už sme bydleli v Plzni prodělala těžkej záškrt, takže jí to postihlo srdíčko...dost jí to postihlo zdraví. Takže já sem na to tenkrát neměl náladu. Já sem ani na vysokej moc nechodil, kluci mi říkali, že sem vůl, že sem asi...že na ty ženský nemam. Takže sem skutečně žádný děvče neměl. Že sem se tu a tam podíval,

když s náma holky cvičily, ale v tom dobrým slova smyslu, v tom sportovním, protože s náma cvičily, a ne proto...my sme tam třeba měli vědoucího, to byl bezvadnej kluk, ženatej dávno, ale tu a tam s nějakou chodil, ale já sem to odsuzoval, tenkrát, mě se to nelíbilo. Já sem si myslel, že takhle to nemá bejt, hlavně v tom sportu, tam by se to mělo oddělit. No a na tej vysokej sem zase koukal bejt co nejdřív hotovej, já bydlel s rukama a ty tam měli každou chvíli nějakou slečnu, ale na to měl každej právo. Takže moje žena, Jiřinka, byla moje jediná známost, opravdu, před ní sem žádnou neměl a po ní už taky ne, a to už je manželka 11 let po smrti... Takže to byla moje láska... “[při tomto povídání o manželce se dojal a trochu rozplakal].

„A myslíte, že se dalo chodit tady někam ven?“ „Určitě, chodili, chodili, já třeba vim, že tady ve Škodovce, to vim z vyprávění, že Škodováci měli nějaký místnosti, kde schovávali tajný materiály, aby se nezničily při bombardování, a tam ty kluci a děvčata chodili a blbli tam, to se opravdu dělo. I tady v ulici to jo, to nebyli všichni volové jako já [směje se] a určitě ta láska někde byla dost silná, protože je to rozdělilo, některý jeli třeba pracovat do Německa a pak se vrátili a vzali se, to jo...“

12) „To jsem se chtěla zeptat, to totální nasazení, byl jste Vy totálně nasazený?“ „Já sem byl nasazenej na tý dráze, u tý vrchní stavby, to mi dali přímo jako papíry, že tam musím nastoupit, to oni se tě neptali, kam chceš. Ten ročník 21 ten tam šel povinně, respektive ty co jako zdravotně mohli, tak tam museli nastoupit na práci do Německa, a 23. ročníku se to netýkalo. Tam jenom některý výpravčí vim, že vybírali, aby tady v těch menších německejch oblastech, jako bylo třeba Bavorsko, mohli dát ty, co trochu uměli německy, naše výpravčí, aby ty Němce uvolnili pro frontu. To bylo jediné co já vim o tomhle. Ten náš ročník většinou tam nešel. „A znal jste třeba někoho, kdo se tomu dokázal nějakým způsobem, třeba fíglem vyhnout?“ „Vim, že nějaký dva kluci říkali, že se hodili marod, že jim doktor šel na ruku, ale asi to nebylo ve velkym, protože každej měl strach, a ne všichni tam zase dopadli tak nejhůř. Jako třeba ten Mirek Červenka, co s nim tady kamarádím, tak ten tam byl taky, on byl o ročník mladší, tak ten říkal, že v těch určitých fabrikách to neměli nejhorší, že aspoň to jídlo tam měli, že někdy i ty mistři s nima zacházeli slušně, ale zase, to bylo různý...Asi jak kdo měl štěstí, dokonce tam někdo navázal i známosti, tam byly i ty Francouzky, prostě z těch okupovaných míst ty mladý lidi, ženy a mladý holky, tak vim, že se tam tak různě scházeli a pak se některý i vzali.

13) „A co třeba nějaká protizidovská opatření, nařízení? Věděl byste, zažil jste něco tady v Plzni?“

„Já když sem chodil do Akády s maminkou, tak my sme si tenkrát v ročníku koukali něco přivydělat o prázdninách, kde to šlo, třeba na žních, nebo kde to šlo. A já sem tady říkal-táto já bych šel taky něco dělat, ale to šlo jenom tady po Plzni, protože tam dál to už byly Sudety a tam se nesmělo vůbec, jenom když

ste měli papíry, nebo ty co tam bydleli, takže jaký pak možnosti. Cestování prakticky žádný. Tak sem říkal, že bych si taky něco vzal a on mi u nějakýho Žida, pana Kerpla, to se pamatuju, tak tady měl vinopalnu. Bylo to poměrně...měl tam sudy s vínem, pak taky něco jako Becherovka, nějaký zdravotní likér, bylo to dost veliký. A tak tam měl mladý lidi na to mytí těch lahví o těch prázdninách, tak sem se tam zeptal a skutečně sem se tam k němu dostal. Protože oni taky dodávali tomu ZKD ten pan Kerpl, tak sem se tam dostal i k němu do té rodiny. Dovedu si před sebou pořád představit tu jeho mladou ženu, on byl taky poměrně mladej, jemu bylo tak 35 a paní mohlo bejt o takových deset let méně, a měli takovou moc pěknou dcerušku, mallou dcerku. Oni tady měli chatu tady nahoře, tak mě tam jednou vzali, na neděli. A jednou mě taky vzali tady na zmrzlinu jak byla ve Smetanových sadech ta cukrárna, a jenom už ale vim, za tu dobu co sem tam byl já, že už nesměli chodit na trh. Vždycky chodívali na trh koupit nějakou drobnost, oni na to tenkrát ještě měli, než jim to vzalil. Končili sme studium a já sem se tam šel jednou podívat a to už měli tu hvězdu, to už museli mít tu hvězdu [ukazuje si na hrudník, aby mi ukázal, kde museli Židé nosit přišitou hvězdu] I ta maličká to měla. Tam sem teda poznal, že už to začíná bejt... to vim, že mu otec tenkrát říkal, protože já sem mu to vyprávěl, tak mu povídal, protože dost věděl o té situaci, „pane Kerpl jestli můžete, utečte. Ještě se dneska nechají podplatit ty Němci.“ To tehdy ještě bylo možný, to sem se pak taky dozvěděl, za zlato a tak dále se bylo možný dostat ven. A on mu tenkrát řekl:“Pane Beneš to já neopustim. To já sem zdědil po rodičích, to já tady nemůžu takhle nechat.“ Takhle mu to řekl. No samozřejmě že je potom všechny zlikvidovali v Osvětimi a já ... [opět má slzy v očích]...když si na tu malou holčičku vzpomenu, tak jak sme chodívali z toho Terezína na ty práce na dráhu, nebo na toho „richarda“ a tam chodily v tom roce 44 ty maminky s dětma na to nákladní nádraží, kde je vagónovali do těch dobytčáků...neviděl sem je, ale uměl sem si to představit...[při tomto vyprávění pláče] Takže tak to asi bylo s těma Židama, to je ten konkrétní příklad...”

14) „A máte nějakou vzpomínku na ty německé vojáky, co tady byli?“
„Já sem s nima díkybohu nepřišel do styku, ale když jsem je potkal, tak sem se koukal rovně. Ale byli i kluci, který to dovedli..treba jeden, Zrůbek z Prahy, to byl výbornej judista, a šli prej tehdy nějaká parta, a to je pravda, já neměl důvod jim nevěřit, eště taky byly mladý, takže jim to asi taky úplně nedocházelo, a šli prej kolem nějaký varty, kde prej vartoval německej voják s helmou, no a oni ho chytli, dali mu chvat a posadili ho na tu helmu a utekli. Nic se jim nestalo, nepřišli na ně. Takže možná že takovýhle nějaký věci se někde staly, s určitým rizikem. To vim od toho Karla Zrůbka, to byl odvážnej kluk, tomu já věřím, ale já sem nic takovýho nezažil, možná že bych na to ani neměl. Ale on taky každej Němec nebyl takovej gauner, dyť oni museli, já je neobhajuju, ale dyť tam byli stovky Němců, který nechtěli bojovat. Dyť na tom Slezku, to byli sice Češi, ale museli se dát do armády. Když ten kvér nevzali do ruky, tak je zastřelili. Určitě byli i lidi proti, ale co zmohli. Jenže ten blbeček

Hitler byl takový hovado, že do tý armády bral i 14 a 15 letý kluky, no to už potom...vůbec si člověk nedovede představit co je to za hovada. Takový mladý kluci a on je žene na frontu.

15) „A jak probíhalo osvobození? Byla třeba nějaká šušskanda o tom, že už se blíží

konec války?“

„No určitě se už šušskalo něco, ty zprávy z tý Anglie se dostávaly, takže něco se jako tušilo. No a pak ta americká armáda, to už se o tom hovořilo, že by to mohlo brzo přijít. Takže se to šušskalo, no a pak došlo k tomu otevření, tady ta Plzeň měla štěstí, co sem přišli ty Američani. Je fakt že my sme tady měli tu kliku, že Američani sebou přece jenom něco přivezli. „*Vzpomenete si, jak jste to prožíval to osvobození?*“ „No já sem to prožíval...táta ještě doma nebyl, maminka přišla z toho koncentráku v úplně žalostným stavu, takže jsem to prožíval těžko v rodině. Takovýhle věci byly pro člověka dost složité, o tátovi sme vůbec nevěděli, ty zprávy nebyly. Já sem si to osvobození v pravym slova smyslu neužil, já sem je vítal. Já sem dokonce měl to štěstí, že tady u mě byl kapitán, oni tady v Zahradní ulici měli velitelství, on taky u nich byl krátkou dobu zavřenej Frank, než ho vidali našim. A ten kapitán prošel taky ty koncentráky až sem k nám, takže viděl co ty Němci dělali. A on uměl česky, on byl z český rodiny, tak leccos taky vyprávěl. A tady v tý Zahradní ulici udělali takový ohromný plátno, a tam pouštěli ty americký filmy a tak sme se tam byli tu a tam podívat. Ty děvčata se kolem nich točily, protože tady na konci Kaštanový ulice, oni si postavili takovou jídelnu a vařili tam a tam ty děti chodily a oni jim dávali žvýkačky a nějakou tu čokoládu, no a některý ty mladý děvčata tam taky chodily k těm vojákům. Všichni měli pěkný uniformy, oni to byli pěkný kluci a už taky bylo osvobození, takže byli takový klidnější. Řekl bych, že ty lidi, co měli v rodinách klid to museli brát docela příjemně, protože ty Američani byli příjemný, ty se nevtírali. *A vzpomněl byste si, kdy byla osvobozená Plzeň?*“ „No to já nevím, to sem tady nebyl, já se vrátil a oni už tady byli. Ale muselo to bejt někdy v květnu v tom 45. Vim, že asi tři dny potom tady vyvěsili vlajku na radnici ty Američani. A ten kapitán mi říkal že odsud měly vyjet na Prahu, ale pak dostali ten rozkaz, že nesmí dál, ale to je asi dost mrzelo, protože už s tím jako podle mě počítali. Ale já už se zajímal o tom, co bude dál. No a jak sem byl na tý vysoký, tak mi volala maminka, že se táta vrátil, Tak tu první neděli sem jel domů, ve Zbrirohu sem vystoupil a my sme se s tatínkem domluvili, že mi přijde naproti jenom na tu cestu k lesu a tam že se někde potkáme. Tak sem vyšel z toho lesa nad těma Sebečicema a vidim stařečka, z dálky, s kloboukem, hůlčičku měl, tak sem si říkal kdopak to je a on to byl otec. To bylo první takový...[opět se dojal k slzám]

16) „A poslední bych se Vás zeptala, setkal jste se během života s nějakou literaturou,

nebo filmem o této době?“

„Ano, určitě sem se zajímal. O vylodění sem četl, mám tady různý věci z toho

období, nemluvím o těch románech. To jsem sledoval, dokonce jsem to pučoval známejm. Zajímalo mě jak to tam probíhalo, jak ty naši kluci kolem Afrika Korps, jak to tam vypadalo, tak to jako je pravda. Šlo mi o ty vojenský věci, protože mi šlo o to, jak postupovali, co vlastně dělali. Samozřejmě, že mě zajímaly i ty jiný věci, třeba Masaryk, má tady všechny knížky od Beneše. Jak se měnily ty názory, tak to mě zajímá dodnes. Mam tady řůru těch Benešovo spisů, kde on zhodnocuje tu situaci, abych rozuměl tomu jejich myšlení, jak oni prožívali tu situaci.“

Informátorka G – 2. 3. 2009

1) „Mohla byste mi říct, jak vzpomínáte na svoje dětství? Třeba jak jste ho prožívala, na co nejradši vzpomínáte a tak?“

„Já sem celý dětství strávila v Plzni, s rodičema a se sestrou, a to víte, to je nejhezčí období přece, nic vás netrápí, nad ničím moc nepřemýšlíte. Moc věcí z předškolní doby vám asi neřeknu, to si nějak nepamatuju, ale jako každej sem pak začala chodit do obecný školy, to vim, že sem si najednou připadala strašně velká...no a to bylo asi jako u všech dětí... mimoškolní aktivity, sem chodívala cvičit do Sokola, to mě docela bavilo, a hrála sem si s kamarádkami, teda hlavně s těma co bydlely u nás v domě, protože tenkrát se to moc nedělalo jako teď, abyste chodila k někomu domu a třeba tam i zůstala přes noc, jako to dělají dnešní děti. Ale i tak to bylo moc pěkný, ale myslim, že se to moc neliší od toho, jaký mají dnešní děti dětství, až třeba na dárky k narozeninám, vánocům a tak. Těch my sme dostávali mnohem míň, a zvlášť dyž ta rodina měla víc dětí a musela ty peníze co měla podělit mezi všechny ty děti, jenže to nám tenkrát vůbec nepřišlo, že jo...my měly radost, když sme dostaly třeba kožíšek na zimu, nebo tak.“

2) „Vzpomenete si, jak ste vy a vaši rodiče přijali a vnímali Mnichovskou dohodu? Co jste cítili, když jste se dozvěděli, že byla podepsaná?“

„No já sem si to sama nejspíš nějak neuvědomovala, došlo mi to vlastně až přes rodiče. Jako mladá holka sem moc nevnímala, co se děje kolem, ale pamatuju si, že jednou, asi ten den kdy se to tatínek dozvěděl, řekl-a teď to pude z kopce. A myslim, že až potom sem se ptala, co se děje, protože tatínka sem vždycky měla jako autoritu a trochu mě vylekalo, když tohle řekl. Tenkrát mi to moc nevysvětlovali, asi nás nechtěli zbytečně stresovat a zatěžovat a nechtěli, abysme se báli ještě my. **[je vidět, že ještě dodnes bere otce za velkou autoritu a tváří se trochu sevřeně]**“ *A vzpoměla byste si, kdy byla Mnichovská dohoda podepsaná?*“ Mám pocit, že dohodu podepsali koncem roku 1938, mám dojem, že v říjnu nebo listopadu. Jojo, myslim, že v listopadu.“

3) „A teď by mě zajímalo to samé, ale s protektorátem...víte, kdy došlo k ustavení protektorátu Čechy a Morava? A jak to třeba vnímali vaši rodiče, nebo vy? Zajímalo Vás to tehdy, že se něco takového děje?“

„Jak můžete brát dyž Vám do země napochodujou vojáci z cizí země a Vy najednou nemůžete nic bez dovolení. Najednou sme neměli skoro žádný svobody, Němci se pořád víc a víc roztahovali. Myslím, že pro rodiče, teda spíš pro tatínka, protože si nepamatuju, že by maminka o tom někdy nějak moc mluvila, to už zas taková změna nebyla. Myslím, že jemu už bylo skoro jedno, jestli jsme byli zrazený po Mnichovu nebo v protektorátu. Teda on to asi takhle snadno nevnímala, ale mě připadalo, že ho to už zas tak nevzalo. Protektorát začal v roce 39, v březnu, ale den už si nepamatuju. To bych spíš jenom tipovala.“

4) „Jak byste celkově představila, nebo zhodnotila období protektorátu, třeba pro někoho, kdo o tom vůbec nic neví.“

„Jak už sem řekla, já sem tehdy byla ještě mladá, skoro dítě, takže sem to asi nevnímala jako dospělí. Já si spíš uvědomuju, že během té doby se nic moc nemohlo, všechno se postupem času zavíralo a zakazovalo. Třeba sem vůbec nechodila do tanečních, pak ani žádný kino, filmy se pouštěly jenom ty, který dovolili Němci, dokonce i tancovat se pak zakázalo. Já si teda spíš pamatuju, že chyběla skoro všechna zábava a to asi není to nedůležitější. I když mě to v mejch letech připadalo hodně důležitý. [**trochu se pousměje**] Jako samozřejmě vim, že se čím dál tím víc uplatňovaly zákazy proti nám jako národu, třeba totální nasazování Čechů v říši, nebo všemožný zavírání lidí, ale to sem z velký části naštěstí nepocítila.“[**při celém hovoru vypadá skoro až nezúčastněně**]

5) „Jaká byla v té době politická situace? Jak byste jí vy osobně zhodnotila?“
„Já se o politiku moc nezajímala, ale zdálo se mi, že se všichni tak strašně stáhli do sebe. Mluvit o té době, nebo Němce nedejbože kritizovat bylo naprosto nemožný, protože to by Vás okamžitě zavřeli, takže lidi se moc nescházeli, teda aspoň rodiče. Ne že by předtím měli nějak moc známých, ale ani těch pár kamarádů co do té doby měli, tak už k nám moc nechodili, spíš se rodiče bavili jenom mezi sebou, asi se taky báli, protože tenkrát ste vlastně nikomu nemohli věřit, jestli třeba není kolaborant a každej se bál. Takže ta politická situace se možná dá popsat jako jeden velkej strach, ale asi spíš pro dospělí, který už z toho měli rozum, na rozdíl od nás mladejch. Ale vlastně si pamatuju, že byl zákaz poslouchat rádio, museli se z něj vyndat nějaký dráty, takže kromě strachu se nás vlastně snažili udržovat i v nevědomosti. Člověk tak vlastně neměl žádný pravdivý informace, všechno co sme věděli, bylo jen od toho, co Němci dovolili, abychom věděli. Opravdu to byl neustálý strach a k tomu ta nevědomost, asi si Němci mysleli, že nás tím udržej v klidu, když nebudeme nic vědět, že možná kdybychom věděli, že se situace začíná obracet, tak bysme se třeba vzbouřili, nebo tak něco, takže tahle taktika asi byla účinná.“

6) „A teď trochu z jiného soudku... každodenní problémy. Byl zaveden lístkový systém? Jak to vaše rodina řešila? Popřípadě, dalo se nějakým způsobem si přilepšit?“

„ Tohle se nedalo nijak řešit. Prostě ste dostala určitej počet lístků na určitý věci a jak s tím vystačíte byl váš problém. Některý lidi měli aspoň známý na vesnici, který jim aspoň sem tam mohli nějak přilepšit, ale my sme nikoho takovýho neměli a těžko ste mohli počítat s tím, že vám někdo jen tak ze solidarity vypomůže, to ne, protože všeho bylo málo, tak se každá rodina starala sama o sebe, to je přece pochopitelný. Jídlo měla u nás v rodině na starosti maminka, to je samozřejmý a tak bylo na ní, jak vyšla s tím, co nám přidělili a to teda bylo dost těžký. Spousta věcí vůbec nebyla, třeba kafe, a místo spousty věcí byly náhrašky. Navíc protože já i sestra sme byly malý, tak se rodiče snažili, aby nic nechybělo hlavně nám dvěma. Sami se nejspíš šidili na náš úkor, ale i tak, i přes tu snahu rodičů moc jídla nebylo a nebylo jak to řešit, rozhodně ne bez příbuzných, kteří by pomohli.“

7) „A co zábava, třeba kino, taneční, taneční zábavy, nebo třeba kavárny, chodila jste někam? A jestli ano, vzpomněla byste si na nějaká jména?“

„ Jak už sem říkala na začátku, já si uvědomuju hlavně to, že ta zábava nebyla. Taneční samozřejmě otevřené nebyly, nějaký kavárny tady byly, ale v době kdy máte všeho málo tak si těžko budete posedět do kavárny. Na to peníze nestačily a hlavně to rodičům, který nám dávali peníze, přišlo zbytečný. Kina sice v Plzni byla, třeba Eden a Alfa, promítalo se v neděli a většinou to byly filmy s téma hercema, co sou dneska vidět ve filmech pro pamětníky, jako třeba Nový nebo Mandlová. Ale to bylo tak jediný kulturní vyžití, který tehdy bylo. Jestli se někdo chtěl bavit, tak to mohl dělat jenom načerno a to bylo samozřejmě dost nebezpečný, protože kdyby vás u toho chytli, tak z toho mohl být pěkný problém. Já sem nikdy takhle načerno nikde nebyla, rodiče byli docela přísný a dost mě hlídali a v tý době to nebylo tak běžný jako dneska, aby děti odmlouvali rodičům, takže sem bez jejich vědomí nikam nechodila.“

8) „A co slavení v Plzni? Konaly se nějaké oslavy?“

„ No jestli myslíte jako že by Plzeňáci něco oslavovali dobrovolně tak to vůbec ne, to ani nebylo možný. Ježíš, ani nechci pomyslet, jak by to mohlo dopadnout, jenže to by si ani nikdo netroufnul. No a nebo jestli myslíte, že Němci pořádali nějaký veřejný oslavy tak to taky myslím, že ne, teda možná si to nepamatuju, ale já a určitě ani rodiče sme se nikdy ničeho takový neúčastnili a myslím, že kdyby se něco takovýho v Plzni dělo, tak bych o tom snad věděla. Spíš bych naopak řekla, že s postupující válkou nás Němci nutili víc a víc držet smutek. A taky s tím, jak na konci války bylo bombardovaný město, tak to bylo pěkně nebezpečný pobývat někde venku, všichni sme se drželi doma, nebo někde, odkud se dalo rychle doběhnout do krytu.“

9) „A sport? Chodila jste někam sportovat? Bylo třeba vůbec kde sportovat? A nebo třeba na výlety jestli jste chodila?“

„Když sem byla menší tak sem chodila do Sokola, ale to už pak během protektorátu nešlo, protože ho zrušili a jinde se cvičit nedalo, takže sem nesportovala. Ne že bych nechtěla, mě sport bavil, ale prostě nebylo kde. Organizovaně na výlety sem taky nechodila, maximálně když sme se šli někam projít s rodičema nebo s nějakou kamarádkou ze školy, ale to bylo jenom po městě a ne nikam mimo. A pak, jak postupovala válka a situace se začala obracet a začaly nálety tak už nebylo bezpečný nikam moc chodit, takže to sem chodila jenom do školy, pak do práce a pak rovnou domů. To máte stejný jako s tou zábavou, nic se nesmělo, takže pokud ste chtěli někam vyrazit, tak zase jenom potají. My sme takhle potají měli maturitní večírek ve Starém Plzenci. Teď když nad tím zpětně přemýšlím tak to byla pěkná blbost, protože oslavovat takhle tajně, a ještě ne přímo v Plzni, no, kdyby na nás přišli...“

10) Vaše škola, jak fungovala během protektorátu? Zaznamenala jste nějakou změnu ve fungování školy? Nebo třeba nezmizeli nějakí židovští studenti?“

„Podle mého názoru škola fungovala skvěle, částečně to mohlo být i tím, že naše Obchodní Akademie byla docela prestižní školou, kde bylo hodně starších a uznávaných profesorů, jeden z nich byl tatínkem naší spolužačky. No a právě proto, že ty profesori už měli něco za sebou a zřejmě věděli, jaká je situace tak se chovali strašně korektně, protože kdyby udělali jenom nějaký náznak, že sou třeba proti nacistům, tak by to pro ně mohlo mít hrozný následky. Osobně

si teda nemyslim, že by někdo z nich sympatizoval s Němcema a ve způsobu tý výuky sem nijak necítala změnu, teda mam na mysli změnu režimu. Ve škole to prostě bylo normální, což je divný, dyž situace byla tak hrozná.“

11) „A teď se vás zeptám na trochu osobnější téma...co láska? Bylo to třeba jiný, než je to dnes?“

„To je takový zvláštní mluvit o láskách... ale samozřejmě, že nějaký lásky byly, přece jenom sme byly mladý. Jenže nepředstavujte si to jako dneska, tenkrát to všechno nebylo tak rychlý jako dneska, byly to spíš takový kamarádství nebo platonický lásky. Navíc, ono to ani nešlo jinak než platonicky, protože jak sem už řekla, rodiče mě dost hlídali a navíc, ani nebylo kam moc chodit, jak to bylo všechno zavřený. Jediný co bylo možný, bylo tak akorát doprovodit se ze školy domů, nebo ze začátku jít se někam projít, protože jít třeba k nám nebo k němu domu, no to vůbec, to bylo nemyslitelný. Tenkrát se hodně dbalo na zachování nějakýho korektního odstupu, víte. Ale za lásku, teda takovou tu velkou bych samozřejmě pokládala manžela Jendu, to je jasný. Sice jsme se znali už od doby, kdy sem chodila na Akádu, ale chodit sme spolu začali až později a vzali jsme se až po válce.“

12) „Vím, že spousta lidí byla totálně nasazená...co vy, byla jste totálně nasazená? A myslíte si, že se tomu dalo třeba nějakým způsobem vyhnout?“
„Já byla nasazená tady v Plzni,, což byla ta lepší možnost z těch co mohly přijít. Kdybych byla nasazená někde v Německu tak kdo ví, jak by to naši nesli, ale jak říkám, byla sem tady, takže sem mohla bydlet doma. Spousta mých kamarádů byla nasazená v Plzni, asi proto, že tady byl tak velkej a důležitěj průmysl, kterej Němci potřebovali udržet v provozu. Zнала sem nějaký lidi, který byli nasazený v Německu, ale nikoho, kdo by se tomu vyhnul neznám. Stejně si myslim, že jestli někdo vymyslel nějaký figl, jak se nasazení vyhnout, tak to držel pěkně pod pokličkou, rozhodně by o tom nevyprávěl, protože za to taky hrozily tresty a to pěkně vysoký. Takže si myslim, že jestli se to někdo dokázal obejít, tak si to nechal pro sebe.“

13) „V Plzni tehdy taky žili Židé, vzpomněla byste si na nějaká protizidovská opatření? Zaznamenala jste nějak to utlačování Židů?!

„No, já židovka nejsem, že jo, takže o tomhle Vám nic moc neřeknu. Mě se tyhle opatření netýkaly a určitě to nebyla věc, nad kterou bych nějak přemýšlela nebo se jí zabývala. Navíc naše rodina neměla mezi známýma Židy, takže sme ani neměli, jak se o tom dozvědět. Mam takovej pocit, že se to před náma Čechama snažili Němci tajit. Možná mě třeba napadlo, že najednou Židy v Plzni vůbec nevidíte, ale protože sem je blíž neznala, tak mi to asi nepřišlo divný a už vůbec mě nenapadlo, jaký zvěrstva se jim můžou díť. Možná to bylo i tím, že v Plzni zas tolik Židů nebylo, teda aspoň myslim. Já si je totiž neuvědomuju ani předtím, tak možná proto mi nepřišlo zvláštní, že v tý době tady najednou nebyli vůbec.“

14) „A co německá armáda...v Plzni určitě taky byla...máte na ně nějakou vzpomínku, uvědomujete si jejich působení v Plzni?“

„Tak ty si samozřejmě pamatuju, ono si je dost dobře nejde neuvědomit, protože na německý vojáky ste mohli narazit všude, hlídali, co se dalo. Mě připadali

takový hrozně kamenný, vždycky když sem je potkala, tak se tvářili hrozně vážně, trochu sem se jich bála. Ale to oni asi museli, tvářit se tak vážně, navíc tenkrát tady byli páni, takže si mohli dovolit tvářit se tak důležitě. A kromě nich byli taky tajný, že jo a ty byly horší, protože ste je na rozdíl od vojáků v uniformách nemohli poznat a o to spíš ste si museli dávat pozor s kým a o čem mluvit.“

15) „A teď by mě zajímal konec války, byla nějaká šuška o tom, že se blíží konec války? Popřípadě, vzpomenete si přímo na osvobození Plzně? Jaké to bylo, jak jste to prožívala?“

„Že se blíží konec bylo jasný, čím to bylo blíž, tím víc byla šuška, že Němcům se to hroučí a že válka brzy skončí, ale stejně ste si museli dávat pozor co říkat a komu, protože s tím jak se Němcům přestávalo dařit, začali bejt ostřejší a snažili se nás víc omezovat. No a osvobození, to bylo naprosto úžasný, všichni sme byli hrozně nadšený a spousta lidí šla Američany vítat a vidět, jak se Němci vzdávají Američanům, to Vám byl takovej pocit zadostiučinění, že je konečně spravedlnost a hlavně sme byli všichni rádi, že už je po všem. Uvědomuju si, že ta úleva byla poznat na mym tatínkovi, stejně jako sem na něm poznala, že ho zdrtila Mnichovská dohoda, tak teď sem na něm zase viděla úlevu, bylo vidět, jak mu spadl kámen ze srdce, že už je to za náma. Ale pamatuju si, že když jsme se pár dní po osvobození šli s rodičema a se sestrou šli projít po Plzni, to už bylo všude takový to uvolnění a lidi se nebáli mluvit, tak se bavili na náměstí dva pánové a jeden říkal, že je škoda, že sem nepřišli Rusáci, že by to možná bylo lepší, protože pak by Němce postříleli nebo popravili a ne, že se takhle vzdali Američanům. Takže i když sme všichni byli šťastný, tak se v lidech najednou začala probouzet ta nenávisť vůči Němcům a přáli jim to nejhorší.“

16) „A vzpomněla byste si kdy skončil protektorát? Mohla byste mi ho časově zařadit?“

„Protektorát skončil v květnu 1945, mám dojem, že 8. května, nebo o pár dní dřív, protože Plzeň byla osvobozená jako jedna z prvních měst, ba ne, vážně si myslím, že protektorát skončil 8. května.“

17) „A nakonec by mě zajímalo, jestli jste se během svého života setkala s nějakými materiály o protektorátu? Četla jste třeba někdy nějakou knihu, nebo viděla nějaký film o této době?“

„Ne, to ne...víte myslim si, že pro lidi, který v tý době žili, není nutný si to nějak připomínat. Protože sme byli ešte docela mladý, tak si to poměrně pamatujeme a dozvídat se o tom hnusnym režimu ještě víc, to by bylo jako sypat si sůl do rány. Jako samozřejmě, že dyž o tom třeba mluvili ve zprávách tak si to poslechnu, ale dobrovolně sem po tom nikdy nepátrala.“

Informátorka H – 31. 3. 2009

1) "Jak byste mi popsala svoje dětství? Třeba kde jste ho prožila, jaká to pro vás byla doba?"

"Dětství jsem měla moc hezký, měla jsem mladší sestru, ne o moc, jen o rok a půl, takže jsem doma měla kamarádku. Sice jsme se občas taky pohádaly, jako všechny holky, ale většinu času jsme si rozuměly, takže když jsme byly takhle malé, tak jsme si spolu hrály. No a jinak to bylo moc pěkný, v té době byl klid, nic se nedělo, takže naše jediné starosti byly s čím si hrát a jestli nám rodiče koupí sladkej špalek."

2) Jak jste vy a vaše rodina přijali, nebo spíš vnímali podpis Mnichovské dohody? A

mohla byste ji zkusit časově zařadit?"

„Já se o to nezajímala, teda ne nějak abnormálně. Tenkrát se to moc nenosilo, aby se holky, nebo i dospělý ženský zajímaly o politiku, tohle většinou zajímalo chlapy. A z té doby si pamatuju hlavně takovou ponuru atmosféru, lidi se mi zdály dost znechucený a náš tatínek nebyl výjimkou. Vim, že si jednou četl nahlas noviny, kde se psalo o tom, že i ve zmenšení republice se bude žít líp a on nad tím jenom kroutil hlavou a řekl, že je to blbost, že by se moc divil, kdy by tohle Skopčákům stačilo. Asi ani netušil, jak velkou bude mít za čas pravdu, možná to ani sám nečekal. Ale mě, sestru ani maminku do tohohle vůbec nezatahoval, s náma děvčatama o tom vůbec nemluvil, s maminkou možná někdy jo, to nevim....a podepsali jí...podepsali jí [dlouze přemýšlí] 30. září 38. Teda myslím, snad vám neřikám nějakou hloupost.“

3) „Jak jste vy a vaše rodina vnímali ustanovení protektorátu Čechy a Morava? A mohla

byste ho zase zkusit časově zařadit?"

„V podstatě stejně blbě jako Mnichovskou dohodu, no bylo to vlastně ještě horší...protože teď se nám Němčouři nakvartýrovali do celý země a ne, že si vzali jenom pohraničí. Chvilku jsme měli pocit, že jsme svobodný, a pak to zas na několik let bylo pryč. V podstatě se naplnily tatínkova slova. Od té doby se to už jenom horšilo. Maminku to podle mě moc nezajímalo, samozřejmě, že věděla, co se dělo, nebyla hloupá, akorát se o tom nebavila. A tatínek to prostě přešel, teda určitě ne vnitřně, myslím si, že ho to dost vzalo, ale protože měl doma tři ženský, tak ani neměl s kým o svých pocitech mluvit. A jestli se o tom bavil s někým mimo domov, tak to opravdu nevim. A k jeho ustavení došlo o rok později, v roce 1939, teda ne úplně, myslím, že Němci sem napochodovali už v březnu, 15. nebo 16.“

4) „Jak byste celkově představila protektorát někomu, kdo o něm třeba vůbec

nic

neví. Jak se tehdy žilo?“

„No, jak říkám, najednou vám někdo vezme zemi a řekne, že je jeho. To není nic příjemného, protože najednou se ve své zemi cítíte jako cizinci. Časem se situace začala ještě horšit, ze začátku to nebylo tak hrozný, to sem moc změn nezaznamenala, teda kromě těch všudypřítomných vojáků a dost ponurý atmosféry. Ale pak zavedli lístkovej systém, zakázali představení v divadlech, ty časem zavřeli, nesměli sme poslouchat rádio. Víte..já si myslím, že takovýhle popisování, jak to tehdy bylo stejně nikomu už nic moc neřekne, protože to by to všichni museli zažít a pro nás mladý, nebo aspoň pro mě to bylo nepříjemný, protože sem nic nemohla. Nikam sem skoro nechodila, ještě že sem měla tu sestru, že sem se s ní mohla zabavit doma, protože jinde se nic nedělo a dít nesmělo.“

5) „Uvědomujete si, jaká tehdy byla politická situace? A jak byste ji zhodnotila?“

„ No to nevim, to bych si asi trochu vymýšlela. Jen zase vím, že zpočátku byla taková strana, nebo ani ne strana, spíš takový nějaký seskupení, který vzešlo z iniciativy prezidenta a lidí, který mu byli blízký. Nevim jak se to jmenovalo, ale můj táta byl kupodivu jeden z těch co neodsuzovali Háchu. Myslím, že tušil, že ho do toho Němci vmanévrovali, ale to se tenkrát moc nenosilo. Většina lidí Háchu nesnášela a mysleli si, že všechno může on. Ale k těm otec nepatřil, ne že by o tom nějak veřejně mluvil, ale z některých jeho reakcí na články v novinách sem to cejtila. A pak taky vim, že se k nacistům přidali i fašisti. Ale tím moje politický znalosti končí.“

6) „A jak to bylo s takovýma těma každodenníma starostma? Co třeba lístkovej systém?“

Jak jste to u vás v rodině řešili? Mohli jste si nějak přilepšit?“

„ No to už bylo horší. Přece jenom toho jídla nebylo moc a jak jste byli schopný s tím vyjít byl jenom váš problém. Navíc sme byli doma čtyři, takže jsme s tím jídlem museli hodně šetřit. Největší porce samozřejmě dostával tatínek, jako chlap, ale ani na nás se maminka snažila nešetřit. Jenže holky přece jenom neji tolik jako chlapy, že jo. Ale i tak nám spousta věci chyběla, já třeba milovala čokoládu a ta najednou nebyla, a to mi strašně chybělo...nojo, kdyby to bylo jenom o čokoládě, že jo...[zamyslí se] Moje sestřička byla zase hodně masová, a to taky nebylo. Kupodivu si neuvědomuju, že by si kdy rodiče stěžovali, že jim něco chybí, nebo že mají na něco chuť, to jenom my sme pořád fňukali, že bysme si něco dali. Nedostatek sem teda každopádně pociťovala, ale řešit se to nijak extra nedalo. I když pokud ste měli příbuzný třeba na vesnici, tak to ste se většinou měli líp, protože na vesnici zas takovej nedostatek nebyl. Jenže my měli tu smůlu, že sme na venkově nikoho neměli, byli sme městský lidi. A známý se s vámi nedělili jenom proto, že ste byli dobrý známý, nebo jak se dneska říká přátelé. Takže jak jste si to zařídili, takový ste to měli...“

7) „A byla možnost chodit se někam bavit? Třeba do kina, do divadla nebo si jít

někam

zatancovat, na nějakou taneční zábavu, nebo jen tak posedět do kavárny?“
„No ani moc ne, ke konci války pak už nebylo vůbec nic, ale zpočátku šlo ještě jít třeba do kina, tam sme občas chodili s maminkou a sestrou, tatínek s náma nechodil, on na to moc nebyl. Ale v divadle jsme nebyli, ty myslim byly zavřeny. A do tanečních sem taky nechodila, ty taky nebyly....vidíte o co všechno nás ta doba připravila...ale možná že tenkrát nám to tak nepřípadalo, protože když jsme začaly vnímat, tak už se moc věcí nemohlo...A do kavárny sem teda nechodila, peněz nebylo nazbyt a když nějaký byly, rozhodně byly důležitější věci než posezení v kavárně. Třeba oblečení na zimu...“

8) „Vzpomenete si na nějaké oslavy v Plzni, myslím, třeba nějaké manifestace loajality?“

„Jojo, to víte že tady v Plzni byly, nás se pořád snažili Němčouři do něčeho nanutit, protože Plzeň pro ně byla dost důležitá. Nejrůznější oslavy se konaly hlavně na začátku protektorátu, teda myslim do té doby dokud se jim dařilo na frontě, pak když už to začalo jít do kopru tak se neslavilo nic.“

9) „A co třeba sport, provozovala jste nějaký? Jestli ano, kam se dalo tady v Plzni chodit si zasportovat? Nebo třeba nechodila jste někam na výlety?“

„Sport....sport....no já na to moc nebyla, dřív když jsem byla menší, tak sem chodila cvičit do Sokola, protože naši chtěli..jak se to říká „ve zdravém těle, zdravý duch“...jenže Skopčáci ho pak zrušili a tak už sem tam chodit nemohla. A ani rodiče mě pak už moc nepouštěli ven, takže od nějakýho 40 roku sem už žádný sport pořádně nedělala.“

10) „Jak fungovala škola během protektorátu, zaznamenala jste nějakou změnu ve

fungování školy, třeba zmizení židovských studentů, nebo tak?“

„Nene, tak to vůbec ne....přece jenom my sme byli uzavřený kolektiv, nemyslim tím jenom naši třídu, ale každá třída se držela spíš spolu a u nás ve třídě žádný židi nebyli, takže sem ani neměla možnost, jak tohle zaregistrovat....ale ani nemam pocit, že by k nám do školy nějaký chodili, ale to Vám nemůžu říct s jistotou, takže to asi berte s rezervou.“

11) „A teď bych se Vás zeptala na něco trochu osobního...co vy a láska? Dalo se chodit s chlapcem někam ven?“

„No to je trochu osobnější, ale tenkrát to bylo trochu jinak...bylo to takový spíš dětský. Nebo možná by to nebylo, ale ono se nedalo nic moc dělat, do kina nebo do divadla se nedalo jít, bylo zavřeno, chodit po městě bylo dost nebezpečný, zvlášť potom. A navíc, já se hned po maturitě přestěhovala do Prahy, takže tam sem byla sama, bez rodičů, sice u známý, ale i tak to bylo jiný. A přece jenom sem byla slušně vychovaná holka, takže abych chodila po ještě cizím městě s klukem, nebo pánem, kterýho sem pořádně neznala...no to ne...to bylo nepřipustný.“ [kroutí hlavou jako by byla pohoršená]

12) „Byla jste totálně nasazená?“

„Nene, můj ročník nebyl, některý lidi z mýho ročníku byli, hlavně teda tady v Plzni, třeba na nákejš ůradech, vystřídali tam Němce, který byli posílaný na frontu, ale jak říkám, já měla štěstí, víc štěstí než ostatní. A nasazovaný byli taky hlavně lidi, který na tom byli dobře zdravotně a byli silný, takže to byli hlavně chlapy a mladý kluci. A už sem říkala, já se hned po škole odstěhovala, takže díkybohu tohle mě minulo. *„A myslíte si, že bylo možný, aby se nasazení někdo vyhnul?“* „No to nevim...ale osobně si myslím, že jestli se to dalo, tak jenom přes úplatky, ale ani tomu moc nevěřim. Pro Němce sme byli jenom pól, tak proč by nám měli vyjít vstříc i kdyby za to měli něco dostat. Oni přece měli dost peněz, který nám vzali, takže pro prachy by to asi neudělali. Takže myslim že se asi moc nedalo se tomu vyhnout, jedinej způsob asi byla nějaká vážná nemoc, ale jak nafingujete nemoc...“

13) „Vzpomněla byste si na nějaká protizidovská opatření, která byla zavedená? Měla

jste možnost se s nějakým setkat?“

„Moc ne, tohle šlo tak nějak mimo mě. Ono se o tom tenkrát moc nemluvalo, že jo. Němci je odstraňovali dost potichu...samozřejmě že dneska vim, co se s nima dělo, ale tehdy mizeli jak pára nad hrncem. Navíc, my sme žádný Židi neznali, mam pocit, že oni byli dost uzavřená komunita, která držela hlavně při sobě a možná i proto, se o tom moc nevědělo. Jediný co sem věděla a na vlastní oči i viděla, byla ta žlutá hvězda. Ale o tom vim jenom proto, že sme to měli všichni na očích, ale ty ostatní útlaky co museli ti chudáci podstoupit, o tom sem neměla ani tušení. To až po válce, když se některý Židi vrátili a trochu říkali co zažili...tak to potom jo...ale ani ty o tom nemluvili nějak podrobně, protože většina z nich se na ty hrůzy snažila spíš zapomenout.“

14) „Máte nějaké vzpomínky na německou armádu v Plzni? Určitě jich tady muselo

být hodně.“

„Tu dobu co sem žila tady s rodičema a se sestrou sem sem je potkávala skoro všude. Plzeň byla dost důležitá, takže skoro na každým rohu stál nějaký ten voják a hlídkoval. V podstatě stejný to bylo i když jsem pak odešla do Prahy, tam taky byly skoro všude. Žádněj příměj kontakt sem s nima zaplaťpánbůh nikdy neměla, ale i tak to bylo nepřijemný. Přece jenom oni byli ozbrojený a navíc tady u nás měli skoro neomezenou moc, takže pro ně nebylo nic těžkýho s váma jakkoliv zatočit, bylo to asi tak stejný jako zašlápnout brouka. Lepší bylo se na ně nedívat a hledět si svýho....stejně jako celej těch šest let...“

15) „Když už se blížil konec války, vzpomněla byste si, jestli nebyla nějaká šuška o

tom, že se blíží konec?“

„To víte, že byla. Já už tenkrát byla v Praze a zase se tehdy ukázalo, jak je

tatínek prozřetelnej, protože mi naši asi v dubnu...no myslím že to byl duben, poslali dopis, abych přijela domů. Moc se nerozepisovali, to mi vysvětlili až když sem přijela. Takže hned jak sem dostala tenhle dopis tak sem se v neděli sebrala a jela za našima zpátky do Plzně. V sobotu ještě ne, protože to sem byla v práci, na vstupu sem nechala cedulku, že mám dočasně zavřeno. Doma mi pak táta řekl, že než se všechno sklidní tak budu tady s nima, že samotnou mě teď v Praze nenechají. Že se to teď všude mele a nejspíš bude brzo konec...“ „A jak konkrétně vzpomínáte na osvobození?“ „Nijak, táta nás všechny ženský držel doma, jedinej náš pohyb byl v podstatě jenom do bunkru, když byl nálet a pak sme většinu času trávili doma. V Plzni to teda nebylo divoký, jako třeba v Praze, vlastně to bylo lepší, že sem byla doma a ne sama v Praze, kdo ví, jak bych dopadla, kdybych tam zůstala. Až když už bylo po všem, tak sme šli celá rodina do města, podívat se jak to tam vypadalo. A to už bylo pěkný, město sice bylo samá díra od těch bomb, ale už byl klid, všude byl takovej zvláštní klid a mír a všichni byli veselí a ty Američani byli na nás Čechy hrozně milí.“

16) „Vzpomněla byste si, kdy přesně skončil protektorát a tedy i válka?“
„Když mi v dubnu přišel ten dopis od našich, jak sem k nim odjela, tak sem byla doma ještě minimálně měsíc, takže protektorát skončil...v květnu 45, 6. května myslím.“

17) „Nakonec by mě ještě zajímalo, jestli jste se během života setkala s nějakou Literaturou, nebo třeba filmem o této době?“
„No s něčím sem se setkala, myslím, že to byly nějaký knížky...ale ne že bych po tom nějak zásadně pátrala, většinou to spíš byla náhoda, že se mi to dostalo do ruky. A v televizi sem viděla Sofiinu volbu a jednu nějakou dokument o Osvětimi. Ale já na čtení neměla moc čas, musela jsem se starat o obchod a pak sem se vdala a to toho času bylo ještě málo.“